

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Analýza ekonomického růstu nejméně rozvinutých států světa

Autorka práce: Bc. Kateřina Hradilová

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Jaromír Harmáček, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem veškeré použité zdroje uvedla v seznamu zdrojů a literatury.

V Olomouci, dne 30. března 2015

.....

podpis

Za cenné rady, ochotu, vstřícný přístup a odborné vedení bych ráda poděkovala svému vedoucímu diplomové práce, panu Ing. Mgr. Jaromíru Harmáčkovi, Ph.D.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina HRADILOVÁ**
Osobní číslo: **R12003**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Analýza ekonomického růstu nejméně rozvinutých států světa**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Řada nejméně rozvinutých států světa (LDCs) v poslední době zaznamenává dynamický růst HDP. Cílem práce je vysvětlit vysoké míry růstu analýzou ekonomických, sociálně-politických a rozvojových indikátorů. V této souvislosti bude zkoumána také otázka, který z těchto faktorů hraje v ekonomickém růstu LDCs největší roli. V závěrečné části bude ověřena platnost hypotézy o pozitivních vlivech ekonomického růstu na rozvoj.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 20 - 25 tisíc slov
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

Barro, R. J. Determinants of Economic Growth in a Panel of Countries. *Annals of Economic and Finance* 4, 231?274, 2003.
<http://aefweb.net/AefArticles/aef040202.pdf>
Roxburgh, Ch. et al. Lions on the move: The progress and potential of African economies. McKinsey Global Institute, 2010.
http://www.mckinsey.com/insights/africa/lions_on_the_move
Tsangarides, Ch. G. Determinants of Growth Spells: Is Africa Different? International Monetary Fund, 2012.
<http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=26261.0>
Dollar, D.; Kleineberg, T., Kraay A. Growth Still Is Good for the Poor. World Bank, 2013.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/2013/08/18104693/growth-still-good-poor>
United Nations Conference on Trade and Development. The Least Developed Countries Report 2013. United Nations, 2013.
<http://unctad.org/en/pages/Publications/TheLeastDevelopedCountriesReport.aspx>

Vedoucí diplomové práce: Ing. Mgr. Jaromír Harmáček, Ph.D.
Katedra rozvojových studií

Datum zadání diplomové práce: 16. ledna 2014
Termín odevzdání diplomové práce: 16. dubna 2015

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 16. ledna 2014

Abstrakt

Řada nejméně rozvinutých států světa (LDCs) v poslední době zaznamenává dynamický růst HDP. Cílem práce je vysvětlit vysoké míry růstu analýzou ekonomických, sociálně-politických a rozvojových indikátorů. V této souvislosti bude zkoumána také otázka, který z těchto faktorů hraje v ekonomickém růstu LDCs největší roli. V závěrečné části bude ověřena platnost hypotézy o pozitivních vlivech ekonomického růstu na rozvoj.

Klíčová slova

LDCs, ekonomický růst, rozvoj, mezinárodní obchod, inkluzivní růst

Abstract

A number of the Least Developed Countries (LDCs) have recently experienced a rapid economic growth. The objective of this thesis is to explain this dynamic growth performance through analysis of economic, social, political and development indicators. This will be studied along with attempt to determine the main sources of growth of these countries. This thesis also examines the hypothesis of pro-poor growth in the Least Developed Countries.

Key words

LDCs, economic growth, development, international trade, inclusive growth

Obsah

Seznam grafů, obrázků a tabulek.....	10
Seznam použitých zkratk.....	12
1. Úvod a metodologie	13
1.1. Cíle práce a rozdělení kapitol	13
1.2. Metody zpracování a zdroje	14
2. LDCs a jejich ekonomický růst.....	15
2.1. Skupina zemí LDCs.....	15
2.2. Výhody plynoucí z členství ve skupině LDCs	18
2.2.1. Speciální zacházení ve WTO.....	18
2.2.2. Technická pomoc.....	21
2.2.3. Rozvojová pomoc.....	22
2.3. Ekonomický růst LDCs	24
2.3.1. Ekonomický růst zemí LDCs v období 1980–1999	24
2.3.2. Ekonomický růst zemí LDCs od roku 2000 do dnešního dne	26
3. Současné trendy ve světové ekonomice a jejich vliv na LDCs	28
3.1. Integrace do globálních hodnotových řetězců	28
3.1.1. Problematika přidané hodnoty ve světovém obchodu	29
3.1.2. Vytváření přidané hodnoty dle pozice v GVC	31
3.1.3. Rozvojové dopady integrace v GVC	32
3.1.4. Zapojení zemí LDCs do GVC	33
3.2. Role exportu služeb	36
3.2.1. Export služeb v zemích LDCs	37
3.2.2. Případové studie exportů služeb zemí LDCs.....	40
3.3. Obchod mezi rozvojovými zeměmi navzájem	45
3.3.1. Zapojení zemí LDCs v obchodu mezi rozvojovými zeměmi navzájem.....	45
3.3.2. Důsledky pro LDCs	48
4. Hledání příčin ekonomického růstu v zemích LDCs.....	54
4.1. Tvorba regresního modelu.....	54
4.1.1. Ekonomické indikátory	55
4.1.2. Sociálně-politické a rozvojové indikátory	61
4.2. Analýza výstupů regresního modelu	66
4.2.1. Ekonometrická specifikace modelu.....	66
4.2.2. Postup a výsledky regresního modelu	67
5. Růst a rozvoj v zemích LDCs	70
5.1. Ekonomický růst a redukce chudoby v dnešním světě.....	70
5.2. Ekonomický růst a lidský rozvoj v zemích LDCs.....	73
5.2.1. Celková situace lidského rozvoje v zemích LDCs	73

5.2.2.	Případové studie zemí LDCs: růst a zlepšení životní úrovně	75
5.3.	Strategie pro inkluzivní ekonomický růst v zemích LDCs.....	78
5.3.1.	Koncept produktivních kapacit.....	79
5.3.2.	Politiky pro rozvoj produktivních kapacit	80
Závěr		84
Seznam zdrojů a literatury.....		86

Seznam grafů, obrázků a tabulek

Obrázky:

- Obrázek č. 1 Geografické rozložení LDCs
- Obrázek č. 2 Schéma fungování EIF
- Obrázek č. 3 Odhad ekonomického růstu na rok 2015
- Obrázek č. 4 Turistická atrakce „stopování goril“ ve Rwandě
- Obrázek č. 5 Řetěz přidané hodnoty bavlny
- Obrázek č. 6 Doporučené politiky pro rozvoj produktivních kapacit zemí LDCs
- Obrázek č. 7 Propojenost mezi investicemi růstem a tvorbou pracovních míst

Grafy:

- Graf č. 1 Průměrný ekonomický růst afrických LDCs, 1980–1999
- Graf č. 2 Průměrný ekonomický růst asijských a oceánských LDCs, 1980–1999
- Graf č. 3 Průměrný ekonomický růst afrických LDCs, 2000–2013
- Graf č. 4 Průměrný ekonomický růst asijských a oceánských LDCs, 2000–2013
- Graf č. 5 Odhad skutečné přidané hodnoty v hrubém mezinárodním obchodu (2010)
- Graf č. 6 Shihova křivka úsměvu: rozdělení přidané hodnoty v rámci GVC
- Graf č. 7 Míry růstu HDP na osobu rozvojových zemí dle typu exportované přidané hodnoty a míry integrace v GVC (1990–2010)
- Graf č. 8 Podíl služeb na celkovém světovém obchodu dle odlišných metodologií
- Graf č. 9 Sektorové rozdělení exportu služeb ze zemí LDCs, 2012
- Graf č. 10 Geografické rozdělení exportů ze zemí LDCs, 2012
- Graf č. 11 Exporty zemí LDCs dle typu zboží a destinace, 2012
- Graf č. 12 Remitence v LDCs dle země původu, 2010
- Graf č. 13 Vztah mezi ekonomickým růstem a akumulací kapitálu v LDCs mezi roky 2000–2013
- Graf č. 14 Vztah mezi ekonomickým růstem a exportem zboží a služeb s přidanou hodnotou v LDCs mezi roky 2000–2013
- Graf č. 15 Vztah mezi ekonomickým růstem a podílem průmyslu na HDP v LDCs mezi roky 2000–2013
- Graf č. 16 Vztah mezi ekonomickým růstem a inflací (dle deflátoru HDP) v LDCs mezi roky 2000–2013
- Graf č. 17 Vztah mezi ekonomickým růstem a přímými zahraničními investicemi v LDCs mezi roky 2000–2013
- Graf č. 18 Vztah mezi ekonomickým růstem a podílem dětí na základních školách v LDCs mezi roky 2000–2013
- Graf č. 19 Vztah mezi ekonomickým růstem a demokracií v LDCs mezi roky 2000–2013
- Graf č. 20 Vztah mezi ekonomickým růstem a rozvojovou pomocí v LDCs mezi roky 2000–2013
- Graf č. 21 Ekonomický růst a růst příjmu chudých v letech 1975–1995

Tabulky:

Tabulka č. 1	Kritéria pro státy skupiny LDCs
Tabulka č. 2	Průměrné tarify rozvinutých zemí na zboží z LDCs a ostatních rozvojových zemí, 2000–2011
Tabulka č. 3	Popis proměnných použitých v regresním modelu
Tabulka č. 4	Výsledky regresního modelu
Tabulka č. 5	Nejrychleji a nejpomaleji rostoucí LDCs během let 2000–2013 a zlepšování životních standardů v tomto období, srovnání s Českou republikou
Tabulka č. 6	Nejrychleji a nejpomaleji rostoucí LDCs během let 2000–2013 a podíl počtu populace pod hranicí absolutní chudoby (1,25 USD) dle nejaktuálnějších dostupných dat

Seznam použitých zkratk

EIF	-	<i>Enhanced Integrated Framework</i>
B2B	-	<i>Business-to-Business</i>
FDI	přímé zahraniční investice	<i>Foreign Direct Investment</i>
GSP	všeobecný systém preferencí	<i>Generalized System of Preferences</i>
GVC	globální hodnotový řetězec výroby	<i>Global Value Chain</i>
HDP	Hrubý domácí produkt	
HND	Hrubý národní důchod	
IT	informační technologie	<i>Information Technology</i>
ITC	Mezinárodní obchodní centrum	<i>International Trade Centre</i>
LDCs	nejméně rozvinuté země	<i>Least Developed Countries</i>
MDGs	Rozvojové cíle tisíciletí	<i>Millennium Development Goals</i>
MFN	-	<i>Most Favoured Nations</i>
ODA	oficiální rozvojová spolupráce	<i>Official Development Assistance</i>
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj	<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i>
OSN	Organizace spojených národů	-
SDGs	Udržitelné rozvojové cíle	<i>Sustainable Development Goals</i>
SMEs	malé a střední podniky	<i>Small and Medium-Sized Enterprises</i>
SNS	Společenství nezávislých států	-
TFA	-	<i>Trade Facilitation Agreement</i>
UNCTAD	Konference OSN o obchodu a rozvoji	<i>United Nations Conference on Trade and Development</i>
UNDP	Rozvojový program OSN	<i>United Nations Development Programme</i>
UN-OHRLLS	Úřad vysokého komisaře OSN pro nejméně rozvinuté státy, vnitrozemské rozvojové země a malé ostrovní státy	<i>United Nations Office of the High Representative for the Least Developed Countries, Landlocked Developing Countries and Small Island Developing States</i>
USD	americký dolar	<i>United States Dollar</i>
WTO	Světová obchodní organizace	<i>World Trade Organisation</i>

1. Úvod a metodologie

1.1. Cíle práce a rozdělení kapitol

Nejméně rozvinuté země světa (LDCs) v současné době zaznamenávají nejsilnější ekonomický růst od roku 1970. Zatímco do přelomu tisíciletí byly tyto země spojovány především s humanitárními katastrofami, vleklými občanskými válkami a všudypřítomnou bídou, dnes se jedná o nejdynamičtější regiony světa, co se hospodářského růstu týče. Rostoucí zapojení zemí LDCs do světové ekonomiky a vstup zahraničních firem na tamější trhy rychle mění ekonomiky těchto států. Prudký rozvoj služeb jako telekomunikace, bankovníctví a stavebnictví svědčí o počínajících strukturálních změnách uvnitř těchto ekonomik.

Na druhou stranu, i přes nevídané míry ekonomického růstu, situace lidského rozvoje v řadě z těchto států nenasvědčuje tomu, že by byl hospodářský pokrok spojen s celkovým zlepšením životních standardů většiny obyvatel. Příkladem může být vůbec nejrychleji rostoucí země LDCs, Rovnicková Guinea. Vzhledem k průměrnému 13% ekonomickému růstu v poslední dekádě, bohatým zásobám ropy a populací ve výši 700 000 obyvatel, by se Rovnicková Guinea mohla stát africkou Brunejí. Nicméně i přes všechny tyto předpoklady více než polovina tamější populace žije pod hranicí absolutní chudoby a průměrná očekávaná délka života činí 52 let. Ekonomický růst má být jedním z osmi bodů akčního plánu Udržitelných rozvojových cílů (SDGs), které představují společnou rozvojovou vizi mezinárodního společenství v období od konce roku 2015 do roku 2030. Pokud je však ve většině LDCs elasticita chudoby na ekonomickém růstu nízká tak jako v Rovnickové Guinei, bude tento rozvojový cíl v rámci agendy SDGs opodstatněný?

Předmětem této diplomové práce je vysvětlit současný ekonomický růst zemí LDCs a zodpovědět otázku, zda je tento růst spojen s rozvojem. Práce je rozčleněna do pěti hlavních částí. První kapitola představuje úvod a metodologii práce. Druhá kapitola se zabývá skupinou zemí LDCs a jejich ekonomickým růstem od roku 1980 do dnešního dne. Třetí kapitola se věnuje současným trendům ve světové ekonomice a jejich vlivu na země LDCs. Jedná se o postupnou integraci zemí LDCs do globálních hodnotových řetězců, export služeb a rychle se rozvíjející obchod s ostatními rozvojovými zeměmi. Čtvrtá kapitola prostřednictvím regresní analýzy hledá determinanty ekonomického růstu zemí LDCs z široké škály vysvětlujících proměnných. Pátá kapitola se zabývá vztahem mezi ekonomickým růstem a lidským rozvojem v zemích LDCs. V této souvislosti jsou také rozebrány strategie pro inkluzivní růst v těchto zemích.

1.2. Metody zpracování a zdroje

Tato diplomová práce je postavena na rozboru současných trendů uvnitř ekonomik zemí LDCs a na analýze ekonomických, sociálně-politických a rozvojových indikátorů. První část práce má rešeršně-kompilační charakter. K popsání současných trendů uvnitř ekonomik LDCs tato práce vychází především ze zpráv mezinárodních organizací, jako Světová obchodní organizace (WTO), Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD) a Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD).

Druhá část se soustředí na vlastní výzkum v oblasti determinantů ekonomického růstu zemí LDCs. Metodologickým nástrojem je zde regresní analýza panelových dat. Vysvětlovanou proměnou je ekonomický růst zemí LDCs v období od roku 2000 do roku 2013. Ekonomický růst je v této diplomové práci vždy měřen dle procentuální změny HDP mezi dvěma roky, hodnotí tedy hospodářský výkon ekonomik jako celku a nebere v úvahu velikost populace a tedy ekonomický růst na obyvatele. Vysvětlující proměnné jsou reprezentovány osmi indikátory z řad ekonomických, sociálně-politických a rozvojových indikátorů a data pochází především z databáze Světové banky. Tato část práce se opírá o ekonometrickou literaturu v oblasti determinantů hospodářského růstu.

Poslední část diplomové práce je zaměřena na souvislosti mezi ekonomickým růstem a redukcí chudoby v zemích LDCs. Popisná část této kapitoly se zabývá konceptem pro-poor růstu a současnou situací lidského rozvoje v zemích LDCs. Pro tento účel práce vychází z relevantní literatury v oblasti zkoumaných témat a poslední zprávy UNCTAD o rozvoji zemí LDCs. Součástí této kapitoly je také případová studie růstu a zlepšení životní úrovně v zemích LDCs, která provádí komparativní analýzu mezi růstem a indikátory životní úrovně v nejrychleji a nejpomaleji rostoucích zemích LDCs.

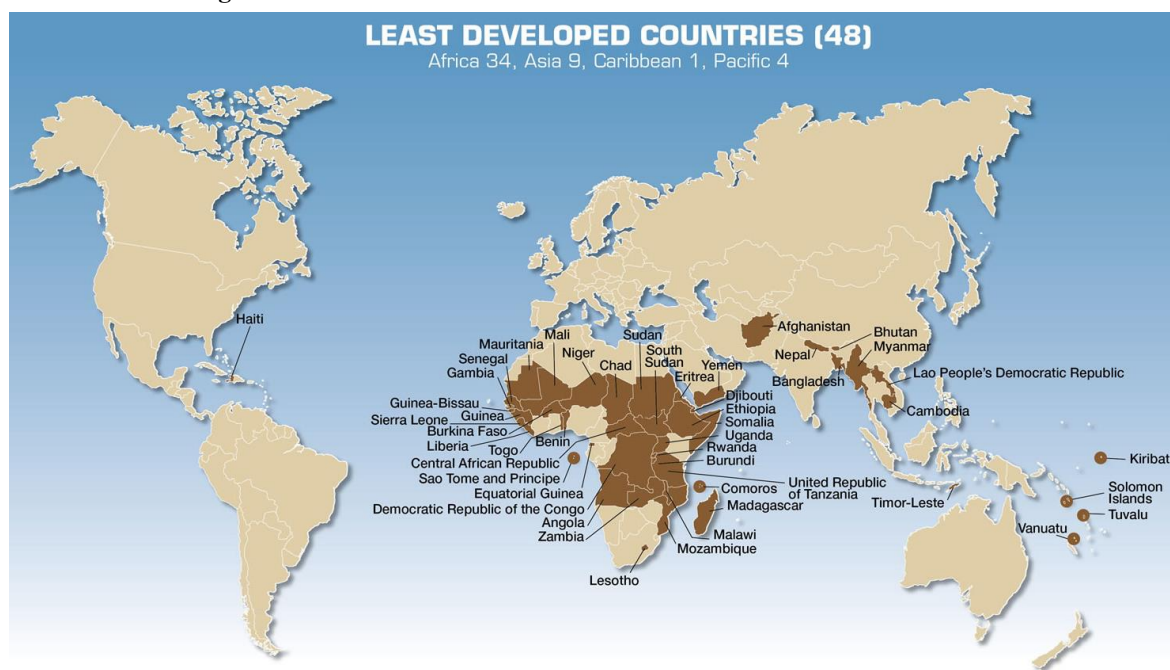
2. kapitola: LDCs a jejich ekonomický růst

V nejméně rozvinutých státech světa (Least Developed Countries, LDCs) žije v současnosti 880 milionů obyvatel, což tvoří přibližně 12 % světové populace. I přes silný ekonomický růst v posledních letech je integrace těchto zemí ve světové ekonomice stále nízká; podíl LDCs na světovém HDP činí 2 % a jejich účast v mezinárodním obchodu doposud nepřevýšila 1 % (UN OHRLLS, 2015a). V této kapitole bude nejprve definováno označení LDCs a dále pak popsány výhody, které v sobě příslušnost k této skupině zahrnuje. Závěrem kapitoly bude představen dynamický ekonomický růst těchto zemí v poslední dekádě.

2.1. Skupina zemí LDCs

V současné době existuje 48 nejméně rozvinutých států světa (LDCs), které se vyznačují třemi souhrnnými charakteristikami: nízký příjem na osobu, ekonomická zranitelnost a slabá úroveň lidského rozvoje. Jak ilustruje obrázek č. 1, většina těchto zemí (34) se nachází v subsaharské Africe, další v Asii (9) a zbytek (5) jsou ostrovními státy v Tichém oceánu a Karibském moři.

Obrázek 1: Geografické rozložení LDCs

Zdroj: UNCTAD, 2013a

Označení „Least Developed Countries“ vzniklo rezolucí Valného shromáždění OSN v roce 1971 s cílem zprostředkovat ekonomicky nejméně rozvinutým členům OSN speciální zacházení a mezinárodní pozornost donorů (UN OHRLLS, 2015a). Každé tři roky Ekonomická a sociální rada OSN (ECOSOC) na základě doporučení Výboru pro rozvojovou politiku (CPD) přehodnocuje seznam členů skupiny LDCs. Pokud daná země splňuje kritéria uvedená v tabulce č. 1 a velikost její populace nepřevyšuje 75 milionů obyvatel, má možnost stát se členem skupiny LDCs a čerpat z množství výhod.¹ Pro graduaci ze skupiny LDCs musí země splnit alespoň dvě z těchto kritérií a udržet daný stav po dobu šesti let, musí tedy obstát při dvou hodnotících zprávách ECOSOC (UNCTAD, 2013b).

Tabulka č. 1: Kritéria pro státy skupiny LDCs

kritérium	měření	Popis komponentů
Příjem	GNI per capita	<i>Tříletý průměrný HND na osobu</i> (hrubý národní důchod) v hranici mezi 992 USD a 1190 USD. V roce 2015 bude horní hranice navýšená na 1242 USD.
Lidský rozvoj	Human Assets Index	<i>Podíl podvyživené populace</i>
		<i>Dětská úmrtnost</i>
		<i>Podíl studentů navštěvujících střední školu</i>
		<i>Podíl gramotné populace</i>
Ekonomická zranitelnost	Economic Vulnerability Index	<i>Zranitelnost vůči přírodním pohromám</i> (index nestability zemědělské produkce; podíl počtu obyvatel, kteří se stali obětmi přírodní katastrofy)
		<i>Závislost na exportu určité komodity</i> (index nestability exportu zboží a služeb)
		<i>Geografická náchylnost k přírodním katastrofám</i> (podíl populace žijící v nízko položených oblastech)
		<i>Hospodářská zranitelnost</i> (podíl zemědělství, lesnictví a rybolovu na HDP; indikátor koncentrace exportu)
		<i>Malá populace</i> (logaritmus počtu obyvatel)
		<i>Geografická izolace</i> (transportní náklady)

Zdroj: DESA, 2014

Do dnešního dne graduovaly ze skupiny LDCs celkem 4 státy. Jednalo se o Botswanu v roce 1994, Kapverdy v roce 2007 (viz Infobox) a Maledivy v roce 2011. Naposledy v roce 2014 opustil skupinu LDCs ostrovní stát Samoa, který byl doporučen na graduaci již dříve, ale

¹ Posledním členem LDCs se stal v roce 2012 Jižní Súdán. Doposud pouze tři země (Ghana, Papua Nová Guinea a Zimbabwe) odmítly členství v této skupině. Odvolávaly se na nízkou relevantnost kritérií, podle kterých CPD jejich míru rozvoje hodnotí, případně poukazovaly na socioekonomický pokrok, který zaznamenaly v době po navržení do skupiny LDCs (CDP, 2008).

vzhledem ke ztrátám utrpěným při tsunami v Tichém oceánu roku 2009 byl proces výstupu zpožděn. Mezi současné adepty na postup ze skupiny LDCs patří Rovnická Guinea, která díky exportům ropy a HND na obyvatele ve výši 14 320 USD silně vyčnívá od průměrného příjmu v rámci skupiny (World Bank, 2014). Na graduaci byla navržena Výborem pro rozvojovou politiku již v roce 2009 a na zasedání Valného shromáždění v roce 2013 bylo ustanoveno, že Rovnická Guinea opustí skupinu LDCs v roce 2017 (UNCTAD, 2013). Skupinu LDCs má opustit k roku 2017 také ostrov Vanuatu, který v roce 2013 dosáhl HND na obyvatele ve výši 2 760 USD (World Bank, 2014).

Pokud bychom posuzovali kritérium *HND na osobu*, kromě Rovnické Guiney a Vanuatu překročily hranici 1190 USD také dalších 12 států skupiny LDCs. Jedná se o Tuvalu (5 840 USD/os), Angolu (5 170 USD/os), Východní Timor (3 940 USD/os), Kiribati (2 620 USD/os), Bhútán (2 330 USD/os), Zambii (1 810 USD/os), Šalamounovy ostrovy (1 600 USD/os), Súdán (1 550 USD/os), Lesotho (1 500 USD/os), Svatý Tomáš a Princův ostrov (1 600 USD/os), Laos (1 450 USD/os) a Džibutsko (1 280 USD/os). K této hranici se také pomalu blíží Mauritánie (1 060 USD/os), Senegal (1 050 USD/os) a s 950 USD na osobu také Kambodža (World Bank, 2014). Otázkou je, zda ekonomický růst v těchto zemích prospívá chudým a tyto LDCs budou schopny naplnit i další kritéria pro graduaci.

Infobox: Příkladová studie Kapverd – bývalé země LDCs

Kapverdy, ostrovní stát vulkanického původu ležící v Atlantském oceánu na západ od Mauritánie, se staly v roce 2007 v pořadí druhou zemí, která opustila skupinu LDCs. Ačkoli země postrádá nerostné suroviny, mezi lety 2000 a 2006 rostly Kapverdy v průměru mírou 5,4 % ročně. Na rozdíl od jiných států LDCs, které mají srovnatelně nízkou populaci a k tomu navíc příjmy z ropy, byl ekonomický růst v Kapverdách spojen s rozvojem lidského kapitálu. Zatímco v roce 2001 na ostrově žilo 37 % populace pod hranicí chudoby, do roku 2007 klesla chudoba na 27 %. Kapverdy se jeví jako jeden z mála afrických států, který má šanci splnit Rozvojové cíle tisíciletí v oblasti redukce chudoby, zdravotnictví, vzdělávání a rovnosti pohlaví. Za úspěchem Kapverd stojí tržně orientované reformy probíhající od roku 1991, zlepšení prostředí pro podnikání, příliv přímých zahraničních investic a v neposlední řadě rozvoj turismu, lehkého průmyslu a rybolovu. Země se během dvou dekad vymanila ze závislosti na remitencích a rozvojové pomoci, nyní je hlavním zdrojem zahraniční měny obchod se službami, především turismus.

Zdroj, UNIDO (2011)

2.2. Výhody plynoucí z členství ve skupině LDCs

Status země skupiny LDCs poskytuje členům řadu výhod v oblasti mezinárodního obchodu a rozvojové pomoci. V rámci mezinárodního obchodu mají LDCs právo na speciální zacházení ve Světové obchodní organizaci (WTO) a také čerpají prostředky a know-how ze speciálních programů pro zlepšení obchodních kapacit LDCs. Co se rozvojové spolupráce týče, LDCs figuruje na předních příčkách statistik přijímané rozvojové pomoci na obyvatele. Současná strategie mezinárodního společenství vůči LDCs vešla v platnost v roce 2011 pod názvem „Istanbulský akční plán“.

2.2.1. Speciální zacházení ve WTO

Světová obchodní organizace (WTO) je fórum, které umožňuje členským státům vyjednávat obchodní dohody a řešit obchodní spory. V současné době má WTO 160 členů, přibližně 2/3 jsou rozvojové země (WTO, 2015a). WTO funguje na základě reciprocit a v souladu se závazkem MFN (Most Favored Nations) se členské státy zavazují k tomu, že budou uplatňovat stejné obchodní politiky pro všechny své partnery.² Rozvojové země v rámci všeobecného systému preferencí (GSP, Generalized System of Preferences) mají nárok na výjimku z MFN a speciální zacházení v podobě nižších cel.³ Kromě toho mají rozvojové země také řadu úlev, jako delší dobu na splnění závazků nebo právní podporu v případě obchodních sporů (WTO, 2010).

Skupina zemí LDCs má ve WTO speciální pozornost více než 20 let. V současné době jsou členy WTO 38 z těchto států, 8 dalších zahájilo proces vyjednávání o vstupu.⁴ Zbývají tedy pouze 2 země LDCs, které zatím zúčastněné nejsou – Somálsko a Jižní Súdán (WTO, 2015). Od roku 1994, kdy během Uruguayského kola multilaterálních vyjednávání nově vzniklá WTO nahradila uskupení GATT (General Agreement on Tariffs and Trade), bylo pro podporu integrace LDCs ve světovém obchodu podniknuto několik opatření. V roce 1996 byl během ministerské konference v Singapuru přijat „Akční plán pro nejméně rozvinuté země“, který zahrnoval systém technické podpory těmto zemím a slib rozvinutých zemí zlepšit přístup

² Neplatí pro zóny volného obchodu a celní unie.

³ WTO rozvojové země nedefinuje, příslušnost k této skupině vzniká na základě sebeurčení. Kritici upozorňují, že dle těchto pravidel pak státy jako Jižní Korea, Mexiko a Turecko, které jsou členy OECD, používají status „rozvojové země“ ve WTO neoprávněně. Je však třeba upozornit, že samotné označení „rozvojové země“ nestačí k tomu, aby daný člen měl automaticky právo na zvýhodněný přístup na trhy jiných členských států. O tom, kdo bude figurovat na seznamu importních partnerů v rámci všeobecného systému preferencí, rozhodují státy samostatně (WTO, 2015a).

⁴ Patří mezi ně Afghánistán, Bhútán, Komory, Rovnická Guinea, Etiopie, Libérie, Svatý Tomáš a Princův ostrov a Súdán.

výrobků z LDCs na své trhy. O rok později šest mezinárodních organizací včetně WTO zahájilo společný program technické podpory LDCs dnes známý jako „Enhanced Integrated Framework“⁵ (WTO, 2010).

Od roku 2001 probíhá kolo multilaterálních vyjednávání z Doha, známé také jako „rozvojové kolo“ vzhledem k tematice diskutovaných otázek. Jedná se o doposud nejdelší vyjednávání, které vážne kvůli značné komplexnosti probíraných témat a názorové polarizaci mezi rozvojovými a rozvinutými zeměmi. Zatím k největšímu posunu došlo na poslední ministerské konferenci v roce 2013 na Bali, kde se také diskutovaly zájmy států LDCs a byly přijaty tři pilíře opatření: Trade Facilitation Agreement, rozvojové aspekty obchodu s bavlnou a výhody pro LDCs v rámci exportu služeb.

LDCs, z nichž řada je navíc znevýhodněna vnitrozemskou polohou, čelí vysokým nákladům na export spojených s dlouhým čekáním na hranicích. *Trade Facilitation Agreement* (TFA) má snížit tyto administrativní překážky pohybu zboží a za použití moderních technologií urychlit zdoluhavé celní procedury na hranicích. Součástí dohody je zajištění technické pomoci pro úspěšnou implementaci TFA v rozvojových zemích včetně zemí skupiny LDCs. TFA má posílit mezinárodní obchod, který v souvislosti se světovou recesí stagnuje. Odhaduje se, že při zkrácení délky celních procedur na hranicích o polovinu současné hodnoty by stouplo světové HDP o 3 % (ITC, 2013a).

Klíčovým požadavkem skupiny LDCs na zasedání v Bali bylo rozšířit stávající dohodu z Hongkongu o bezcelním a bezkvótním přístupu zboží pocházejícího z LDCs na trhy rozvinutých zemí a vybraných rozvojových zemí, které s tímto budou souhlasit. Speciální pozornost byla věnována *bavlně*. Na základě návrhu čtyř zemí LDCs (Benin, Burkina Faso, Čad a Mali) se členové shodli na rozvojových aspektech obchodu s touto komoditou, nicméně stále nedořešenou otázkou zůstávají exportní subvence bavlny v rozvinutých zemích (WTO, 2013).

Export služeb hraje stále větší roli v mezinárodním obchodu; v současné době tvoří 70 % světového HDP, 45 % pracovních míst a 40 % světových přímých zahraničních investic (WTO, 2013). Zapojení LDCs v tomto sektoru je však stále velmi nízká, obchodní preference v oblasti exportu služeb je tedy pro tyto státy velmi relevantní téma. Státy skupiny LDCs mají zájem především na exportu služeb modu 3 a 4.⁶ Již v roce 2011 bylo přijato rozhodnutí o preferenci

⁵ O tomto programu blíže pojednává následující subkapitola.

⁶ Export služeb je realizován skrze 4 mody: (1) **Cross-border supply**: Transfer služeb na teritorium jiného státu např. skrze telekomunikační služby, (2) **Consumption abroad**: spotřeba v zahraničí, kdy zákazník cestuje do jiného státu, aby službu využil, (3) **Commercial presence**: působení poskytovatele služby určitého státu

obchodu se službami („Decision on a Services Waiver“), které povolilo členům WTO udělit obchodní preference poskytovatelům komerčních služeb ze států LDCs. Nicméně od roku 2011 se dohoda reálně nenaplnila. Součástí debat na Bali bylo hledání možných cest k operacionalizaci této dohody (WTO, 2013a).

V současné době země LDCs exportují bezcelně 83 % všeho zboží (kromě ropy a zbraní) na trhy rozvinutých zemí (WTO, 2013b). Tabulka č. 2 zobrazuje vývoj průměrných cel na zboží z LDCs a zboží z ostatních rozvojových zemí mezi roky 2000 až 2011. Ačkoli mají LDCs proti ostatním rozvojovým značnou výhodu, stále vysoká cla zůstávají na oblečení.

Tabulka č. 2: Průměrné tarify rozvinutých zemí na zboží z LDCs a ostatních rozvojových zemí, 2000–2011

LDCs	2000	2005	2008	2011
zemědělské výrobky	3,6	3	1,6	1
oblečení	7,8	6,4	6,4	6,7
textil	4,1	3,2	3,2	3,2
ostatní průmysl	0,3	0,3	0,2	0,2
ostatní rozvojové země	2000	2005	2008	2011
zemědělské výrobky	9,2	8,8	8	7,2
oblečení	10,8	8,4	8,2	7,9
textil	6,6	5,3	5,1	4,9
ostatní průmysl	1,4	1,1	1	0,8

Zdroj: WTO, 2013b

Evropská unie importuje 99 % zboží z LDCs bezcelně (ze zemědělských výrobků se jedná o 96 %, z nezemědělských výrobků o 98 %, ropa a kovy se importují bezcelně), Spojené státy americké importují z LDCs bezcelně 70 % zboží (ze zemědělských výrobků 99 %, z nezemědělských 28 %, ropa a kovy se importují bezcelně). V žebříčku si nejlépe vedou Švýcarsko, Kanada, Austrálie a Nový Zéland; tyto státy neuvalují cla na žádné zboží z LDCs.

Co se týče importů zboží z LDCs do ostatních rozvojových zemí, žádná cla na zboží z LDCs neuvalují Hongkong a Singapur. Čína a Taiwan importují bezcelně 98 % zboží z LDCs, Turecko 93 %, Jižní Korea 89 % zboží, Brazílie 85 % zboží, Pákistán 78 % zboží, Jihoafrická republika 76 % zboží, Mexiko 34 % zboží, Keňa 33 % zboží a Indie 5 % zboží (WTO, 2013b).

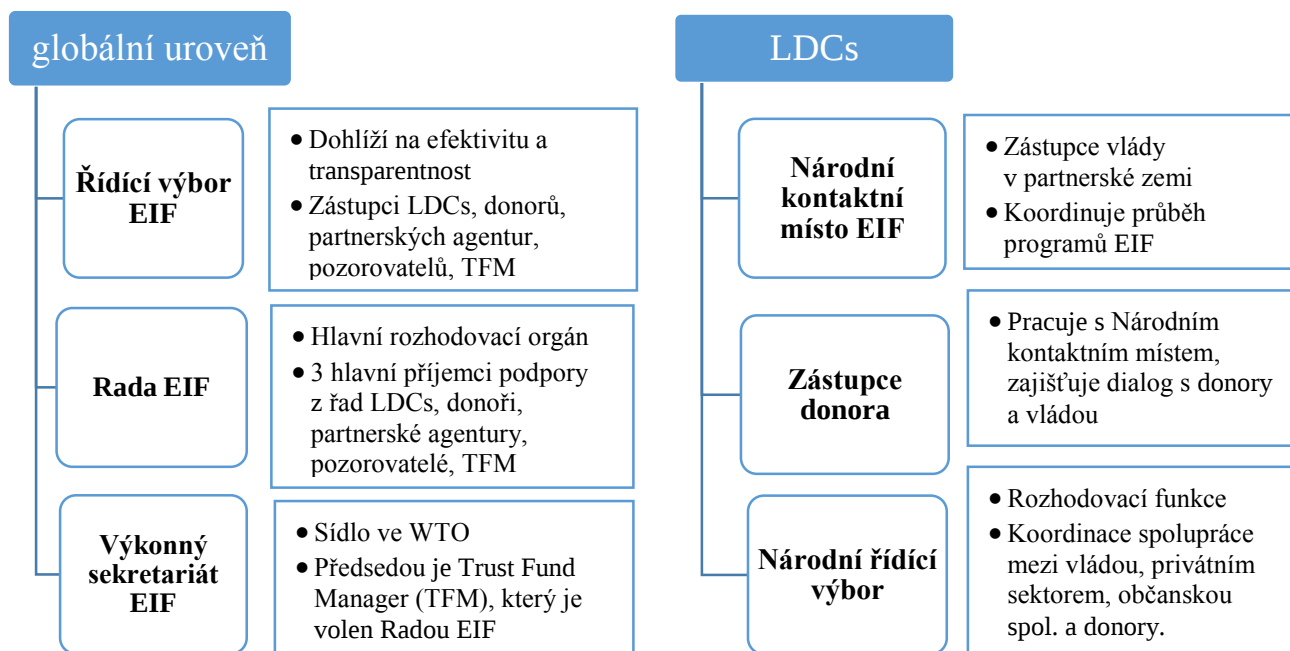
v zahraničí, např. pobočky pojišťovacích firem v zahraničí, síť hotelů apod. (4) **Presence of natural persons:** vstup fyzické osoby na území jiného státu s cílem podnikat v oblasti služeb, např. lékaři, sociální péče apod.

2.2.2. Technická pomoc

Kromě speciálních výhod v rámci světového obchodu také LDCs získávají technickou pomoc pro posílení svých obchodních kapacit, odborně označovanou jako „trade related technical assistance“ neboli „Aid for Trade“. Nejznámějším takovým nástrojem je program *Enhanced Integrated Framework* (EIF), jehož cílem v zemích LDCs je (i.) prosazovat roli obchodu v národních rozvojových strategiích, (ii.) posilovat struktury pro implementaci programů technické pomoci a (iii.) budovat obchodní kapacity. Program byl započat v roce 2007 s mandátem platným do roku 2015 a rozpočtem 170 milionů USD. Od roku 2016 EIF přejde do druhé fáze (WTO, 2015d).

Program EIF funguje na základě příspěvků 23 bilaterálních donorů, mezi které patří rozvinuté i rozvojové země. Z těchto donorů do společného EIF fondu nejvíce přispěli tradičně nejštědřejší donoři oficiální rozvojové pomoci (ODA).⁷ Na implementaci projektů se podílí 6 partnerských agentur: Světová Banka (WB), Rozvojový program OSN (UNDP), Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD), Světová obchodní organizace (WTO), Mezinárodní obchodní centrum (ITC) a Mezinárodní měnový fond (IMF). Chod EIF však vyžaduje složitější strukturu zainteresovaných stran, kde klíčovou úlohu vždy hrají zástupci zemí LDCs (viz obrázek č. 2).

Obrázek č. 2: Schéma fungování EIF

Zdroj: WTO, 2015d

⁷ Norsko (25 mil. USD), Kanada (19 mil. USD), Švédsko (17 mil. USD), Dánsko (16 mil. USD) a Finsko (15 mil. USD).

Program EIF má 2 stupně, které mají oddělené financování. *První úroveň* programu EIF slouží k diagnostice situace v dané zemi a k následnému stanovení priorit a specifického programu pro podporu ekonomického růstu a udržitelného rozvoje. Účelem tohoto kroku je také připravit danou zemi na implementaci projektů EIF.

- (a) Nejprve země skupiny LDCs předloží oficiální žádost o zařazení do programu EIF. Jakmile je žádost posouzena a schválena, daná země musí vytvořit národní strukturu pro chod EIF, tedy musí zřídit Národní kontaktní místo, Zástupce donora a Národní řídicí výbor. Na tento krok je uvolněno z fondů až 50 000 USD (EIF, 2014a).
- (b) V dalším kroku je vybraná země podrobena studii o míře integrace do mezinárodního obchodu. V této studii jsou definovány klíčové sektory exportního potenciálu dané země, stejně jako méně konkurenceschopné sektory ekonomiky a slabiny fungování dodavatelského řetězce. Studie v sobě zahrnuje seznam doporučených reforem, který je předložen ke schválení Národnímu řídicímu výboru EIF a vládě. Dle rozsahu studie je pro tento krok vyčleněno z rozpočtu EIF 200 000–400 000 USD (EIF, 2014a).
- (c) Během třetí fáze jsou začleněny priority stanovené v předchozím kroku do Národní exportní strategie daného státu. Partnerská země také může využít pětiletých projektů na posílení svých institucionálních kapacit pro lepší koordinaci programů technické pomoci EIF.

Druhá úroveň programu EIF je fází, kdy jsou implementovány drobné projekty technické pomoci pro posílení obchodních kapacit na základě výsledků studie zhotovené během první fáze EIF. Nejvíce těchto projektů bylo doposud realizováno v zemědělství (56 mil. USD), trade facilitation (13,4 mil. USD), standardů ve výrobě (8,8 mil. USD), turismu (8,6 mil. USD) a textilním a oděvním průmyslu (2,9 mil. USD). V roce 2013 bylo z programu EIF vyčerpáno 38,6 milionů USD. Nejvíce projektů bylo realizováno v rámci druhé úrovně programu EIF (přibližně 24 milionů USD), v rámci první úrovně byly financovány projekty v hodnotě 7 milionů USD (EIF, 2014b).

2.2.3. Rozvojová pomoc

Strategie mezinárodního společenství v rozvoji LDCs vzniká na konferencích OSN o nejméně rozvinutých zemích. Od roku 1981 proběhly už čtyři takovéto konference, poslední z nich v roce 2011 v Istanbulu. Deklarace známá jako „Istanbulský akční plán“ uceluje společnou vizi mezinárodního společenství v oblasti udržitelného růstu LDCs na období 2011-2020. Mezinárodní společenství v deklaraci poukazuje na nevyužité kapacity států LDCs

v oblasti lidského kapitálu i přírodního bohatství a tedy silný potenciál těchto států přispět k světovému ekonomickému růstu. Hlavním cílem akčního plánu je umožnit polovině zemí LDCs splnit kritéria graduace do roku 2020. K naplnění tohoto cíle bylo stanoveno 5 úkolů, které slouží jako „návod“ pro představitele vlád států LDCs stejně jako mezinárodnímu společenství, které se zavázalo státům LDCs v jejich rozvojovém úsilí pomoci (UN-OHRLLS, 2015b).

1. Posílit produktivitu států LDCs a udržet ekonomický růst nejméně 7 % ročně, ze kterého bude mít užitek celá populace bez rozdílů;
2. Prosazovat rozvoj lidského kapitálu a posílení role žen ve společnosti;
3. Snížit zranitelnost LDCs vůči ekonomickým šokům a přírodním pohromám;
4. Zajistit lepší finanční zdroje;
5. Posílit dobré vládnutí, politické instituce a demokracii.

Ke splnění výše uvedených úkolů se donoři zavázali splnit cíl z předchozího období (Bruselský akční plán pro období 2001–2010), který dosud nebyl naplněn, a poskytnout státům LDCs do roku 2015 oficiální rozvojovou pomoc (ODA)⁸ ve výši 0,15 % HND. Od roku 2015 má být tento závazek přehodnocen a vytvořen nový v souladu se splněním úkolu č. 4 Istanburského akčního plánu (UN-OHRLLS, 2015b). Součástí deklarace byl také příslib rozvojových zemí podílet se na efektivní implementaci dohody, stejně tak jako aktivní zapojení občanské společnosti a privátního sektoru. Důležitým prostředkem pro naplnění pěti stanovených úkolů má být obchod. Mezinárodní společenství se v tomto ohledu zavázalo zdvojnásobit současný podíl exportů zemí LDCs ve světovém obchodu do roku 2020. K uskutečnění tohoto cíle má pomoci technická spolupráce pro zlepšení obchodních kapacit, transfer technologií a inovací. V deklaraci také nebyly opomenuty environmentální problémy, kterým LDCs čelí v souvislosti se změnou klimatu. Mezinárodní společenství žádá donory o více projektů v oblasti čistých technologií a *silně doporučuje* zřízení „Zeleného klimatického fondu“ pro země LDCs, ze kterého by tyto státy mohly financovat prostředky pro adaptaci vůči klimatickým změnám a zmírnění jejich dopadů (UN-OHRLLS, 2015b).

⁸Oficiální rozvojová pomoc (ODA) je definována jako finanční toky vlád donorů do rozvojových zemí nebo multilaterálních institucí s cílem ekonomického rozvoje a prosperity rozvojových zemí. ODA v sobě může zahrnovat také zvýhodněné půjčky s grantovou složkou nejméně 25 % objemu částky (OECD, 2003).

2.3. Ekonomický růst LDCs

Státy skupiny LDCs zaznamenávají od počátku tisíciletí dynamický ekonomický růst. Zatímco mezi lety 1980–1999 rostly ekonomiky LDCs v průměru o 3 % ročně, od počátku nového tisíciletí se ekonomický růst těchto států navýšil na 5 % ročně (World Bank, 2014).⁹ Průměrný příjem na obyvatele těchto států se zvýšil z 338 USD v roce 2000 na 513 USD v roce 2012 (ITC, 2013b). Následující podkapitola popisuje prostřednictvím grafů tyto trendy.

2.3.1. Ekonomický růst zemí LDCs v období 1980–1999

Počátkem osmdesátých let svět zasáhla hospodářská recese v souvislosti s neklidem na Blízkém východě a následnými ropnými šoky. Během let 1980–1988 probíhala Irácko-iránská válka a světové ceny ropy na počátku osmdesátých let stouply. Centrální banky reagovaly zvýšením úrokových sazeb, aby předešly očekávané inflaci. Mnoho rozvojových zemí upadlo do dluhových krizí, v roce 1982 vyhlásilo Mexiko neschopnost splácet své dluhy a bylo následováno dalšími státy v Latinské Americe i Africe. Z afrických LDCs se jednalo o Angolu, Gambii, Mosambik, Tanzanii a Zambii (Moyo, 2009). Počátek 90. let pak byl spjat s přísnými politikami šetření v rámci Washingtonského konsenzu, kdy mezinárodní finanční instituce na dluhovou krizi rozvojovým zemím nabízely balíček neoliberálních reforem. V tomto období se také mnohé africké země potýkaly s občanskými válkami, které srazily ekonomický růst až k záporným hodnotám a vyvolaly hospodářské recese.

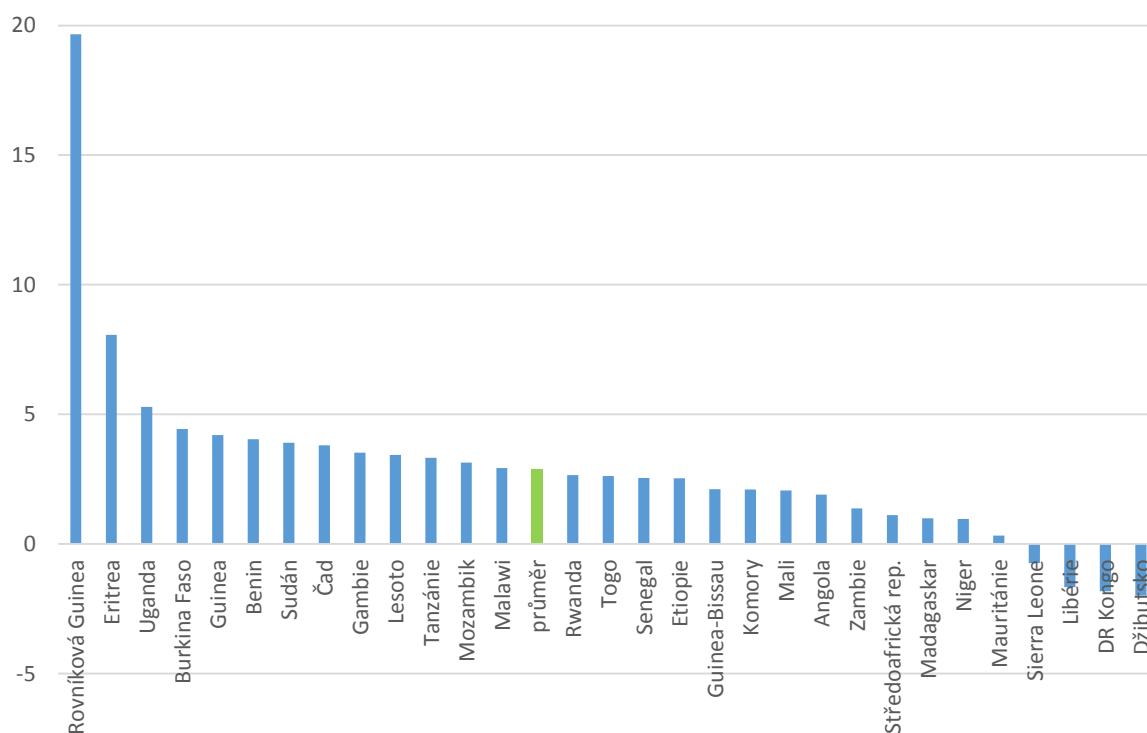
Průměrný ekonomický růst států LDCs mezi roky 1980–1999 činil 3,2 %. Z grafu č. 1 a 2 je patrné, že asijské a oceánské LDCs rostly rychleji (v průměrné míře 4,5 % ročně) než africké, kde průměrný ekonomický růst tvořil necelé 3 %. Pro Rovníkovou Guineu, která z afrických LDCs rostla v tomto období nejrychleji, znamenalo objevení ropy v roce 1990 hospodářský boom. Mezi roky 1991–1992 stoupl ekonomický růst Rovníkové Guiney z úrovně -1 % HDP na 34 % HDP. Silný růst se v zemi podařilo držet i v následujících letech, přičemž v roce 1997 dosáhl abnormální amplitudy ve výši 150 % HDP (World Bank, 2014). Pro Eritreu, která v grafu č. 1 následuje jako druhá nejrychleji rostoucí země z afrických LDCs, jsou data k dispozici teprve od roku 1993. V té době dosahovala Eritrea velmi vysokých hodnot růstu díky exportu nerostných surovin. Ty však v roce 1998 razantně snížila válka s Etiopií, která zemi uvedla do dlouhého období stagnace, ze kterého se Eritrea vzpamatovala teprve nedávno. Na opačné straně grafu jsou zastoupeny státy Sierra Leone, Libérie, Demokratická republika

⁹ Tato diplomová práce pracuje s daty ekonomického růstu vyjádřeného procentuální změnou HDP mezi dvěma roky.

Kongo a Džibutsko, pro které byly podobně 90. léta obdobím krvavých konfliktů a hospodářské stagnace.

Co se týče asijských a oceánských LDCs, přední příčky v mírách ekonomického růstu zaujímají Bhútán a Kambodža. V Bhútánu byla 80. léta obdobím modernizace pod vládou krále Singye Jigme Wangchucka, který mimo jiné dal vzniku indexu „hrubého domácího štěstí“ v roce 1979 (Kuensehl, 2012). Úspěch kambodžského růstu v tomto grafu do jisté míry zkresluje skutečnost, že data jsou pro tuto zemi k dispozici teprve od roku 1993. Režim Pol Pota, který byl svržen v roce 1979, posunul zemi ve vývoji o několik let dozadu. Během stabilní vlády premiéra Hun Sena v devadesátých letech se ekonomika země otevřela světu, což výrazně ovlivnilo míry ekonomického růstu až do dnešního dne.

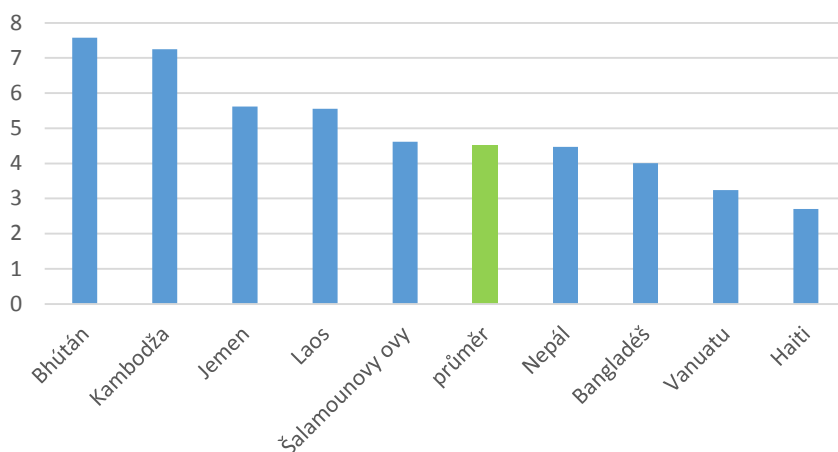
Graf č. 1: Průměrný ekonomický růst afrických LDCs*, 1980–1999

*mimo Sv. Tomáš a Princův ostrov a Jižní Súdán

Zdroj: World Bank, 2014

Graf č. 2: Průměrný ekonomický růst asijských a oceánských LDCs*, 1980–1999

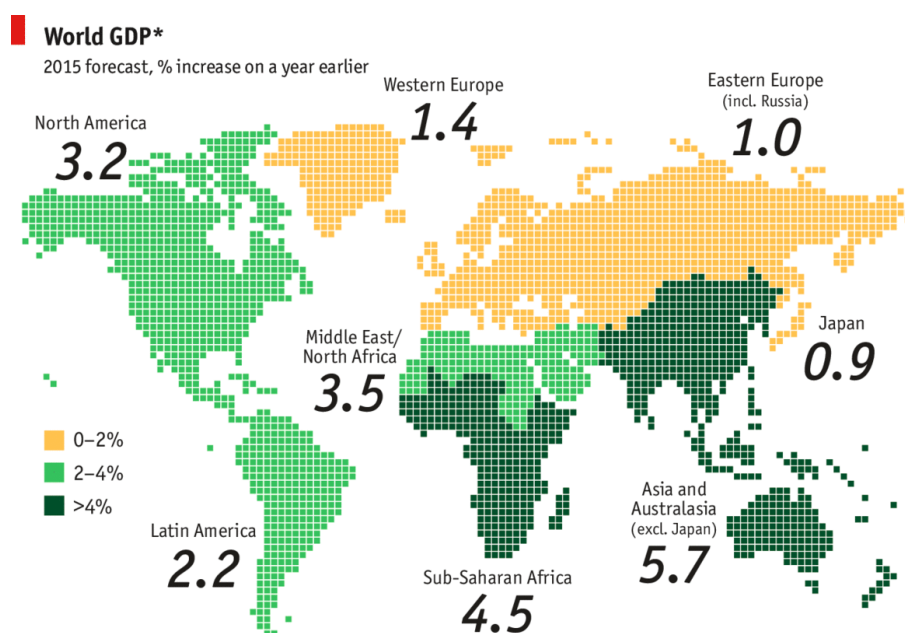
*mimo Afghánistán a Východní Timor

Zdroj: World Bank, 2014

2.3.2. Ekonomický růst zemí LDCs od roku 2000 do dnešního dne

Průměrný ekonomický růst zemí LDCs od počátku nového tisíciletí do roku 2013 je 5,2 %. Jedná se o vysokou hodnotu, pokud ji srovnáme s průměrným hospodářským růstem v zemích OECD v tomto období, který činí 1,7 % (World Bank, 2014). Také ze schématu časopisu The Economist (obrázek č. 3), je patrné, že nejrychleji rostoucími částmi současného světa je jihovýchodní Asie a subsaharská Afrika, tedy regiony, kde se nachází většina států LDCs.

Obrázek č. 3: Odhad ekonomického růstu na rok 2015

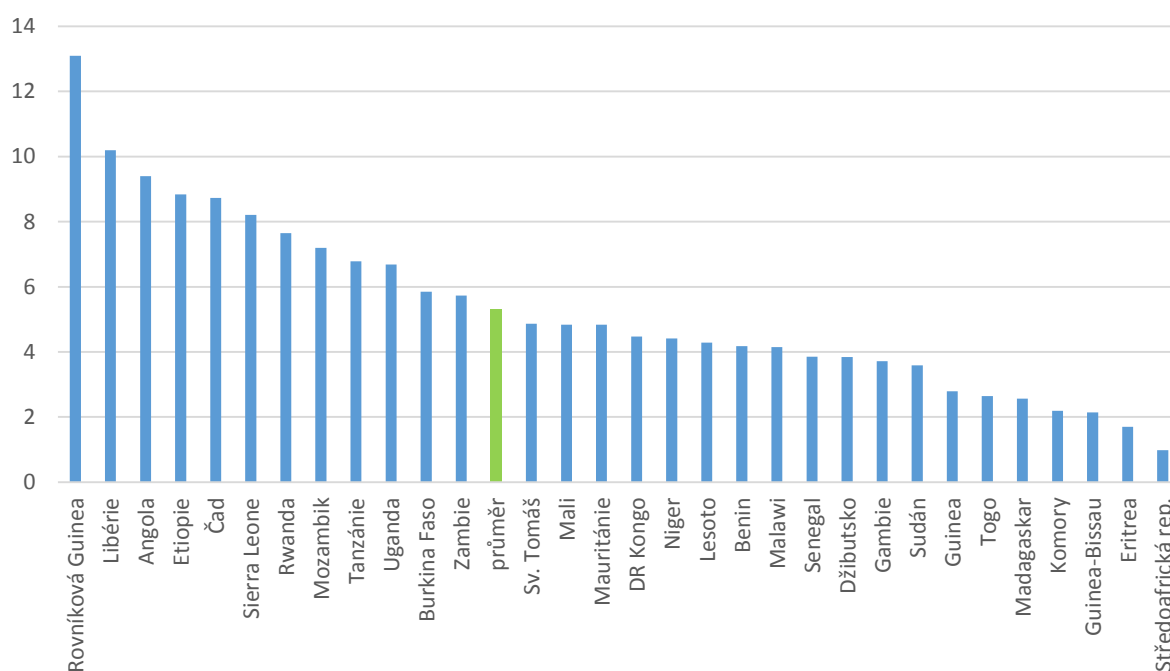
Source: Economist Intelligence Unit

*At market exchange rates

Zdroj: The Economist, 2015

Na rozdíl od období mezi roky 1980–1999, rostou nyní rychleji africké LDCs (v míře 5,3 % ročně) než asijské a oceánské LDCs, které mají průměrný růst 5,1 % ročně (viz graf č. 3 a 4). Jedním z vysvětlení tohoto vývoje byla nově získaná stabilita po skončení občanských válek, které v mnohých afrických zemích eskalovaly během devadesátých let¹⁰, dalším faktorem byly také vysoké ceny komodit na počátku nového tisíciletí (Moyo, 2009). Nicméně růst těchto zemí ovlivnily i další trendy ve světové ekonomice, o kterých pojednává následující kapitola.

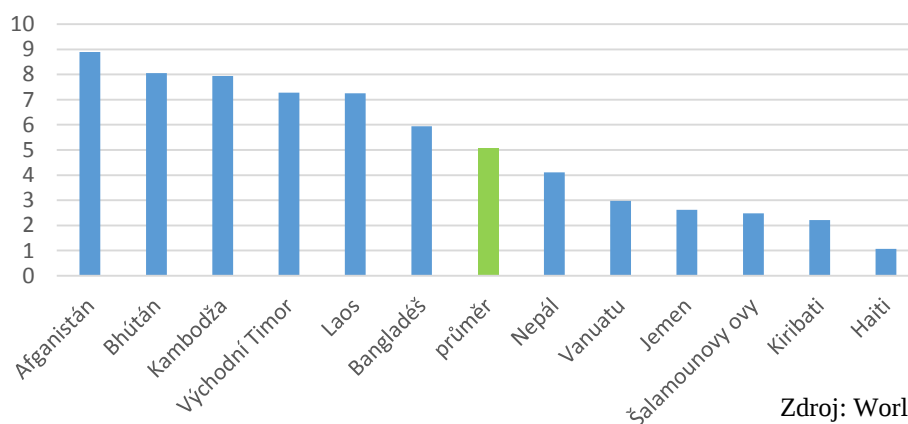
Graf č. 3: Průměrný ekonomický růst afrických LDCs*, 2000–2013

*mimo Somálsko, Jižní Súdán

Zdroj: World Bank, 2014

Graf č. 4: Průměrný ekonomický růst asijských a oceánských LDCs*, 2000–2013

*mimo Barmu a Tuvalu

Zdroj: World Bank, 2014

¹⁰ Například občanská válka v Angole, která se táhla od vyhlášení nezávislosti v roce 1975 až do roku 2002, dále etnické čistky ve Rwandě (1994) a Demokratické republice Kongo (1996–2003) nebo občanská válka v Sierra Leone mezi roky 1991–2002.

3. kapitola: Současné trendy ve světové ekonomice a jejich vliv na LDCs

Následující kapitola rozebere tři hlavní trendy ve světové ekonomice, které ovlivňují a stále více v následujících letech ovlivňovat budou ekonomický růst nejméně rozvinutých států světa. Jedná se o fenomén integrace do globálních hodnotových řetězců (Global Value Chain), vyšší roli exportu služeb v rámci mezinárodního obchodu a v neposlední řadě také rostoucí vliv rychle se rozvíjejících ekonomik a nové vzorce obchodu z toho plynoucí.

3.1. Integrace do globálních hodnotových řetězců

Charakter mezinárodního obchodu se během posledních 25 let změnil. Zatímco dříve se zboží vyrábělo tam, kde se nacházely komponenty pro jeho výrobu nebo poblíž jeho spotřebitelů, dnes je ten samý produkt sestaven z komponentů pocházejících z celého světa. Je tedy stále těžší rozpoznat skutečný původ výrobku, protože výrobní proces zahrnuje mnoho stupňů, kde každý z těchto stupňů se často odehrává v jiné zemi. Firmy se tak snaží optimalizovat produkční proces a využívají prostředky, které přinesl rozvoj moderních technologií, jako snadná a rychlá komunikace na velké vzdálenosti a nízké náklady dopravy. Také světová obchodní organizace reaguje na tyto změny a nedávno uvedla iniciativu „Made in the World“, která má blíže porozumět současnému obchodu v rámci globálních hodnotových řetězců (WTO, 2015c).

Fenomén začleňování zemí do globálního hodnotového řetězce výroby (z anglického *Global Value Chain* označovaného též zkratkou „GVC“) snižuje vypovídací hodnotu statistik mezinárodního obchodu a limituje relevanci bilaterálního salda obchodní bilance, tedy rozdílu mezi exporty a importy mezi dvěma státy. K hlubší analýze současného mezinárodního obchodu je třeba představit si jednotlivé přidané hodnoty v rámci GVC. Pro větší názornost lze uvést příklad mobilního telefonu, který v hodnotě 100 USD exportovala Čína do Spojených států amerických. Čína má v tom případě přebytek obchodní bilance ve výši 100 USD a USA deficit obchodní bilance 100 USD. Ve skutečnosti ale v Číně vznikla pouze část mobilního telefonu ve výši 10 nebo 20 USD, zbytek hodnoty mobilu byl importován Čínou a vznikl tedy v jiných částech světa; například grafický design v Kalifornii, software ve Francii, silikonový čip v Singapuru a kovový obal v Bolívii (OECD, 2013a).

Obchod s meziprodukty¹¹, který je pro rozvoj GVC zásadní, činí v současné době 60 % celkového objemu mezinárodního obchodu, který dnes tvoří 19 trilionů USD (UNCTAD, 2013). Rozvojové země tedy v této „nové fázi globalizace“, jak integraci do GVC mnozí autoři nazývají, už nečelí problému vybudování celého řetězce dodavatelů na vlastním území, aby tak mohly exportovat finální produkt (jako tomu bylo například u Německa, Japonska nebo Jižní Koreje). Trendy ve světové ekonomice naznačují, že pro úspěch je dnes důležité vybudovat si vhodnou komparativní výhodu k tomu, aby daný stát mohl přidat do GVC co nejvyšší přidanou hodnotu (OECD, 2013a).

3.1.1. Problematika přidané hodnoty ve světovém obchodu

Export určité země se dělí na část, která byla vyrobena na území daného státu (*domácí přidaná hodnota*) a na část, která byla vyrobena na území jiného státu (*zahraniční přidaná hodnota*). Tento export pak putuje na zahraniční trhy pro finální spotřebu nebo do třetí země ve formě meziprojektu, odkud je následně exportován jinam nebo zpět do původní země. Analýza GVC bere v úvahu domácí i zahraniční přidanou hodnotu statku (UNCTAD, 2013).

- (a) *Zahraniční přidanou hodnotou* se rozumí část exportu dané země (vyjádřeno v procentech), která je tvořena meziprojekty importovanými z jiné země. Tento indikátor vyjadřuje, do jaké míry je určitá země závislá na importech ze zahraničí. Toto číslo se nezahrnuje do HDP, aby se tak předešlo zdvojení hodnot.
- (b) *Domácí přidaná hodnota* (neboli *skutečná*) je podíl exportu (v procentech), který byl vyroben v dané zemi a tvoří tedy HDP dané země. Součet domácí a zahraniční přidané hodnoty tvoří „*hrubý export*“.
- (c) *Integrace země do GVC* je část exportů dané země, která je součástí mezinárodního obchodu na mnoha úrovních. Integrace do GVC se projevuje na exportech dané země tím, že *zahraniční přidaná hodnota* se navýší o *domácí přidanou hodnotu*, kterou daná země obohatila GVC. Vztah lze vyjádřit matematicky vyjádřit takto:

$$\text{Míra integrace do GVC} = \frac{\text{zahraniční přidaná hodnota} + \text{domácí přidaná hodnota}}{\text{celkový export}}$$

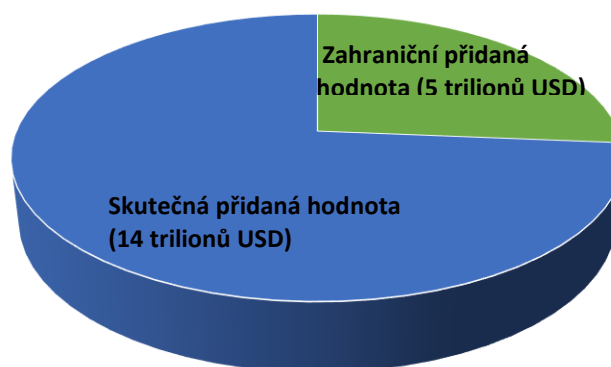
¹¹ Meziprojekty (*intermediate inputs*) jsou částečně zhotovené výrobky (neboli komponenty), které slouží pro výrobu jiného výrobku, včetně finálního produktu. Mohou být hmotné (např. motor automobilu, křídlo letadla, kola apod.) nebo nehmotné (tj. design, počítačové programování apod.) (OECD, 2013).

Indikátor integrace země do GVC bere v úvahu nedostatky předchozích dvou indikátorů (a) a (b), kde země na počátku řetězce přidané hodnoty (exportéři komodit) mají nízký podíl *zahraniční přidané hodnoty*. Indikátor míry integrace do GVC tak podává více komplexní obraz o mezinárodním obchodu. Udává také obraz o tom, jak je GVC závislý na exportu určité země a hypoteticky uvádí také potencionální hrozbu, kterou by GVC (a světové HDP) utrpělo v případě, kdyby daná země přestala exportovat (UNCTAD, 2013).

Zahraniční přidaná hodnota

Objem hrubého světového obchodu v roce 2010 činil 19 trilionů USD. Dle odhadů UNCTAD (2013) dosahuje průměrná *zahraniční přidaná hodnota* exportů asi 28 % celkového objemu hrubého mezinárodního obchodu, tedy 5 trilionů USD. Tento objem světového obchodu tvoří meziprodukty, které byly dále exportovány do třetích zemí k dalšímu zpracování. Statistiky mezinárodního obchodu toto číslo nedokáží zachytit, účast země v GVC má tedy za následek, že tato část hrubého světového obchodu je ve statistikách zdvojena. Zbývajících 14 trilionů USD je skutečná přidaná hodnota obchodu ve světové ekonomice, což je přibližně 1/5 globálního HDP (UNCTAD, 2013). Graf č. 5 schematicky zobrazuje tento vztah.

Graf č. 5: Odhad skutečné přidané hodnoty v hrubém mezinárodním obchodu (2010)

Zdroj: UNCTAD, 2013

Rozvinuté země mají v průměru vyšší podíl exportů se *zahraniční přidanou hodnotou* (31 %) než rozvinuté země (25 %). Z rozvinutých zemí má nejvyšší hodnotu podílu exportů se zahraniční přidanou hodnotou Evropská Unie (39 %)¹², menší zastoupení má Japonsko (18 %) a USA (11 %). Co se týče rozvojových zemí, největší podíl exportů se zahraniční přidanou hodnotou vykazuje střední část Latinské Ameriky včetně Mexika (31 %) a Jihovýchodní Asie (30 %). Menší podíl těchto exportů dosahuje Jižní Amerika (21 %) a Afrika (14 %). Vůbec

¹² V EU je indikátor zahraniční přidané hodnoty navýšen tím, že trh EU jako celku (mezi členskými státy navzájem) je silně integrován. Pokud by byl brán v potaz externí obchod EU (EU x svět), tento indikátor by klesl (UNCTAD, 2013).

nejnižší podíl exportů se zahraniční přidanou hodnotou má Jižní Asie (11 %), kde převážná část exportů jsou služby, jež nevyžadují tolik zahraničních vstupů (UNCTAD, 2013).

Domácí přidaná hodnota

Státy s relativně největší *domácí přidanou hodnotou* exportů jsou Rusko (91%), Indie (90 %), Austrálie (87 %), Brazílie (87 %) a USA (89 %). Proti tomu mezi státy s relativně nejnižší přidanou domácí hodnotou exportů patří Velká Británie (58 %), Nizozemí (47 %), Jižní Korea (56 %), Malajsie (58 %), Singapur (36 %) a Belgie (42 %). Faktory, které ovlivňují podíl domácí přidané hodnoty na exportech, jsou velikost ekonomiky, exportní profil a pozice v GVC a v neposlední řadě také exportní model (UNCTAD, 2013).

- (a) velikost ekonomiky – velké ekonomiky mají zpravidla vyvinutý domácí dodavatelský řetězec, a tedy nejsou nuceny importovat meziprodukty ze zahraničí. Jejich podíl domácí přidané hodnoty na exportu je vyšší než v případě malých států. Výjimkou je např. Čína, Německo a Velká Británie. V případě Číny se jedná o zemi s velmi dobře vyvinutým domácím dodavatelským řetězcem. Zároveň zde však také existuje významná role lehkého průmyslu (zejména elektronika), který má vysokou míru integrace do GVC.
- (b) Složení exportů a pozice v GVC – země bohaté na nerostné suroviny (jako Rusko nebo Saudská Arábie) mají relativně vysoký podíl domácí přidané hodnoty exportů. Exportéři komodit nevyžadují mnoho zahraničních vstupů. Podobně jsou na tom exportéři komerčních služeb (Indie).
- (c) Exportní model – významné obchodní uzly jako Singapur nebo Nizozemí mají vyšší zahraniční přidanou hodnotu a nižší domácí přidanou hodnotu exportu. Podobně také země s významným zpracovatelským průmyslem mají nižší domácí přidanou hodnotu exportu.

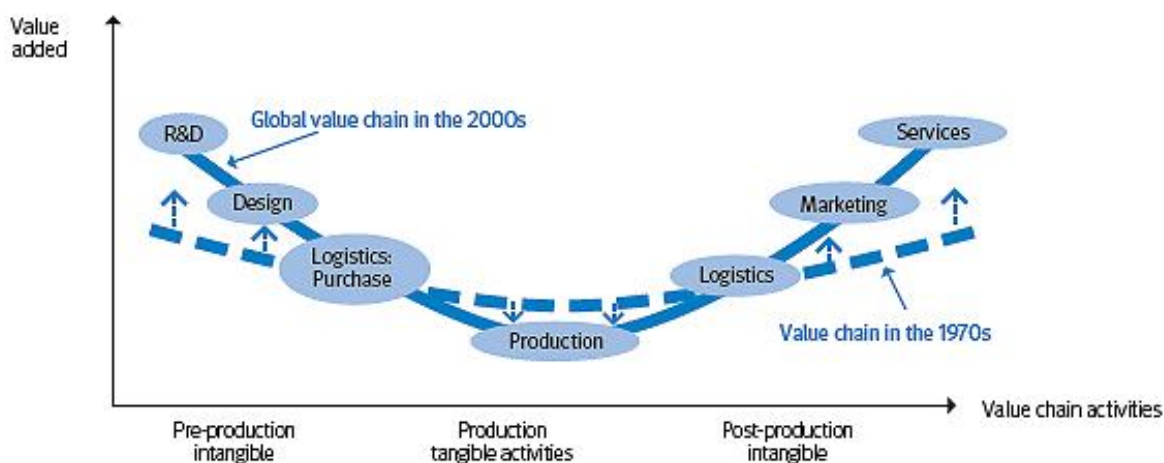
3.1.2. Vytváření přidané hodnoty dle pozice v GVC

Jak již bylo zmíněno, přidaná hodnota exportu se vytváří podle toho, kde se země v rámci GVC nachází. Pohyb země uvnitř GVC zobrazuje „*Shihova křivka úsměvu*“. Schéma zobrazené v grafu č. 6 nese jméno zakladatele počítačové firmy „Acer“, Stana Shiha, který v roce 1992 takto popsal problémy IT průmyslu na Taiwanu. Z tohoto grafu je patrné, že největší přidaná hodnota exportu se nachází na počátku GVC (výzkum a rozvoj produktu, design, zhotovení klíčových komponentů produktu apod.) ale také na konci GVC (marketing,

služby zákazníkům atd.). Mezi těmito póly se nachází prostřední část s nízkou přidanou hodnotou jako montáž.

Zároveň také platí, že čím více se země integruje do GVC, tím se prohlubuje křivka do většího „úsměvu“. Na počátku rozvojového procesu, kdy ekonomice dominuje zemědělství, mají všechny aktivity v dodavatelském řetězci stejnou přidanou hodnotu a tato křivka má tvar jakési přímky rovnoběžné s osou x. Čím více se průmysl segmentuje, tím se pak křivka ohýbá. V průběhu vývoje zemí OECD byla pozorována stejná tendence. V sedmdesátých letech byl řetězec přidané hodnoty málo vyvinutý – všechny aktivity měly podél křivky podobnou přidanou hodnotu. Později byly aktivity s nejnižší přidanou hodnotou přemísťovány do rozvojových zemí (tzv. *offshoring*) a to snížilo jejich náklady. Tím se rozdíly přidané hodnoty v GVC zvýšily. Cílem politik v rozvojových zemích dnes je vystoupat po řetězci přidané hodnoty co nejvíce nahoru (OECD, 2013b).

Graf č. 6: Shihova křivka úsměvu: rozdělení přidané hodnoty v rámci GVC

Zdroj: OECD, 2013b

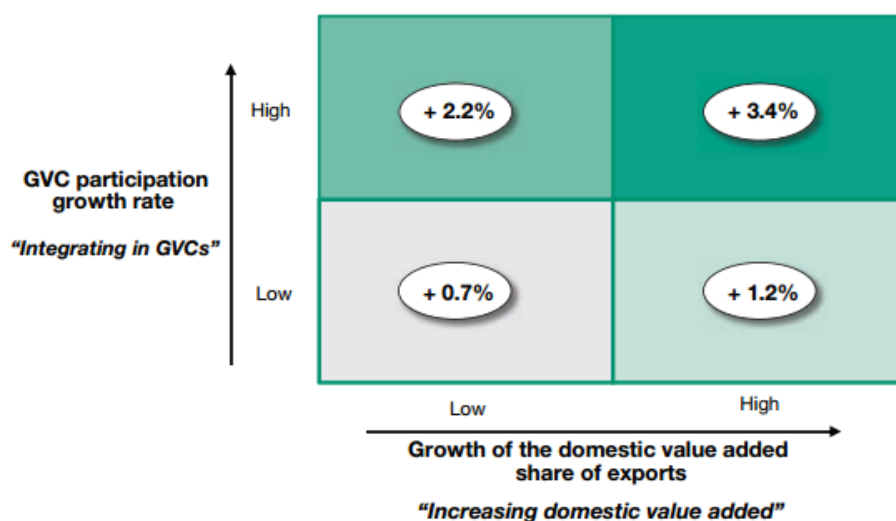
3.1.3. Rozvojové dopady integrace v GVC

V současné době jsou nejdynamičtější regiony světa ty, které jsou také nejvíce integrovány do GVC, a zapojení rozvojových zemí do GVC stále narůstá. Zatímco v roce 1990 činila míra integrace rozvojového světa do GVC 22 %, do roku 2010 se tento podíl zdvojnásobil na 42 %. Účast v globální řetězci přidané hodnoty se jeví mnoha rozvojovým zemím jako vhodná strategie rozvoje, která nabízí zvýšení exportních kapacit a v dlouhodobém měřítku také zlepšení komparativní výhody (např. na základě nových technologií a know-how) a posun podél tohoto řetězce směrem nahoru. Je však zřejmé, že rozvoj na základě integrace do

GVC nemusí fungovat automaticky. To, jak daná země z nových možností zapojení do GVC využije, závisí na kapacitách produkce, technologiích a lidském kapitálu (UNCTAD, 2013).

Připomeňme, že participace v GVC je dána zahraniční přidanou hodnotou a domácí přidanou hodnotou, kterou daná země obohatila GVC. Obecně lepší rozvojové dopady má vytváření domácí přidané hodnoty, které je spojeno s růstem HDP, pracovních míst apod. Graf č. 7 zobrazuje průměrné míry růstu HDP na osobu v závislosti na míře integrace v GVC a typu exportované přidané hodnoty v období 1990–2010. Vidíme, že nejrychleji rostly země více integrované v GVC, přičemž nejlépe na tom byly ty, které zároveň snížily míru zahraniční přidané hodnoty ve prospěch domácí přidané hodnoty. Tyto země jako Čína, Indonésie, Thajsko a Peru vykazovaly vyšší míry růstu (3,4 % ročně) než země, které měly srovnatelnou výši exportu domácí přidané hodnoty, ale byly méně integrované v GVC (1,2 % ročně). Z této logiky tedy vyplývá, že ačkoli se rozvojové dopady exportu domácí a zahraniční přidané hodnoty liší, je obecně lepší být zapojený v GVC než nebýt.

Graf č. 7: Míry růstu HDP na osobu rozvojových zemí dle typu exportované přidané hodnoty a míry integrace v GVC (1990–2010)

Zdroj: UNCTAD, 2013

3.1.4. Zapojení zemí LDCs do GVC

Studie o zapojení zemí LDCs do GVC jsou doposud velmi omezené vzhledem k nedostatku dat, ale podobně jako v případě ostatních rozvojových zemí, i zapojení LDCs do globálního hodnotového řetězce postupně narůstá. Pravdou však je, že africké LDCs, jež tvoří největší část této skupiny, zatím nejsou v tomto řetězci příliš integrovány. Za hlavní determinanty integrace do GVC jsou považovány nízké dopravní náklady, relativní geografická blízkost k hlavním světovým trhům, informační a telekomunikační technologie, vzdělaná pracovní síla schopná konkurovat jiným trhům i z hlediska nákladů produkce; ale také politická

a makroekonomická rovnováha, včetně stabilní legislativy a příznivého prostředí pro podnikání (ICTSD, 2012). V tomto ohledu nemají především africké LDCs mnoho komparativních výhod. Vzhledem k těmto bariérám lepší integrace do globálního řetězce přidané hodnoty a nízké diverzifikaci ekonomik se státy LDCs do GVC zapojují nejvíce prostřednictvím exportu primárních komodit. Rostoucí ceny primárních komodit na přelomu tisíciletí sice zvýšily účast LDC v mezinárodním obchodu¹³, ale také prohloubily závislost těchto států na exportu nerostných surovin. Zatímco v roce 2000 tvořily exporty nerostných surovin 63 % všech exportů LDCs, do roku 2011 stoupl tento podíl na 77 % (WTO, 2013b).

Nicméně zdá se, že export zpracovaného zboží do dalšího článku GVC začíná hrát v posledních letech i ve státech LDCs větší roli. Chybí sice analýzy, které by exaktně potvrzovaly toto tvrzení, ale lze tak usuzovat na základě dat o *importu* meziproduktů států LDCs. Během poslední dekády (2000–2011) se tento indikátor navýšil pětikrát. V roce 2011 importovala skupina LDCs meziprodukty v hodnotě 91 miliard USD, což je stále asi 40krát méně, než v případě ostatních rozvojových zemí, nicméně míra růstu importu meziproduktů v LDCs byla během poslední dekády největší na světě (WTO, 2013b). Některé státy LDCs jako je Angola, Jemen nebo Súdán využívají tyto importy pro svou domácí spotřebu nebo jako vstupy pro své tradiční exporty (hlavně ropy). Řada států LDCs však tyto importované meziprodukty dále zpracovává a vyváží zpracované zboží s větší přidanou hodnotou. Největším importérem meziproduktů z řad LDCs je Bangladéš, který v roce 2011 vykazoval 23 % těchto importů celé skupiny LDCs. Dále se v tomto žebříčku z roku 2011 umístila Angola, Barma, Tanzanie a Zambie (WTO, 2013b).

O zapojení LDCs do GVC lze také vyvodit závěry analýzou toků přímých zahraničních investic (FDI). Zpráva UNCTAD o světovém stavu investic z roku 2013 podává zajímavý obraz o propojení GVC, přímých zahraničních investic a mezinárodních korporací. Na základě této zprávy 80 % světového obchodu a také GVC tvoří mezinárodní korporace. Tyto korporace jsou skrze FDI aktivní v rozvojových zemích, kam buď přemísťují část své výroby, nebo investují do těžbařského průmyslu. Vytváření GVC je tedy velmi úzce spjato s investičními rozhodnutími mezinárodních korporací. V důsledku toho pak země, které mají největší přísun FDI jsou také více integrované v GVC¹⁴ (UNCTAD, 2013). Výše FDI dosáhla roku 2012 v zemích LDCs

¹³ V roce 2000 se země LDCs na mezinárodním obchodu podílely z 0,56 % a exportovaly zboží v hodnotě 36 miliard USD. Do roku 2012 se tento podíl zvýšil na 1,14 % s celkovými příjmy z exportu ve výši 207 miliard USD (WTO, 2013b).

¹⁴ Zpráva UNCTAD (2013b) toto tvrzení dokládá regresní analýzou vztahu mezi mírou integrace do GVC a výší FDI v zemi. Výsledky potvrzují, že je zde silně pozitivní a statisticky významná souvislost pro rozvojové i rozvinuté země.

25,7 miliard USD a z roku 2011 na rok 2012 zaznamenala rekordní 20% růst. Tento růst byl tažen Kambodžou, Demokratickou republikou Kongo, Libérií, Mauritánií, Mosambikem a Ugandou. Největší objem FDI je stále soustředěn v zemích bohatých na nerostné suroviny. V roce 2012 bylo 47 % všech FDI skupiny LDCs koncentrováno v Mosambiku, Demokratické republice Kongo a Súdánu (WTO, 2013a).

Pro řadu států LDCs stále zůstává integrace do GVC ambiciózní výzvou. Zemědělství je považováno za sektor, který má v afrických LDCs vysoký potenciál integrace do GVC. Pro subsaharskou Afriku jako celek vytváří zemědělství 25 % HDP, v případě širšího agribusinessu se jedná o 50 % HDP (Deutsche Bank, 2014). Mimo to je zemědělství důležité pro udržitelný rozvoj, tvorbu pracovních míst a potravinou soběstačnost tohoto kontinentu. V agrárních ekonomikách, kde by se rozvojová strategie mohla založit na integraci do GVC prostřednictvím exportu zemědělských komodit, se pěstitelé setkávají s problémy na všech úrovních své činnosti. Na úrovni *produkce* je to nízká kvalita zboží, limitovaný přístup k moderním technologiím, malé podniky a nedostatečně kvalifikovaná pracovní síla. Na úrovni *zpracování* se jedná zejména o nedostatečné kapacity skladování produktu, špatný management zdrojů po sklizni a nevyhovující balení výrobku. V případě *marketingu* zemědělci z LDCs čelí příliš vysokým nákladům na certifikaci, nedostatku znalostí o zahraničních trzích apod. S podobnými problémy se potýká také zpracovatelský a těžební průmysl. Za vůbec největší překážku integrace do GVC v zemích LDCs je považována logistika. Nejvíce znevýhodněné jsou vnitrozemské africké a asijské státy, podobně jako odlehlé ostrovy v Tichém oceánu (ITC, 2013a).

Společná iniciativa OECD a WTO prováděla v zemích LDCs průzkum o překážkách integrace do GVC. Studie analyzovala odpovědi 104 firem, včetně 84 firem operujících jako dodavatelé. Nejvíce respondentů bylo z oblasti agribusinessu, dále byly zastoupeny informační a komunikační technologie, turismus, textilní a oděvní průmysl a v neposlední řadě také transport a logistika. Respondenti byli vybráni proporcionálně dle geografického zastoupení LDCs; 34 dotazovaných firem bylo afrických, 28 firem asijských a 14 zástupců reprezentovalo ostrovní LDCs. Výsledky průzkumu uvádí, že firmy za největší překážky k integraci do GVC považují: (1) neadekvátní domácí infrastrukturu, (2) omezený přístup k financím pro export, (3) vyhovění zahraničním standardům, (4) slabou komparativní výhodu a (5) vysoké náklady vstupu na trh (WTO, 2013b).

Integrace zemí LDCs do GVC bude vyžadovat adekvátní reakci na výzvy, se kterými se tyto země potýkají. Tento proces bude vyžadovat technickou pomoc donorů v oblasti posílení obchodních kapacit; rozvoj institucí, které pomáhají SMEs v těchto zemích exportovat a

v neposlední řadě také politickou vůli ze strany vlád. Integrace do GVC není všelékem pro rozvoj LDCs, ale je bezesporu pro tyto státy velkou příležitostí jak diverzifikovat své ekonomiky a plně využít možností, které mezinárodní obchod nabízí.

3.2. Role exportu služeb

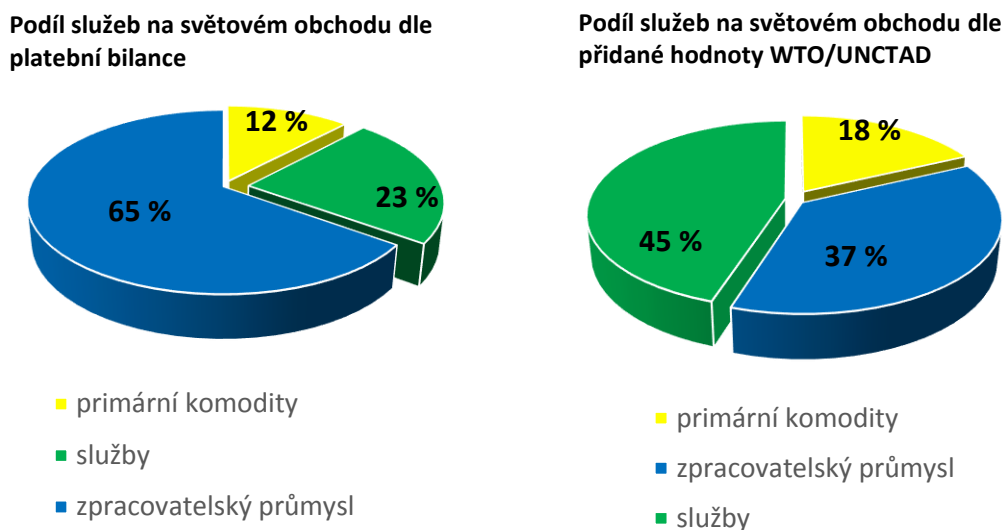
Export služeb se stává hlavním faktorem ekonomického růstu a rozvoje v rozvojových i rozvinutých zemích. V roce 2010 tvořily služby 72 % HDP v rozvinutých zemích, 53 % HDP v zemích se středními příjmy a 46 % HDP v nízkopříjmových zemích (ITC, 2015). Indie je příkladem rozvojové země, kde ekonomický růst vedený exportem služeb přispěl k redukci chudoby¹⁵ a kde je produktivita pracovní síly v tomto sektoru vyšší než ve zpracovatelském průmyslu. Nabízí se tak myšlenka, že industrializace nemusí být jedinou cestu k dosažení ekonomického růstu a rozvoje.

Studie Světové Banky „*The Service Revolution*“ z roku 2010 dokazuje na příkladu 139 zemí mezi lety 2000–2005 silnou pozitivní korelaci mezi ekonomickým růstem a růstem sektoru služeb v ekonomice, přičemž poukazuje na to, že v případě vztahu ekonomického růstu a růstu zpracovatelského průmyslu se tak silná korelace neprojevuje. Na rozdíl od exportu primárních komodit v případě služeb nehrozí Holandská nemoc, kde by hodnota exportované služby klesla s nárůstem jejího vývozu. Sektor služeb také nabízí v průměru vyšší mzdy než v případě zemědělství nebo průmyslu a vzhledem k pozitivnímu efektu na redukci chudoby je nutné zmínit, že tato oblast zpravidla zaměstnává nejvíce žen (World Bank, 2010).

Graf č. 8 zobrazuje podíl služeb na celkovém světovém obchodu dle klasické metodiky za použití platební bilance a dle metodiky WTO/UNCTAD v obchodu s přidanou hodnotou. Ve standardních statistikách mezinárodního obchodu, kde jsou data měřena dle obchodní bilance, tvoří služby 25 % světových exportů. Dle databáze přidané hodnoty v mezinárodním obchodu WTO/UNCTAD podíl služeb na světových exportech dosahuje 45 %, což je dáno tím, že většina exportu zboží zpracovatelského průmyslu vyžaduje vstupy (meziprodukty) ve formě služeb (UNCTAD, 2013). Služby tedy představují v rámci GVC pojítko. Tento řetězec by nefungoval, pokud by logistika, bankovní služby a pojištění, komunikační služby apod. nezajišťovaly pohyb zboží, pracovní síly a vědomostí napříč GVC.

¹⁵ V regresní analýze za použití panelových dat mezi roky 1994–2005 je sektor služeb jedinou statisticky významnou proměnnou při redukci chudoby v Indii. Při zvýšení exportu služeb v Indii o 1 % se v tomto období snížila míra chudoby dle headcount indexu o 1,5 % (World Bank, 2010).

Graf č. 8: Podíl služeb na celkovém světovém obchodu dle odlišných metodologií

Zdroj: ITC, 2015

3.2.1. Export služeb v zemích LDCs

Dle WTO (2013a) se exporty komerčních služeb ze zemí LDCs během let 2000–2011 více než zčtyřnásobily (z 5,7 miliard USD v roce 2000 na 27,1 miliard USD v roce 2011). V roce 2012 rostly exporty zemí LDCs mírou 6 %, což je třikrát více než světový průměr. Podíl zemí LDCs na světovém exportu komerčních služeb se tedy zvyšuje, nicméně z velice nízké báze. V roce 2012 byl podíl exportu služeb zemí LDCs na celkových světových exportech služeb pouze 0,6 %. Toto je také přibližně poloviční hodnota podílu LDCs na světových exportech, který činí 1 % (WTO, 2013a). Ačkoli země LDCs v průměru stále více služeb importují, než exportují; jako celek tyto státy vykazují přebytek obchodní bilance v sektoru turistického ruchu. Osm z těchto zemí, mezi které patří Kambodža, Laos, Tanzanie, Vanuatu, Libérie, Gambie, Nepál a Džibutsko jsou čisté exportéry služeb¹⁶ (ITC, 2013b).

Všechny země LDCs, pro které jsou dostupná data¹⁷, exportovaly v roce 2011 služby v rámci 10 kategorií, jak je rozeznávají statistiky obchodní bilance. Jedná se o tyto služby: turismus, transport, komunikace, informační technologie, stavebnictví, finanční služby, pojištění, kulturní a rekreační služby, autorské a licenční poplatky a ostatní obchodní služby. Šest zemí LDCs (Bangladéš, Burundi, Kambodža, Mosambik, Súdán a Vanuatu) vykazují

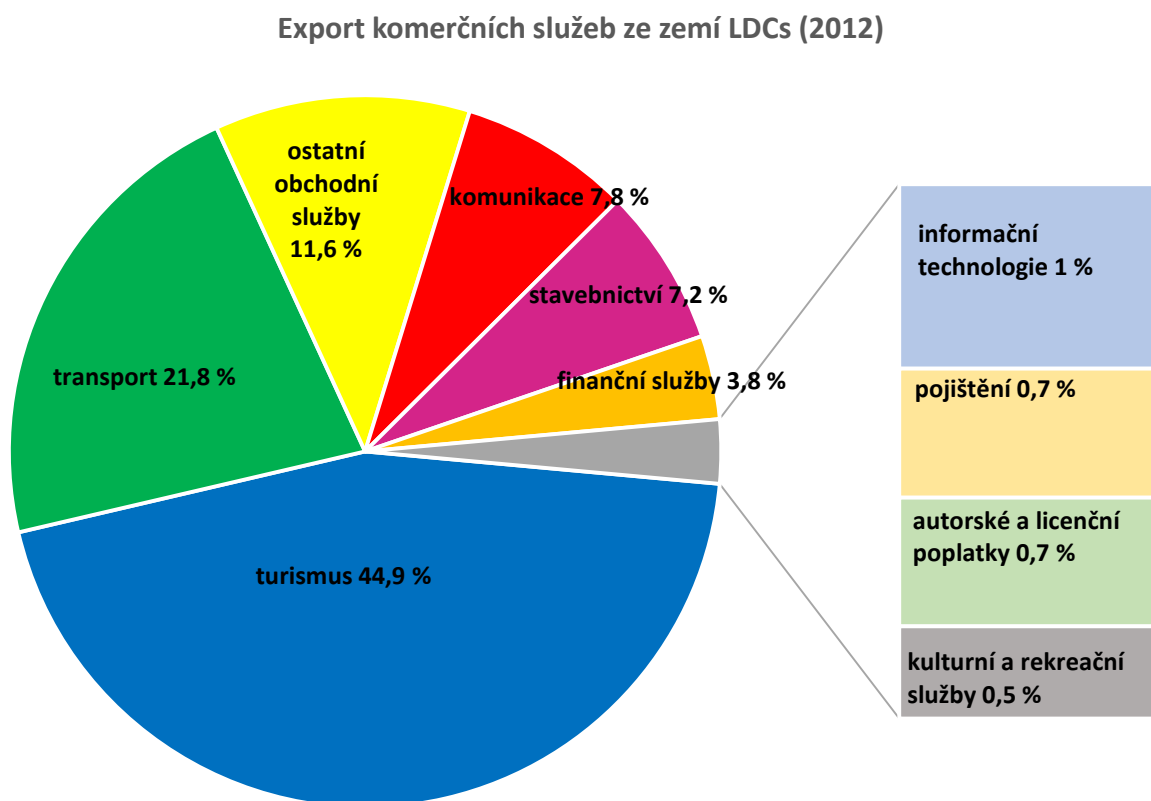
¹⁶ Tyto státy vykazují pozitivní (přebytkové) saldo obchodní bilance v exportu služeb.

¹⁷ Data exportu služeb nejsou k dispozici pro Čad, Eritreu, Kiribati a Somálsko. Pro dalších 11 LDCs jsou k dispozici pouze neagregovaná data, máme tedy přehled pouze o tom, jaký podíl celkově export služeb na HDP zaujímá, ale nevíme, z čeho se tyto exporty skládají. Jedná se o Benin, Burkinu Faso, Středoafrickou republiku, Guineu-Bissau, Madagaskar, Mali, Mauritanii, Niger, Togo a Tuvalu (ITC, 2013b).

exportní kapacity ve všech z těchto 10 sektorů. Další čtyři země LDCs (Uganda, Etiopie, Guinea a Tanzanie) mají exportní kapacity nejméně v 8 z těchto sektorů. Geograficky se specializace v oblasti exportu služeb zemí LDCs liší, zatímco asijské obecně exportují služby v sektoru komunikace, oceánské se zaměřují na stavebnictví a africké spíše na kulturní a rekreační služby (ITC, 2013b).

Graf č. 9 zobrazuje rozdělení exportu služeb ze zemí LDCs dle výše zmíněných 10 sektorů. *Turismus* zaujímá v zemích LDCs téměř polovinu celkového exportu komerčních služeb, což je přibližně dvakrát více než v rozvinutých ekonomikách (WTO, 2013a). Největší příjmy z turismu mají Kambodža, Tanzanie a Uganda; významný nárůst turismu v roce 2012 také zaznamenala Barma (+52 %), Kamerun (+35 %), Bhútán (+17 %) a Madagaskar (+14 %). Turismus také představuje důležitý zdroj příjmů pro malé ostrovní LDCs jako je Vanuatu, kde jeho podíl na HDP dosahuje nejvyšších hodnot (30 %). Turismus má silný multiplikační efekt v ekonomice a přispívá k rozvoji dalších sektorů jako je zemědělství, stavebnictví, transport apod. (WTO, 2013a).

Graf č. 9: Sektorové rozdělení exportu služeb ze zemí LDCs, 2012

Zdroj: WTO, 2013a

Transport je v pořadí druhou největší službou, kterou země LDCs exportují. V podílu na celkových exportech služeb z těchto zemí zaujímá téměř čtvrtinu. Nejvýznamnějším poskytovatelem služeb v oblasti transportu je Etiopie, která díky dynamickému rozvoji letecké dopravy získává 30 % příjmů z transportních služeb v zemích LDCs. V roce 2011 se společnost Ethiopian Airlines stala součástí největší světové aliance leteckých společností „Star Alliance“, čímž se Etiopie začlenila do GVC v letecké dopravě. Na regionální úrovni Etiopie společně s Džibutskem spolupracuje v oblasti námořní a letecké dopravy a obě země společně poskytují logistické služby při přepravě zboží ve Východní Africe (WTO, 2013a).

Třetím v pořadí nejvýznamnějším sektorem jsou *ostatní obchodní služby*, které reprezentují 11,6 % celkových exportů služeb ze zemí LDCs. Jedná se o jeden ze současně nejrychleji rostoucích sektorů mezinárodního obchodu, který zahrnuje řadu technických odvětví, jako např. informační technologie pro B2B služby¹⁸. Nicméně země LDCs zde stále nedosahují průměru ostatních rozvojových zemí. Bangladéš a Kambodža jsou z řad LDCs výjimky, které v exportu ostatních obchodních služeb vykazují pozitivní saldo obchodní bilance. Informační technologie (IT) v Bangladéši zažívají boom, mezi lety 2008–2011 zde rostl IT průmysl a ostatní obchodní služby mírou 24 % (ITC, 2013b).

Podle WTO (2013a) v Bangladéši v roce 2011 působilo 160 společností exportujících IT a ostatní obchodní služby většinou do USA, Evropské unie (Velká Británie, Dánsko, Nizozemí) a na Blízký Východ (Spojené arabské emiráty, Saudská Arábie). V nedávné době se v Bangladéši rozrostlo také individuální podnikání v oblasti IT a ostatních obchodních služeb, známé jako „*freelancing*“. Jedná se většinou o mladé podnikatele (často z řad studentů), kteří získají zakázky ze zahraničí prostřednictvím online marketingu a pracují na drobnějších úkolech jako programování, design webových stránek, aplikace do mobilních telefonů apod. Dle ITC (2013b) pracuje v Bangladéši asi 10 000 takovýchto drobných podnikatelů a jejich výdělky se odhadují na 15 milionů USD ročně, což tvoří ¼ příjmů Bangladéše v exportu ostatních obchodních služeb.

Pokud bychom brali v úvahu pouze export *informačních technologií*, jejich podíl na celkovém exportu služeb LDCs nepřevyšuje 1 %. Mezi země, které vykazují pozitivní saldo obchodní bilance v IT sektoru, patří kromě Bangladéše také Uganda a Súdán. Hlavním exportérem je zde Uganda, která tvoří 21 % všech exportů informačních technologií ze

¹⁸ B2B neboli business-to-business služby se týkají obchodních vztahů a komunikace mezi firmami navzájem, zpravidla elektronickou formou. Vyšším stupněm B2B obchodování jsou internetová tržiště (e-commerce), která zprostředkovávají obchody mezi firmami navzájem. Oproti veletrhům, kde jsou firmy fyzicky přítomné, je celý proces rychlejší a levnější. Příkladem takové firmy, která se těší mezinárodnímu úspěchu, je čínská společnost „Alibaba“.

zemí LDCs. Proti tomu *komunikační služby* představují nejčetněji zastoupenou oblast exportů služeb z LDCs, co do počtu jednotlivých zemí s exportními kapacitami v této oblasti. Díky expanzi mobilních telefonů se jedná o rychle rostoucí sektor, který v rámci všech exportů služeb ze zemí LDCs zaujímá asi 8 %. V řadě zemí LDCs, které disponují znalostí angličtiny nebo francouzštiny vznikají call centra zahraničních firem. Příkladem může být senegalská firma „Premium Contact Center International“, která poskytuje služby ve více než 50 jazycích. Vzhledem k důležitosti obchodních vztahů s Francií zaměstnanci ovládají neutrální francouzský akcent a jsou trénováni k rozpoznávání regionálních francouzských přízvuků (ITC, 2013b).

Relativně vysoký podíl na exportech služeb ze zemí LDCs činí také *stavebnictví* (7 %) a *finanční služby* (4 %), což je ovlivněno Afghánistánem, který v roce 2011 vykazoval 64 % a 66 % všech exportů v oblasti stavebnictví a finančních služeb ze zemí LDCs (WTO 2013a). Nízké hodnoty exportů služeb ze zemí LDCs představuje *pojištění* (0,7 %), *autorské a licenční poplatky* (0,7 %) a *kulturní a rekreační služby* (0,5 %). Pro zajímavost, Burundi je jedinou zemí LDCs, která má pozitivní saldo obchodní bilance v exportu pojišťovacích služeb a přibližně 38 % asijských LDCs, 20 % oceánských a 19 % afrických LDCs získávají příjmy z autorských a licenčních poplatků. Země, které mají pozitivní saldo obchodní bilance z exportu autorských a licenčních poplatků jsou Haiti, Sierra Leone, Súdán a Uganda (ITC, 2013b). V rámci subsaharské Ariky je známým exportérem kulturních a rekreačních služeb Burkina Faso, kde probíhají věhlasné festivaly jako například FESPACO – festival afrického filmu apod.

3.2.2. Případové studie exportů služeb zemí LDCs

V této části bude uvedeno několik příkladů úspěšných exportérů služeb ze zemí LDCs. Nejprve bude představena Kambodža v roli poskytovatele turistických a finančních služeb. Z afrických LDCs budou zmíněny Rwanda a Uganda; obě země úspěšné v cestovním ruchu, nicméně Rwanda momentálně prožívá dynamický rozvoj ostatních obchodních služeb a Uganda je známá exportem v oblasti terciárního vzdělávání. Oceánské LDCs budou reprezentovány příkladem Vanuatu, ostrovního státu, kde služby tvoří 70 % HDP.

Kambodža

Kambodžská ekonomika zaznamenává vytrvalý ekonomický růst od přelomu tisíciletí. Mezi roky 2010–2013 rostlo HDP v zemi mírou 7 %, za čímž stojí exporty oděvů, stavebnictví, zemědělství a turismus. V zemi žije 15 milionů obyvatel a polovina populace je mladší 25 let. Největším průmyslem je textilní, který zaměstnává 400 000 lidí a tvoří 70 % exportů země.

Zatímco kambodžský textilní průmysl je náchylný na výkyvy ve světové ekonomice a Kambodža tak má pravidelně záporné saldo obchodní bilance, pro sektor služeb to neplatí. V období finanční krize mezi lety 2006–2010 zde rostly služby mírou 6 % ročně (ITC, 2013b). V Jihovýchodní Asii jsou Kambodža, Čína, Singapur a Filipíny jediné země, které pravidelně více služeb vyváží, než dováží. Služby, kde Kambodža vykazuje pozitivní saldo obchodní bilance, jsou turismus, finančnictví a ostatní obchodní služby. V národní exportní strategii má turismus prioritní postavení jako důležitý zdroj zahraniční měny a pracovních míst. Speciální pozornost je věnována také rozvoji ekoturismu. V roce 2012 počet zahraničních turistů v zemi dosáhl 3,5 milionů a zvýšil HDP o 10 % (ITC, 2013b).

Finanční služby v Kambodži také zažívají rychlý rozvoj, zejména pak sektor mikropůjček ve venkovských oblastech. Jedním z úspěšných příkladů je banka ALCEDA, která byla založena v roce 1993 za spoluúčasti Rozvojového programu OSN (UNDP) a Mezinárodní organizace práce (ILO). Banka je z 51 % vlastněna kambodžskými partnery, ze 49 % patří Světové bance, francouzským a nizozemským investičním společnostem. I přes významnou konkurenci, včetně mnoha zahraničních firem působících v Kambodži, ALCEDA zaznamenala růst. Banka má v současné době úvěrové portfolio ve výši 1,4 miliard USD a více než 320 000 zákazníků, z nichž polovina jsou ženy. Banka zaměstnává 8 000 zaměstnanců v pobočkách po celé zemi. Od roku 2007 ALCEDA působí také v Laosu, kde má nyní 28 poboček a v roce 2013 rozšířila banku svou činností také do Barmy. ALCEDA byla první kambodžskou bankou, která získala rating americké finanční společnosti Standard & Poors. V roce 2012 také banka obdržela prestižní ocenění „Most Admired ASEAN Enterprise Awards“ v kategorii „růst a pracovní místa“ (ITC, 2013b).

Rwanda

Rwanda je označována za „zemi tisíců kopců“ a s příznivým klimatem, unikátními přírodními scenériemi a zvířaty ve volné přírodě, zde má turismus silný rozvojový potenciál. Jedná se o jednu ze dvou zemí na světě, kde mohou být horské gorily bezpečně pozorovány přímo v jejich přirozeném prostředí. Turistická atrakce „stopování goril“ ve Volcanoes National Park (obrázek 4) každoročně přivítá na 10 000 turistů, kteří jsou za tuto možnost ochotni platit vysoké ceny. Nicméně s konkurencí dalších východoafrických zemí jako je Keňa, Tanzanie nebo Uganda, Rwanda stále ještě není středobodem cestovního ruchu v Africe.

Obrázek č. 4: Turistická atrakce „stopování goril“ ve Rwandě

Obrázek převzat z www.nationalgeographic.com

Během let 2005–2011 vzrostl sektor služeb ve Rwandě o 282 % (ITC, 2013b). Služby v roce 2010 činily 50 % HDP, což je proti podílu zemědělství (34 %) a průmyslu (16 %) podstatný rozdíl (UNCTAD, 2014a). V roce 2011 byl uveden čtyřletý plán dalšího rozvoje služeb v souladu s dlouhodobým rozvojovým plánem „Vize 2020“, jehož účelem je přeměnit Rwandu na ekonomiku založenou na znalostech a technologiích. Vláda úzce spolupracuje s privátním sektorem a zahájila řadu reforem pro zlepšení právních a institucionálních struktur, které zlepši celkové investiční prostředí v zemi. V roce 2013 se Rwanda umístila na 52. místě ze 185 hodnocených zemí dle indexu Světové Banky o snadnosti podnikání (ITC, 2013b).

Důležitým prostředkem naplnění „Vize 2020“ je rozvoj sektoru informačních technologií a ostatních obchodních služeb. Díky relativně levné a kvalifikované pracovní síle ovládající angličtinu a francouzštinu a také vhodnému časovému pásmu má Rwanda veškeré předpoklady pro úspěšné začlenění do GVC pomocí tohoto sektoru. Rwanda má nyní ambice stát se centrem offshorových aktivit evropských a amerických společností; pro začátek jako prostředník mezi zavedenými jihoafrickými firmami a jejich partnery.

Příkladem úspěšně zavedené rwandské firmy v oblasti ostatních obchodních služeb je konzultační firma VubaConsulting LLC. Tato firma poskytuje poradenské služby a odborné vedení mezinárodním společnostem, univerzitám a jednotlivcům již operujícím ve Rwandě nebo zvažujícím proniknutí na tamější trhy. Společnost operuje ve čtyřech jazycích (angličtině, francouzštině, svahilštině a kinyarwanda), mezi nejčastější klienti patří firmy z USA a Kanady. Cílem aktivit VubaConsulting LLC je spojit zahraniční klienty s rwandskými profesionály v oblastech energie, vody, environmentálního inženýrství, veřejného zdraví, ekonomického

rozvoje a vzdělávání a zajistit tak zahraničním firmám úspěšné podnikání na místních trzích (ITC, 2013b).

Uganda

Uganda, tato vnitrozemská země s populací čítající 35 milionů, zažila v poslední dekádě průměrný ekonomický růst ve výši 7 %. Sektor služeb představuje největší část HDP (51 %), proti tomu průmysl zaujímá 25 % HDP a zemědělství 24 % HDP (UNCTAD, 2014b). Faktorem růstu služeb v ugandské ekonomice byl příliv přímých zahraničních investic, obzvláště směřující do sektorů ostatních obchodních služeb a stavebnictví. Uganda vykazuje pozitivní saldo obchodní bilance v cestovním ruchu, informačních technologiích a finančních službách, přičemž ugandské exporty IT jsou jedny z nejrychleji rostoucích v Africe (ITC, 2013b).

Terciární vzdělávání je zmíněno jako jedna z osmi klíčových priorit strategického plánu rozvoje Ugandy z roku 2010. V národní exportní strategii v období 2008–2010 bylo vzdělávání označeno jako jeden ze sektorů s největším exportním potenciálem země. V roce 2010 exporty v oblasti vzdělávání zajistily Ugandě příjmy v hodnotě 36 milionu USD (ITC, 2013b). Díky propagačním aktivitám UEPB (Uganda Export Promotion Board) nyní na ugandských univerzitách studuje 9 % zahraničních studentů. Členové Východoafrického společenství¹⁹ se shodili na vytvoření srovnatelných standardů v oblasti vzdělávání, včetně harmonizace kurikul a kreditového systému. Nejvíce zahraničních studentů v Ugandě tedy pochází ze států Východoafrického společenství, ale také Demokratické republiky Kongo a Súdánu. Dle ITC (2013b) mají tito studenti největší zájem o ekonomické programy (22 %), informační technologie (15 %), medicínu a zdravotnictví přidružené obory (15 %) a právo (11 %).

Atraktivita Ugandy pro zahraniční studenty spočívá v kombinaci faktorů ceny a kvality. Ugandský vzdělávací systém používá angličtinu jako výukový jazyk na všech úrovních školství. Tento systém následuje britský model a nabízí širokou škálu oborů na dobré úrovni, které jsou mezinárodně uznávané. Proti ostatním státům Východní Afriky je v Ugandě školné levnější a životní náklady relativně nízké. Mimo to je bezpečností situace země dobrá a prostředí pro zahraniční studenty bezpečné. Na druhé straně má ugandské terciární vzdělávání také řadu nedostatků. Patří mezi ně stará infrastruktura, neadekvátní finanční ohodnocení profesorů spojené s odlivem mozků a také zastaralá kurikula, která neodpovídají požadavkům

¹⁹ EAC – The East African Community. Uskupení 5 států východní Afriky, kam se řadí Uganda, Keňa, Tanzanie, Rwanda a Burundi.

trhu (ITC, 2013b). Pro plné využití svého exportního potenciálu tedy bude muset Uganda vyčlenit na vzdělávání více investic a na tyto výzvy reagovat.

Vanuatu

Souostroví Vanuatu je bývalé kondominium Velké Británie a Francie, které dnes obývá asi 300 000 obyvatel. Vanuatu se osamostatnilo v roce 1980, přičemž také získalo status země skupiny LDCs. Ačkoli 60 % obyvatel stále pracuje v zemědělství, lesnictví a rybolovu, většina HDP (70 %) je tvořena službami. Bezesporu výhodou Vanuatu je bilingvní populace, díky angličtině a francouzštině se statusem oficiálních jazyků (CIA, 2014). Tato země ve statistikách mezinárodního obchodu figuruje jako čistý exportér služeb, za čímž stojí hlavně turismus (80 % exportů služeb) a offshorové finanční služby (20 % exportů služeb). Turismus byl označen jako klíčový sektor rozvoje Vanuatu již v roce 2002, kdy vláda nastolila politiku „otevřeného nebe“, jež spočívala v liberalizaci letecké dopravy a následného snížení cen letů (ITC, 2013b). Nejvíce turistů na Vanuatu směřuje z Austrálie a Nového Zélandu, v posledních letech také souostroví hojně navštěvují Korejci. Nicméně cestovní ruch na Vanuatu je stále omezen neadekvátní infrastrukturou, limitovanými ubytovacími kapacitami v kvantitě i kvalitě a nedostatečným marketingem v zahraničí.

Firma Evergreen LTD je společnost vlastněná dvěma domorodými rodinami, které jsou dle zvykového práva vlastníky kaskádových vodopádů Mele a pelejské pláže, dvou proslulých turistických lákadel. Firma započala svoji činnost v roce 1999 a díky znalosti místních zvyků a kultury si vybudovala dominantní pozici na trhu. Společnost nabízí širokou škálu služeb od ekoturismu, přes dobrodružné výlety v pralese po potápění a sportovní rybaření. Firma Evergreen usiluje o pozitivní dopad turismu na místní rozvoj a tamější komunity zaměstnává jako turistické průvodce nebo jim nabízí spolupráci v prodeji suvenýrů, přípravě tradiční kuchyně a kulturních představení. Společnost Evergreen také kompletně zajišťuje svatby, čímž Vanuatu narůstá podíl v exportu kulturních služeb (ITC, 2013b).

3.3. Obchod mezi rozvojovými zeměmi navzájem

Obchod mezi rozvojovými zeměmi navzájem, neboli obchod v rámci „globálního Jihu“, (z anglického South–South Trade) je dalším fenoménem, který mění trendy světové ekonomiky a dotýká se ekonomického růstu zemí LDCs. Podíl obchodu mezi rozvojovými zeměmi navzájem se během posledních 20 let zdvojnásobil a dnes tvoří 4,5 trilionů USD, tedy přibližně $\frac{1}{4}$ celkového světového obchodu (ITC, 2014). Největší objem této částky (75 %) činí obchod v rámci rozvojové Asie, který je zejména tažen obchodní výměnou mezi Čínou a jejími sousedy, včetně LDCs v jihovýchodní Asii. Nicméně Čína a další rozvojové země jsou aktivní také v Africe, kde dnes Čína samotná již zastává pozici největšího obchodního partnera tohoto kontinentu.²⁰ Objem obchodu Číny s Afrikou vzrostl na 160 miliard USD ročně, nicméně míry jeho růstu již předčila Indie, u které obchod s Afrikou má dosáhnout výše 100 miliard USD v roce 2015 (The Economist, 2015).

Co se týče obchodu mezi LDCs navzájem, WTO (2013a) odhaduje jeho průměrný roční růst během posledních 12 let v míře 17 % ročně. Největší podíl tohoto obchodu (95 %) tvoří vzhledem ke geografické blízkosti obchod mezi africkými LDCs navzájem. Regionální obchod mezi africkými LDCs činí přibližně 3 % celkových exportů těchto států. V souvislosti s těmito trendy také roste přesvědčení afrických politiků o důležitosti regionální integrace, jako prostředníka vytváření regionálních a globálních řetězců přidané hodnoty. V této podkapitole budou objasněna čísla a trendy v zapojení zemí LDCs do obchodu v rámci zemí globálního Jihu. Druhá část se zaměří na důsledky plynoucí tohoto ekonomického partnerství a rozebere toky přímých zahraničních investic, remitencí a rozvojové pomoci ze zemí globálního Jihu do LDCs.

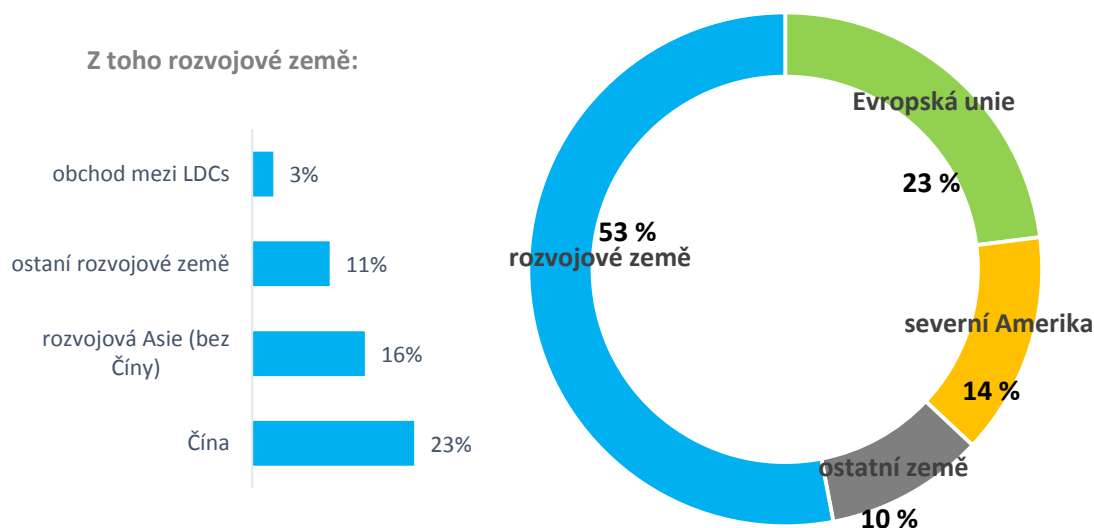
3.3.1. Zapojení zemí LDCs v obchodu mezi rozvojovými zeměmi navzájem

Zatímco v roce 2012 rostly exporty zemí LDCs do ostatních rozvojových zemí mírou 8 %, exporty do rozvinutých zemí poklesly o 4 %. Rozvojové země v roce 2012 přijaly 53 % všech exportů zemí LDCs, což je o 3 % více než v roce 2011 a o 13 % více než v roce 2000 (WTO, 2013a). Trend je tedy jasný, exporty zemí LDCs do zemí globálního Jihu zažívají rozmach na úkor klesající obchodní výměny se Západem. Čína pokrývá 23 % všech exportů zemí LDCs, což je stejná hodnota jako exporty zemí LDCs do celé Evropské Unie. Čína také tvoří největší podíl obchodu LDCs s ostatními rozvojovými zeměmi, v roce 2012 importovala

²⁰ Pokud nepovažujeme EU jako celek za samostatného obchodního partnera tohoto kontinentu.

44 % zboží LDCs určeného na trhy rozvojových zemí, což je dvojnásobek hodnoty z roku 2000 (WTO, 2013a). Graf č. 10 zobrazuje toto geografické rozdělení exportů zemí LDCs v roce 2012.

Graf č. 10: Geografické rozdělení exportů ze zemí LDCs, 2012

Zdroj: WTO (2013a)

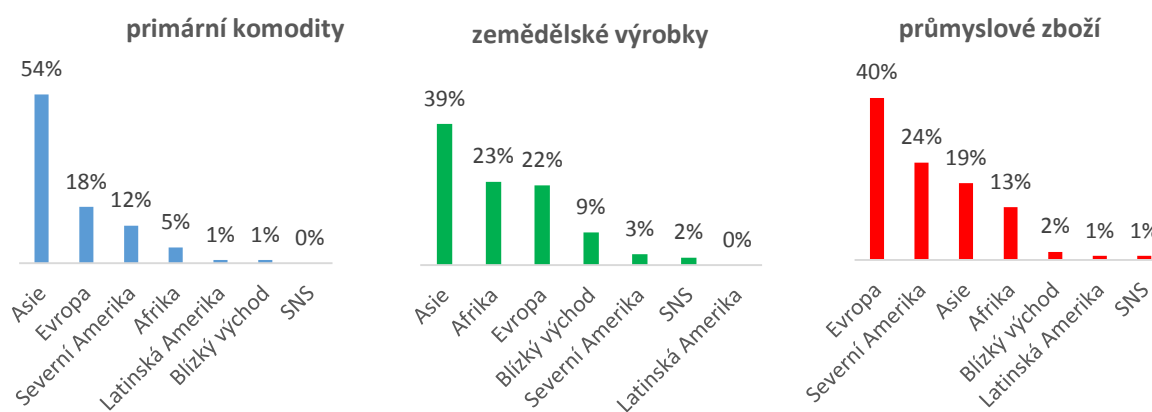
Graf č. 11 zobrazuje typ zboží exportovaného ze zemí LDCs dle geografického rozložení obchodních partnerů. Největší příjemce *primárních komodit* byla v roce 2012 Asie²¹, kam putovalo 54 % všech exportů tohoto typu zemí LDCs. Druhým v pořadí největším odběratelem primárních komodit byla Evropská unie, kam LDCs exportovaly 18 % svých exportů primárních komodit. V oblasti importu *zemědělských výrobků* ze zemí LDCs je Asie opět na prvním místě, v roce 2012 zde země LDCs vyvezly 39 % veškerých svých exportů zemědělských výrobků. Druhé místo tvoří vnitroafrický obchod, v rámci regionálního obchodu v Africe vyvezly země LDCs 23 % exportů zemědělských výrobků. Nejvíce zboží *průmyslové výroby* však dováží ze zemí LDCs Evropská unie, která importovala 40 % exportů tohoto typu ze zemí LDCs. V pořadí na druhém místě je Severní Amerika, kam země LDCs vyvezly 24 % exportů průmyslového zboží (WTO, 2013a).

Největšími obchodními partnery zemí LDCs byly v roce 2012 v tomto pořadí: Čína, EU-27, USA, Indie, Thajsko, Japonsko, Taiwan, Kanada, JAR, Jižní Korea, Saudská Arábie, Turecko a Vietnam. Z toho žebříčku je tedy patrné, že více než polovina těchto obchodních

²¹ Největšími odběrateli primárních komodit ze zemí LDCs jsou z řad asijských států Taiwan, Čína a Indie (WTO, 2013a).

partnerů jsou rozvojové země²². Největší vývozci na trhy rozvojových zemí byly v roce 2009 z řad LDCs: Angola, Súdán, Jemen, Barma, Rovnicková Guinea, Bangladéš, Demokratická republika Kongo, Zambie, Mali a Tanzanie. Tyto země exportovaly v roce 2009 téměř 82 % všech exportů zemí LDCs putujících do zemí globálního Jihu (UNCTAD, 2011). Je tedy patrné, že největšími vývozci ze zemí LDCs na trhy ostatních rozvojových zemí jsou ty, které disponují nerostným bohatstvím. Nicméně, je pravda, že i v oblasti exportů zpracovaného zboží, představují rozvojové země pro řadu LDCs významné trhy. Mezi takové země patří Somálsko, Bhútán, Guinea-Bissau, Mali, Súdán a Džibutsko. V těchto LDCs tvoří exporty průmyslového zboží do zemí globálního Jihu mezi 85–100 % exportů průmyslového zboží (UNCTAD, 2011).

Graf č. 11: Exporty zemí LDCs dle typu zboží a destinace, 2012

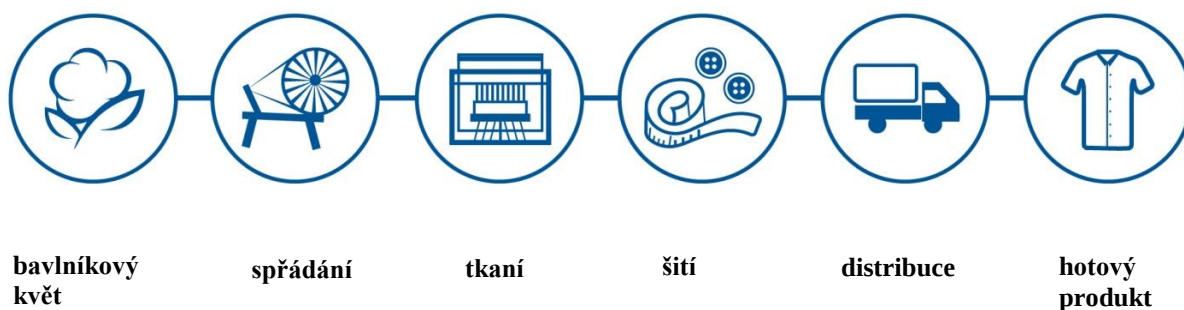
Zdroj: WTO (2013a)

Z uvedených trendů vyplývá, že trhy v zemích globálního Jihu představují pro země LDCs atraktivní exportní destinace. Tato relativně nová obchodní partnerství také těmto zemím umožňují snížit míru tržní koncentrace a závislost na rozvinutých zemích, které snižují své importy v důsledku ekonomické krize. Mezinárodní obchodní centrum (ITC) je agentura OSN a WTO, která poskytuje technickou pomoc malým a středním podnikům (SMEs) v rozvojových zemích ke zvýšení jejich exportní konkurenceschopnosti. Převážná většina příjemců pomoci ITC jsou země LDCs. Jednou ze současných strategií poskytované pomoci ITC je podpořit obchod zemí globálního Jihu skrze programy, které zprostředkovávají nová obchodní partnerství. Příkladem takového projektu mezi SMEs ve dvou zemích LDCs je zprostředkování exportu bavlny tanzanských pěstitelů do firem v Bangladéši.

²² V případě, že EU klasifikujeme jako jeden hospodářský celek.

Jak ukazuje obrázek č. 5, bavlna je příkladem komodity, která má dlouhý řetěz přidané hodnoty. Na počátku řetězce stojí bavlníkový květ, který se nejprve vyzrňuje oddělením semen, slupek a ostatních příměsí od spřádatelného materiálu. V následujícím kroku putuje do fabrik, kde se spřádá do vláken. Další fází je tkaní do látky, potom šití a distribuce hotového produktu. Drobní pěstitelé v řadě afrických LDCs, jako je Tanzanie, Malawi, Burkina Faso, Mali, Benin apod. stojí na počátku toho dodavatelského řetězce. Bavlna v Tanzanii je sbírána ručně a představuje 40 % příjmů tamější populace. Kvůli znečištění je od pěstitelů bavlna vykupována pod tržní cenou nebo je zcela odmítnuta. Příčinou je kontaminace nežádoucími materiály jako lidské vlasy, zvířecí chlupy, vlákna juty nebo polypropylenu při skladování v pytlích, apod. Toto znečištění snižuje produktivitu při výrobě příze a vyžaduje dodatečnou pracovní sílu a investice na speciální čistící stroje. Projekt realizovaný ITC v roce 2013 pomohl 1 100 pěstitelům bavlny z Tanzanie zajistit systém kontroly kvality bavlny za pomoci expertů ze spřádacích firem v Bangladéši. Kontaminace bavlny tanzanských pěstitelů se díky tomuto systému snížila o 60 % a tanzanští pěstitelé tak prodali během jednoho roku 4 500 balení bavlny bangladéšským spřádacím firmám (ITC, 2014).

Obrázek č. 5: Řetěz přidané hodnoty bavlny

Obrázek převzat z www.cottonafrica.com

3.3.2. Důsledky pro LDCs

Posílení ekonomických vztahů se zeměmi globálního Jihu pro LDCs neznámá jen zlepšení exportních statistik a integraci do globálních hodnotových řetězců; obchod je zpravidla provázen také přísunem zahraničních investic, remitencí a rozvojové pomoci. O vzestupu těchto třech finančních toků z ostatních rozvojových zemí do LDCs pojednává následující část.

Přímé zahraniční investice

Mezi roky 2000–2009 celkový objem přímých zahraničních investic (FDI) zemí globálního Jihu v LDCs narostl třikrát a dosáhl 140 miliard USD, což je asi 14 % celkových

FDI ve světě (UNCTAD, 2011). Tyto investice se také ukázaly s nástupem světové ekonomické krize stabilnější než FDI ze Západu, které prudce poklesly. V zemích LDCs dokonce i během světové recese investice z rozvojových zemí rostly, jejich podíl se během let 2003–2010 zvýšil z 25 % na 40 % celkového objemu FDI v těchto zemích (UNCTAD, 2011).²³

Obecně nejvíce investic v LDCs směřuje do „projektů na zelené louce“, jedná se o kompletně nové investiční záměry, které nenavazují na žádné předchozí projekty. Přibližně 20 % těchto investic je směřováno do těžebního průmyslu, ale v posledních letech je zde klesající trend. Proti tomu investice do služeb jako doprava, telekomunikace, finance a zdravotnictví jsou dnes v zemích LDCs na vzestupu (WTO, 2013a). Největším investorem v LDCs je Indie, následovaná Spojenými státy a Evropskou unií. Přibližně 60 % FDI směřujících do „projektů na zelené louce“ pochází od investorů z rozvojových zemí, jako Čína, Brazílie, Malajsie, Jihoafrická republika, Thajsko, Spojené arabské emiráty a Vietnam (WTO, 2013a).

Indie v těchto zemích investuje především do automobilového průmyslu, informačních technologií, farmaceutického průmyslu, textilního průmyslu a v poslední době také do zdravotnictví. Nejvíce indických FDI směřuje do Mosambiku, Bangladéše a Madagaskaru (WTO, 2013a). Indičtí investoři jsou zpravidla soukromé podniky, které se v investičních krocích spoléhají na konexe v místních ekonomikách a indické diaspory. Proti tomu čínské investice jsou realizovány prostřednictvím velkých státních podniků, které získávají řadu pobídek od čínské vlády. Příkladem jsou speciální ekonomické zóny (SEZ), které čínské státní podniky budují od roku 2006 v rozvojových zemích.²⁴ Dvě z těchto zón hostí africké LDCs: Etiopie a Zambie. SEZ „Oriental“ v Etiopii se zaměřuje na výrobu konstrukčních materiálů a elektroniky. SEZ „Chambishi“ v Zambii, která je zároveň nejstarší, zpracovává měď. V hlavním městě Zambie roste další čínská speciální zóna „Lusaka“, která se bude věnovat textilní výrobě, elektronice a potravinářskému průmyslu (CCS, 2013).

Čínské speciální ekonomické zóny jsou důkazem, že čínské investice se v posledních letech odklání od těžebního průmyslu. Zatímco tradičními příjemci čínských FDI byly země bohaté na nerostné suroviny jako Súdán, Barma nebo Demokratická republika Kongo, nyní jsou čínské investice více diverzifikované. Dle UNCTAD (2011) jsou čínské FDI přítomny ve 40 zemích LDCs. V souvislosti se zpomalením čínské ekonomiky v posledních letech její poptávka po nerostných surovinách klesá, s čímž také klesají ceny nerostných surovin na

²³ Celkový objem FDI činil v zemích LDCs 26 miliard USD v roce 2012, tyto země vykazovaly téhož roku necelé 2 % světových FDI (WTO, 2013a).

²⁴ Jedná se o investiční projekt zaštitěný Ministerstvem obchodu a průmyslu Číny s cílem předat rozvojovou zkušenost Číny dalším rozvojovým zemím a posílit oboustranně výhodnou spolupráci. Zóny mají status joint-ventures, kde má čínská strana většinový podíl.

světových trzích. V Číně se postupně náklady pracovní síly zvyšují a pro tamější firmy je tedy výhodné přemístit část své výroby do zemí, kde jsou náklady pracovní síly levnější. Kromě toho jsou země LDCs pro čínské firmy atraktivní destinací i z toho důvodu, že čínské meziprodukty zpracované v místních firmách mají snadnější cestu na trhy rozvinutých zemí. Časopis *The Economist* (2015) uvádí, že v souvislosti s populačním růstem a bohatnutím střední vrstvy v Číně, je dalším potencionálním sektorem čínských investic také půda a potravinový průmysl.

Kromě těchto dvou velkých asijských hráčů působí v zemích LDCs také další rozvojové země, zejména Brazílie, státy Perského zálivu, Jihoafrická republika, Malajsie a Thajsko. Tyto země se liší dle geografické lokalizace svých investic, ale také investičními strategiemi a strukturou FDI. Například *Brazílie* je přítomna v portugalsky mluvících zemích²⁵, kde kromě těžebního průmyslu, investuje také do zemědělství, telekomunikačních služeb, infrastruktury a biopaliv (UNCTAD, 2011). Brazílské firmy jsou hojně přítomny ve výrobě etanolu v Angole, Ghaně a Mosambiku. V Angole a Mosambiku brazilské firmy také investují do výstavby bydlení. FDI ze *států Perského zálivu*²⁶ zaznamenaly v afrických LDCs nárůst zejména v telekomunikačních službách, turismu, finančnictví, infrastruktuře, těžbě a zemědělství. V roce 2012 Spojené arabské emiráty investovaly do bankovníctví v Jižním Súdánu a zdravotnického sektoru v Malawi. Jemen získal významné investice z Kataru ve výstavbě nemocnic (WTO, 2013a). *Jihoafrické firmy* působí především ve státech Jihoafrického rozvojového společenství²⁷ a operují v těžebním průmyslu, bankovníctví, finančnictví, informačních technologiích a zpracovatelském průmyslu (UNCTAD, 2011). Podobně také *Malajsie* a *Thajsko* investují do sousedních států v jihovýchodní Asii. Thajské FDI jsou směřovány do zdravotnictví v Laosu, Kambodži a Nepálu. Malajsie je významným investorem bankovníkého sektoru v Bangladéši a Kambodži (WTO, 2013a).

Remittance

V roce 2008 odešlo za prací ze zemí LDCs 22 milionů lidí (cca 3 % populace těchto zemí). Finanční toky, které tyto osoby posílají zpět do svých zemí původů, se nazývají remittance. Mnoho studií potvrdilo pozitivní vliv remitencí na rozvoj zemí LDCs, zejména díky multiplikačnímu efektu v tamějších ekonomikách a redukci chudoby. Remittance představují

²⁵ Z afrických LDCs se jedná o Guineu Bissau, Rovníkovou Guineu, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Angolu a Mosambik.

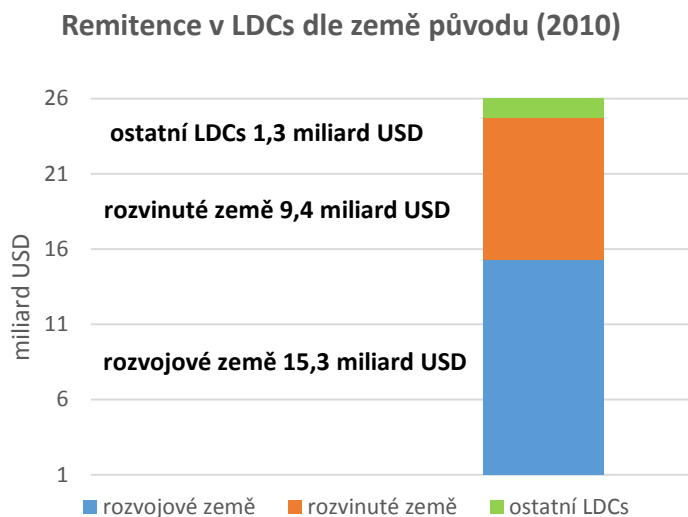
²⁶ Kuvajt, Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty, Bahrajn, Omán a Katar.

²⁷ Toto společenství má 15 členů, z afrických LDCs sem patří Angola, Demokratická republika Kongo, Lesotho, Madagaskar, Malawi, Mosambik, Tanzanie a Zambie.

pro státy LDCs významný přísun kapitálu a prostředku pro snížení obchodního deficitu, který mají tyto země obecně vysoký. Obchodní deficit je nejčastěji vyrovnáván finančními toky jako oficiální rozvojová pomoc (ODA), půjčky a remitence. Společně s ODA tvoří remitence 34 % hodnoty importů v zemích LDCs (WTO, 2013a). Podíl remitencí v tamějších ekonomikách roste od roku 2000 průměrnou mírou 14 % ročně. V roce 2011 remitence v zemích LDCs dosáhly 27 miliard USD a převýšily tak celkovou výši FDI v těchto zemích, jež činí 26 miliard USD (WTO, 2013a).

Spojitosť mezi remitencemi a ekonomickým partnerstvím mezi zeměmi globálního Jihu vychází z toho, že nejvíce pracovních imigrantů nachází zaměstnání v tom samém regionu, odkud pochází. Ačkoli lidé s vyšším vzděláním mají tendenci migrovat do rozvinutých ekonomik, odhaduje se, že v zemích LDCs pouze jeden pracovní migrant ze čtyř odchází za prací do rozvinuté země. Dále statistiky v zemích LDCs ukazují, že v průměru jeden migrant z pěti odchází pracovat do jiné země LDCs a přibližně polovina všech migrantů odchází za prací do jiné rozvojové země (UNCTAD, 2011). Podle grafu č. 12 pochází největší část (15 miliard USD) celkového objemu remitencí v zemích LDCs z ostatních rozvojových zemí. Proti tomu remitence z rozvinutých zemí dosahují necelých 10 miliard USD, i když jsou částky remitované z rozvinutých zemí obecně vyšší než v případě rozvojových zemí.

Graf č. 12: Remitence v LDCs dle země původu, 2010

Zdroj: UNCTAD (2011)

Dle UNCTAD (2011) z rozvinutých ekonomik čerpají remitence nejčastěji Kambodža, Etiopie a ostrovní LDCs, které mají v těchto zemích také největší diaspory. Největší příjemci remitencí z řad LDCs (jako Bangladéš, Nepál a Súdán) získávají však tyto prostředky od

emigrantů z rozvojových zemí, nejčastěji pracujících v Indii a státech Perského zálivu. Podobně také africké LDCs závisí spíše na remitencích v rámci regionu, zejména z Jihoafrické republiky, Pobřeží Slonoviny nebo Nigérie. V souvislosti s ekonomickým růstem rozvojových zemí lze očekávat, že trendy migrace ze zemí LDCs budou přetrvávat a remittance ze zemí globálního Jihu budou růst i v dalších letech.

Rozvojová pomoc

Země skupiny LDCs obdržely v roce 2011 oficiální rozvojovou pomoc (ODA), jak ji definuje skupina OECD/DAC, ve výši 44 miliard USD. Vzhledem k rostoucímu zadlužení rozvinutých zemí v posledních letech má ODA v rozvojových zemích tendenci klesat (WTO, 2013a). Proti tomu rozvojová pomoc poskytovaná těmto státům zeměmi globálního Jihu narůstá. Protože však tyto státy nezveřejňují statistiky poskytované pomoci, je velmi obtížné vyčíslit její objem (UNCTAD, 2011).

Existují data o rozvojové pomoci poskytované rozvojovými zeměmi, které reportují skupině OECD/DAC. Jedná se o Jižní Koreu, Thajsko, Turecko a státy Perského zálivu. Výše jejich oficiální rozvojové pomoci (ODA), kterou poskytly státům LDCs v roce 2009 dosáhla 900 milionů USD (UNCTAD, 2011). Největší donoři ze skupiny rozvojových zemí, kam patří Čína, Indie, Brazílie a Jižní Afrika, ale neposkytují rozvojovou pomoc, která by odpovídala kritériím ODA, používá se proto spíše označení „finanční toky ze zemí globálního Jihu“. Pro operacionalizaci těchto toků zřídili donoři ze zemí globálního Jihu speciální fondy. Například Čína v roce 2000 „Fórum sino-africké spolupráce“ nebo obdobně Indie v roce 2008 „africko-indické fórum“. Od roku 2003 také existuje „Partnerství Indie, Brazílie a Jižní Afriky“.

Rozvojová pomoc zemí globálního Jihu se od ODA liší v principech, formou, kterou je uskutečňována a sektorech, kam proudí. Rozvojová pomoc zemí globálního Jihu je založena na principech vzájemně výhodné spolupráce a nezasahování do vnitřních záležitostí partnerských států. Poslední charakter je problematický v očích západních donorů, kteří zemím globálního Jihu vyčítají, že takto podporují zkorumpované režimy, jež potlačují lidská práva. Je však třeba uvědomit si, že i v případě ODA mnohdy převažují politické a strategické úsudky nad stavem lidských práv v zemi. Rozvojová pomoc plynoucí ze zemí globálního Jihu je uskutečňovaná formou grantů nebo zvýhodněných půjček, které jsou často spláceny nerostnými surovinami (tzv. „angolský model“). Kooperace se odehrává na úrovni vlád států, zatímco ODA je cílena také na občanskou společnost a nevládní organizace. Zatímco tradiční donoři se zaměřují spíše na sociální záležitosti, pomoc zemí globálního Jihu se soustředí do infrastruktury a produktivních sektorů ekonomiky (UNCTAD, 2011).

I přes tyto odlišnosti je tradičním donorům jasné, že donoři ze zemí globálního Jihu mají v rozvojových zemích komparativní výhody. Namísto vzájemné konfrontace by se měli snažit všichni zúčastnění aktéři o vzájemnou spolupráci. Tento prvek je patrný z Istanbulské deklarace, která vytyčila rozvojové priority pro země LDCs v roce 2011. Jako jeden z klíčových bodů pro naplnění akčního plánu je zmíněna aktivní role zemí globálního Jihu při rozvoji států LDCs. Vzhledem k trendům popsáných v této podkapitole je jasné, že k naplnění tohoto bodu dochází.

4. kapitola: Hledání příčin ekonomického růstu v zemích LDCs

Následující kapitola hledá příčiny ekonomického růstu v zemích LDCs během poslední dekády. Za použití regresní analýzy vybraných ekonomických, sociálně-politických a rozvojových indikátorů bude zjišťováno, která z těchto proměnných hraje v ekonomickém růstu LDCs mezi roky 2000–2013 největší roli. První podkapitola představí na základě rešerše relevantní ekonometrické literatury jednotlivé indikátory, které budou v regresi použity. Na to naváže druhá podkapitola, kde budou shrnuty výsledky regresního modelu a tím zodpovězena výzkumná otázka.

4. 1. Tvorba regresního modelu

Tato praktická část diplomové práce je postavena na regresi panelových dat pro 44 států LDCs během let 2000–2013.²⁸ Panelová data pro jednotlivé roky byla čerpána z databáze Světové Banky „World Development Indicators“ (2015) a zpráv Freedom House (2014). Cílem je identifikovat příčiny ekonomického růstu v zemích LDCs v poslední dekádě a také přiblížit, jakou roli v ekonomickém růstu těchto zemí hrají dva fenomény diskutované v předchozí kapitole: integrace do globálních hodnotových řetězců a role exportu služeb. Výběr proměnných je podřízen těmto výzkumným otázkám a vychází z různých názorových stanovisek.

Determinanty ekonomického růstu jsou komplexní soustavou kauzalit, které ovlivňují ekonomický růst. Ačkoli v rozvojové ekonomii existuje rozsáhlé množství studií na toto téma, dodnes neexistuje konsenzus o tom, co je příčinou ekonomického růstu (Tsangarides, 2012). Nejčastěji se za determinanty růstu považuje makroekonomické prostředí, investice, lidský kapitál, politické instituce, geografické aspekty apod. Pravdou však je, že ekonomický růst je fenomén, který se v čase mění a podléhá specifikům daných oblastí, je proto problematické obecně identifikovat jeho příčiny. Pro účely této diplomové práce bylo zvoleno osm proměnných z řady ekonomických, sociálně-politických a rozvojových indikátorů, které statisticky popisuje tabulka č. 3.

²⁸ Panelová data slučují časové řady s průřezovými daty a tím umožňují pozorování mnoha jevů pro několik časových období. Pozorování byla zúžena na 44 států LDCs vzhledem k nedostupnosti dat pro Somálsko, Jižní Súdán, Tuvalu a Myanmar.

Tabulka č. 3: Popis proměnných použitých v regresním modelu

používaná zkratka	proměnná	počet pozorování	průměr	směrodatná odchylka	minimální hodnota	maximální hodnota
log_growth	logaritmus ekonomického růstu (% HDP)	550	1,59	0,77	-2,53	4,15
log_cap	logaritmus hrubé tvorby kapitálu (% HDP)	482	3,04	0,55	0,09	4,99
va	export zboží a služeb s přidanou hodnotou (% HDP)	458	47,57	11,32	13,25	81,1
log_ind	logaritmus podílu průmyslu na HDP (% HDP)	484	2,97	0,49	1,19	4,27
log_inf	logaritmus inflace (% HDP)	507	1,87	1,06	-2,53	7,87
log_fdi	logaritmus přímých zahraničních investic (% HDP)	513	0,92	1,41	-4,6	4,5
netenroll	počet dětí na ZŠ (% věkové skupiny)	291	72, 29	19,15	25,59	99,67
fiwsq	mocnina politické svobody	550	21,89	12,77	1	49
log_aid	logaritmus rozvojové pomoci (% HDP)	501	2,33	0,96	-2,04	5,19

4.1.1. Ekonomické indikátory

Mezi ekonomické indikátory v tomto regresním modelu patří *hrubá tvorba kapitálu*, *export zboží a služeb s přidanou hodnotou*, *podíl průmyslu na HDP*, *inflace* a *přímé zahraniční investice*. Tyto indikátory byly sestaveny tak, aby zároveň podaly obraz o dvou fenoménech popsanych v předchozí kapitole: míře integrace do globálních hodnotových řetězců (GVC) a roli exportu služeb na ekonomickém růstu zemí LDCs. Na rozdíl od exportu komerčních služeb, v oblasti měření integrace do GVC pro země LDCs neexistují relevantní data²⁹. Pro posuzování této otázky tedy budou vyvozovány závěry nepřímě.

²⁹ Integrace do GVC se měří dle podílu domácí a zahraniční přidané hodnoty na exportu, zde jsou však k dispozici ucelená data pouze pro 56 států světa (převážně zemí OECD) a to v databázi TiVA (OECD, 2013). Nepřímě lze integraci do GVC měřit např. dle importu meziproductů, jak načrtla předchozí kapitola, nicméně toto vyžaduje složitější analýzu na základě kompilace dat specifických kódů harmonizovaného systému (HS) statistik mezinárodního obchodu, případně použitím obdobné kategorizace UN-BEC (OECD, 2009). Zpracovaná data jsou volně k dispozici díky projektu OECD Input-Output Tables, nicméně tato data pokrývají pouze 48 států světa, opět převážně nejvýznamnějších ekonomik (OECD, 2012). Měření vztahu mezi integrací LDCs do GVC a ekonomickým růstem těchto zemí by tedy vyžadovalo hlubší a rozsáhlejší studii.

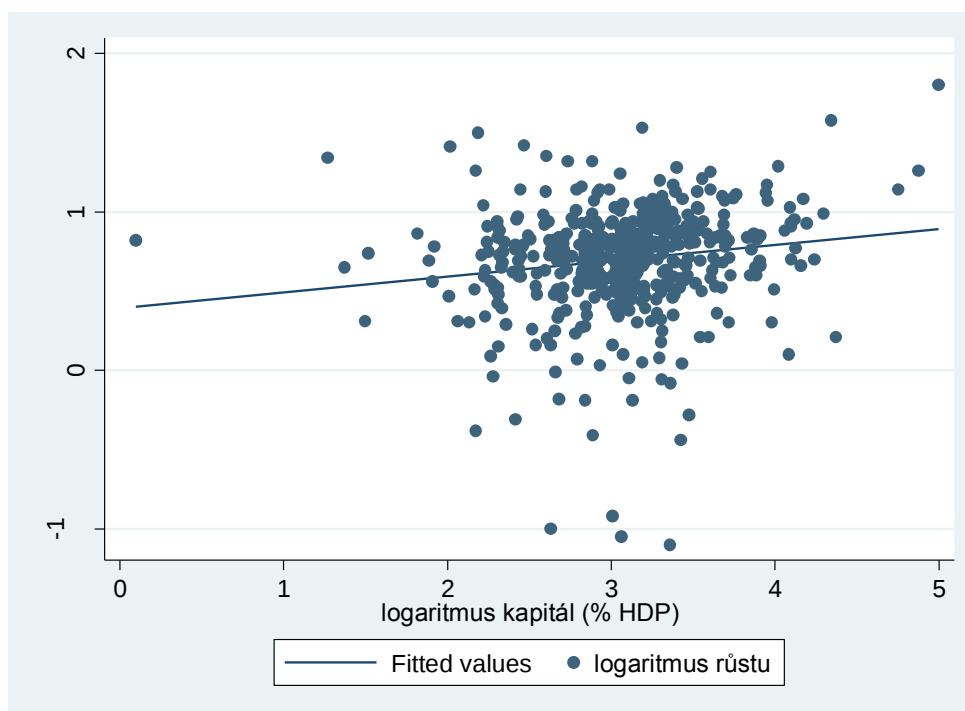
Hrubá tvorba kapitálu

Kapitálová akumulace v podobě investic je považována za hlavní faktor ekonomického růstu. Tímto vztahem se zabývali již na počátku 20. století estonský ekonom Ragnar Nurkse (1907–1959) a polský ekonom Paul Rosenstein-Rodan (1902–1985). Pokud je míra investic v ekonomice nižší než tržní optimum, země se ocitá v „bludném kruhu chudoby“, kdy nízká míra investic vede k nízké produktivitě a tím i nízkému příjmu. To pak zapříčiňuje nízkou míru úspor, z čehož se nemohou tvořit nové investice. Z podobného základu vycházel také americký ekonom Walt Whitman Rostow (1916–2003), který vývoj společnosti klasifikoval do pěti stádií růstu, přičemž nízká kapitálová akumulace zpožďuje postup do vyššího vývojového stádia. Matematicky je vztah mezi ekonomickým růstem, zásobou kapitálu a produktivitou tohoto kapitálu vyjádřen v Harrod-Domarově modelu. Ekonomický růst v kratším časovém období vysvětluje pomocí kapitálové akumulace neoklasický Solow-Swanův model³⁰ (Montalieu, 2001).

Také nedávné ekonometrické studie v oblasti determinantů růstu rozvojových zemích potvrzují kapitálovou akumulaci jako stěžejní faktor růstu. Dle autorů Ndambiri et al. (2012) nárůst zásoby kapitálu v subsaharské Africe o 1 % zvýší ekonomický růst o 3,3 %. Silný pozitivní vztah tohoto indikátoru na ekonomickém růstu ve světě dokládá také Tsangarides (2012) a Barro (2003). Pro přezkoumání vlivu kapitálové akumulace na ekonomickém růstu zemí LDCs byl použit logaritmus *hrubé tvorby kapitálu* vyjádřený procentuálním zastoupením na HDP. Tento indikátor v sobě zahrnuje výdaje státu na výstavbu infrastruktury a změny ve výši majetku firem. Průměr hrubé tvorby kapitálu států LDCs mezi roky 2000–2013 činí 24 % HDP. Nejvyšší průměrné hodnoty hrubé formace kapitálu vykazuje Rovnicková Guinea, Bhútán a Svatý Tomáš a Princův ostrov (World Bank, 2015). Graf č. 13 znázorňuje vztah mezi zlogaritmovaným ekonomickým růstem a logaritmovanou výší hrubé formace kapitálu v zemích LDCs během let 2000–2013. Osa x zobrazuje logaritmus výše kapitálu na HDP, osa y logaritmus ekonomického růstu. Graf zachycuje 482 pozorování, každá modrá tečka představuje logaritmus ekonomického růstu určité země LDCs v určitém roce. Stoupající korelační přímka dokazuje, že LDCs s vyšší mírou akumulace kapitálu rostly během pozorovaného období v průměru rychleji. Korelační koeficient r dosahuje hodnoty 0,15; což svědčí o poměrně nízké síle korelace mezi těmito proměnnými.

³⁰ K ekonomickému růstu v dlouhodobém měřítku dle tohoto modelu kapitálová akumulace nestačí. Po určité době se hospodářství dostává do ustáleného stavu (*steady state*), kdy se společně s dalším navýšením kapitálu na pracovníka nezvyšuje ekonomický růst. Ekonomický růst je pak možno dosáhnout díky technologickému pokroku.

Graf č. 13: Vztah mezi ekonomickým růstem a akumulací kapitálu v LDCs mezi roky 2000–2013

Vytvořeno autorkou na základě dat World Bank, 2015

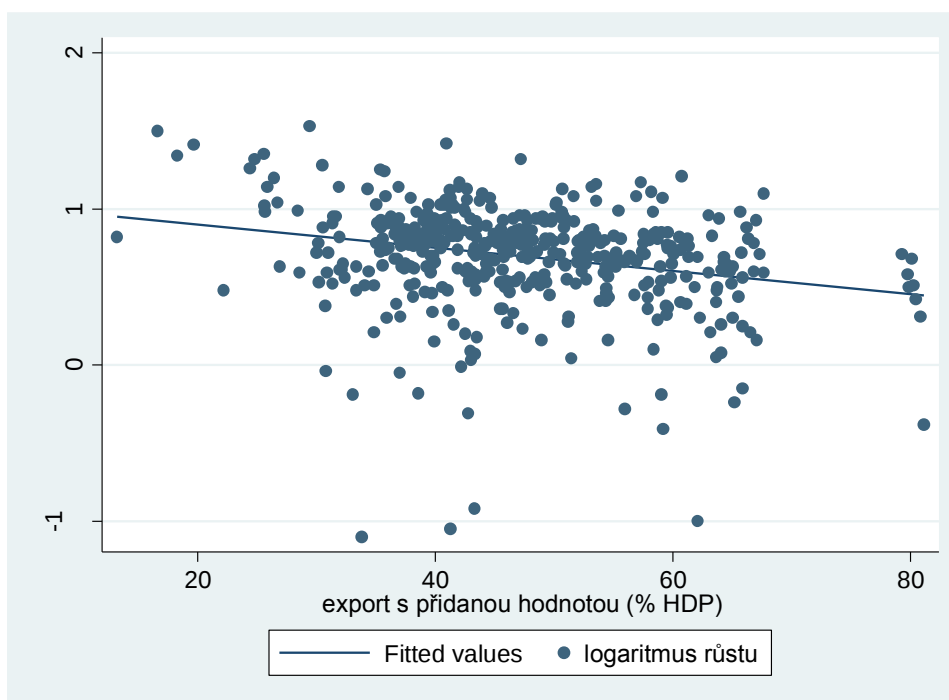
Export zboží a služeb s přidanou hodnotou

Další proměnnou v regresi je *export zboží a služeb s přidanou hodnotou*. Tento indikátor v sobě zahrnuje všechny výstupy produkce zboží a služeb po odečtení všech meziproductových vstupů. Průměr exportu s přidanou hodnotou pro země LDCs mezi roky 2000–2013 činí 48 % HDP. Nejvyšší hodnoty tohoto indikátoru zaujímají státy, které mají zároveň nejvyšší podíl exportu služeb na HDP, patří mezi ně Džibuti, Kiribati, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Vanuatu a Gambie (World Bank, 2015). Tento indikátor do vysoké míry koreluje s exportem služeb zemí LDCs, z toho vyplývá, že obecně nejvyšší přidanou hodnotou v exportech LDCs tvoří služby.

Nejen z konceptu integrace do světových hodnotových řetězců vyplývá, že čím vyšší přidanou hodnotu dokáže stát vyrobit, tím lepší je jeho pozice v mezinárodním obchodu. Už v polovině 20. století si argentinský ekonom Raúl Prebisch společně s německým ekonomem Hansem Singerem všimli, že v mezinárodním obchodu mají ceny primárních komodit tendenci klesat vůči cenám zpracovaného zboží. Řada latinskoamerických států, které byly závislé na exportu surovin a neměly dostatečně vyvinutý průmysl, proto upadaly do dluhů. Tato teorie dostala označení „Prebisch-Singerova hypotéza o klesajících směnných relacích v mezinárodním obchodu“ (Montalieu, 2001).

Nicméně směnné relace primárních surovin v mezinárodním obchodu nemusí být stále zákonitě klesající. Dle UNCTAD (2008) na počátku nového milénia komoditní boom zapříčinil stoupající směnné relace primárních surovin vůči zpracovanému zboží, státy subsaharské Afriky proto v tomto období vykazovaly vyšší míry růstu než asijské ekonomiky exportující zpracované zboží. Graf č. 14 znázorňuje vztah mezi ekonomickým růstem a exportem zboží a služeb s přidanou hodnotou v zemích LDCs během let 2000–2013. Osa x zobrazuje výši exportu s přidanou hodnotou na HDP, osa y logaritmus ekonomického růstu. Graf zachycuje 458 pozorování, každá modrá tečka představuje logaritmus ekonomického růstu určité země LDCs v určitém roce. Klesající trend korelační přímky naznačuje, že země LDCs, které více exportovaly zboží a služby s vyšší přidanou hodnotou, rostly během pozorovaného období v průměru pomaleji. Korelační koeficient r dosahuje hodnoty -0,25; což svědčí o existenci středně silné korelační vazby mezi těmito proměnnými.

Graf č. 14: Vztah mezi ekonomickým růstem a exportem zboží a služeb s přidanou hodnotou v LDCs mezi roky 2000–2013

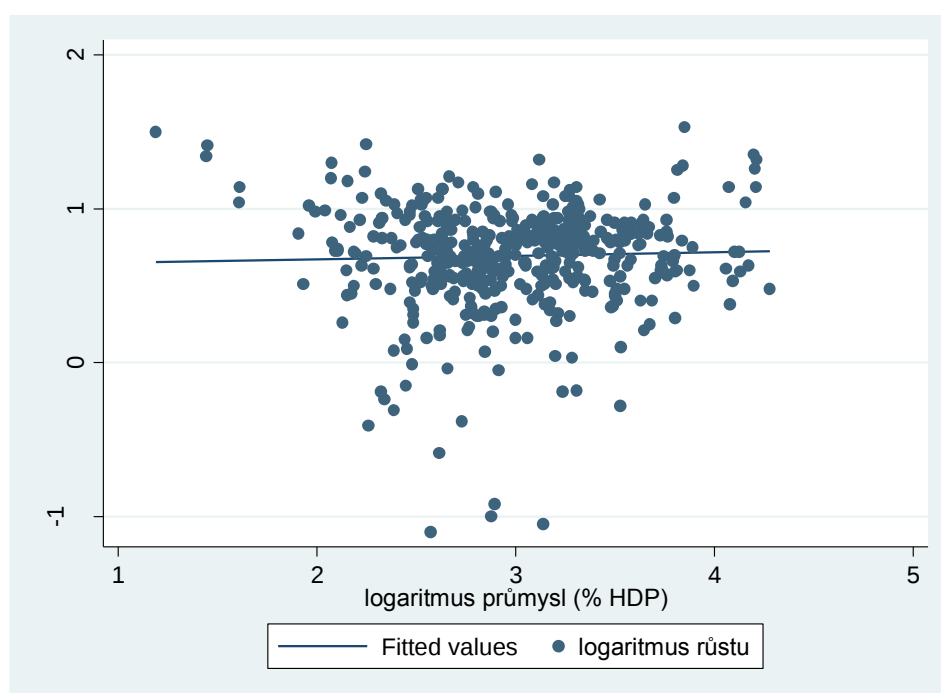
Vytvořeno autorkou na základě dat World Bank, 2015

Podíl průmyslu na HDP

Podíl průmyslu na HDP v sobě zahrnuje sektor těžby, zpracovatelského průmyslu, stavebního průmyslu, výrobu elektrické energie a zpracování vody a plynu. Tento indikátor je opět kalkulován jako suma přidaných hodnot, vstupy ve formě meziproductů jsou tedy vyloučeny. Průměr LDCs zde mezi lety 2000–2013 činil 22 % HDP. Nejvyšších hodnot podílu

průmyslu na HDP v tomto období dosáhly Angola (64 %), Togo (45 %), Bhútán (41 %), Guinea-Bissau (38 %) a Mauritánie (36 %). Ve většině případů je prvenství těchto zemí založeno na těžebním průmyslu (nejčastěji ropa, fosfáty nebo železná ruda), v případě Bhútánu se jedná o hydroenergetiku a v Guinei-Bissau je dominantním sektorem potravinářský průmysl (World Bank, 2015). Graf č. 15 zobrazuje vztah mezi ekonomickým růstem a průmyslovou výrobou v zemích LDCs v letech 2000–2013. Osa x zobrazuje logaritmus podílu průmyslové výroby na HDP, osa y logaritmus ekonomického růstu. Graf zachycuje 484 pozorování, každá modrá tečka představuje logaritmus ekonomického růstu určité země LDCs v určitém roce. Na základě tohoto grafu nelze pozorovat výrazný vztah mezi podílem průmyslu na HDP a ekonomickým růstem LDCs v poslední dekádě. Korelační koeficient r zde dosahuje hodnoty 0,04; což svědčí o nízké síle korelace mezi těmito proměnnými.

Graf č. 15: Vztah mezi ekonomickým růstem a podílem průmyslu na HDP v LDCs mezi roky 2000–2013

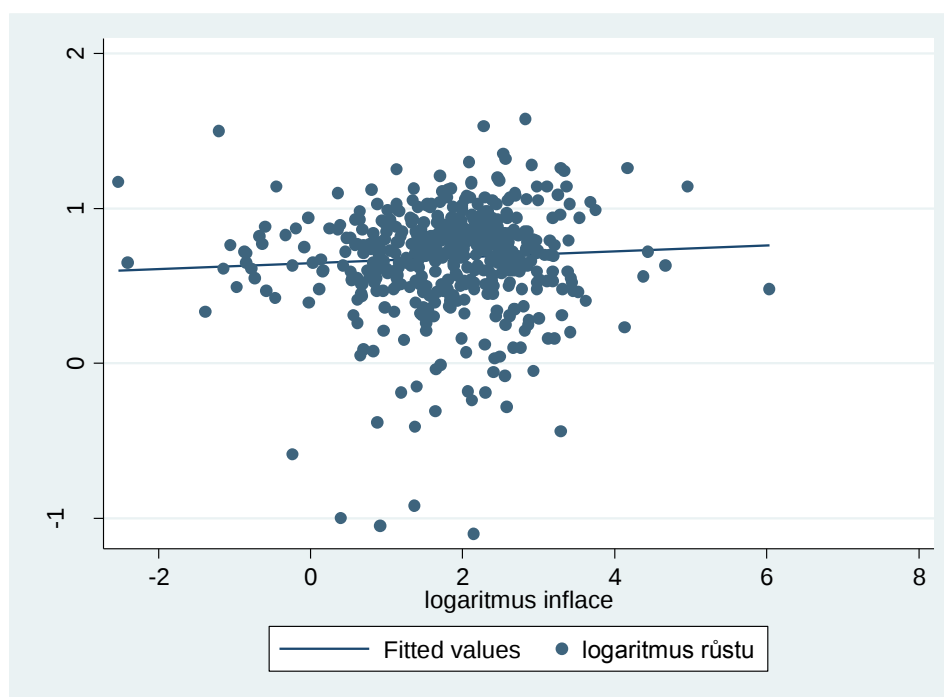
Vytvořeno autorkou na základě dat World Bank, 2015

Inflace

Inflaci se rozumí růst cen zboží a služeb během určitého časového období (zde 1 rok). Míra inflace podává obraz o makroekonomické stabilitě země, extrémní inflace (hyperinflace) je spojena s celkovou recesí ekonomiky, kdy vlády se snahou snížit dluhy zvyšují objem peněz v ekonomice. Z mikroekonomického hlediska inflace stěžuje firmám dlouhodobé plánování a nejistota ve vývoji cen způsobuje pokles investic a úspor v ekonomice (The Economist, 2007).

Dle Barra (2003), který srovnával determinanty růstu u 113 zemí během let 1965–1995, se inflace projevila jako indikátor s negativním a statisticky významným efektem na ekonomický růst. Podobně potvrzuje negativní vliv inflace na ekonomický růst také Tsangarides (2012), přičemž silnější efekt inflace na růstu lze dle jeho studie pozorovat v rozvinutých zemích. Průměrná míra inflace v zemích LDCs během let 2000–2013 dosáhla hladiny 14 %.³¹ Nejvyšší průměrnou míru inflace zaznamenaly Demokratická republika Kongo, Angola, Malawi, Súdán a Eritrea (World Bank, 2015). Graf č. 16 znázorňuje vztah mezi ekonomickým růstem a inflací v zemích LDCs během let 2000–2013. Osa x zobrazuje logaritmus inflace dle deflátoru HDP, osa y logaritmus ekonomického růstu. Graf zachycuje 507 pozorování, každá modrá tečka představuje logaritmus ekonomického růstu určité země LDCs v určitém roce. Dle tohoto grafu se neprojevuje příliš výrazný vztah mezi výší inflace a ekonomickým růstem LDCs v poslední dekádě. Korelační koeficient r dosahuje hodnoty 0,06; což svědčí o nízké síle korelace mezi těmito proměnnými.

Graf č. 16: Vztah mezi ekonomickým růstem a inflací (dle deflátoru HDP) v LDCs mezi roky 2000–2013

Vytvořeno autorkou na základě dat World Bank, 2015

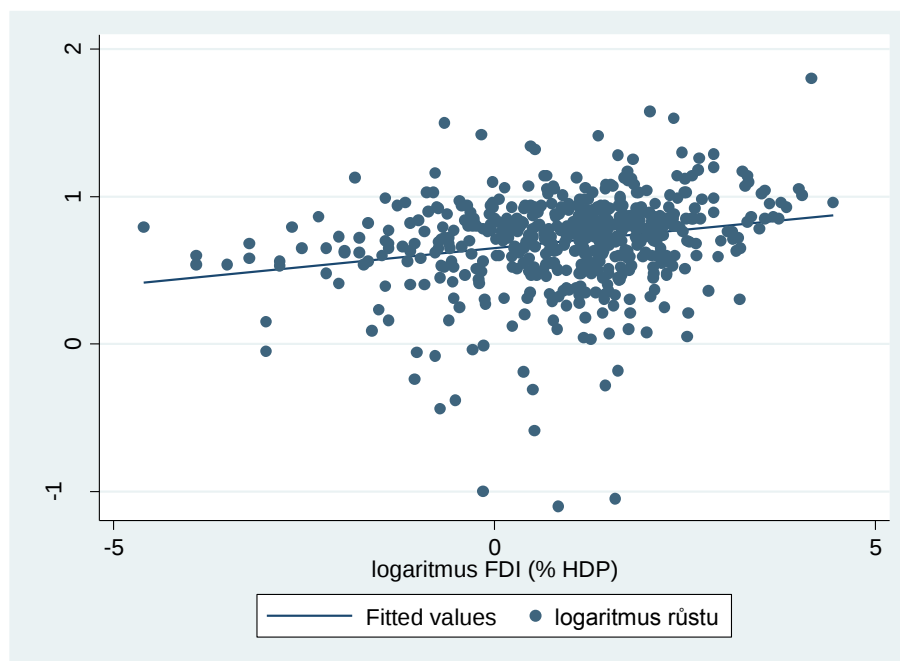
³¹ Měřeno dle deflátoru HDP, tj. podílem nominálního HDP v lokální měně vůči reálnému HDP v lokální měně.

Přímé zahraniční investice

Přímé zahraniční investice (FDI) jsou finančními toky s cílem získat minimálně 10% podíl v zahraniční firmě (World Bank, 2015). Tyto investice přispívají k ekonomickému růstu díky transferu technologií a integraci dané země do mezinárodního obchodu. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, existuje statistická evidence o tom, že největší příjemci FDI jsou země nejvíce integrované do globálních řetězců přidané hodnoty. FDI také zvyšují soutěž v ekonomice a pozitivně přispívají k rozvoji podniků (OECD, 2002). Tsangarides (2012) ve svém průzkumu světových determinantů růstu pozoruje spíše nižší efekt FDI na ekonomickém růstu, nicméně v afrických státech se zdá být tento vztah silnější než ve zbytku světa. Průměrný podíl FDI na HDP v zemích LDCs během let 2000–2013 činil 5 %. Země s největším podílem FDI na HDP byly v tomto období Libérie (31 %), Rovnicková Guinea (17 %), Svatý Tomáš a Princův ostrov (14 %), Mauritánie a Mosambik (13 %).

Graf č. 17 znázorňuje vztah mezi ekonomickým růstem a výší přímých zahraničních investic na HDP v zemích LDCs během let 2000–2013. Osa x zobrazuje logaritmus přímých zahraničních investic, osa y logaritmus ekonomického růstu. Graf zachycuje 513 pozorování, každá modrá tečka představuje logaritmus ekonomického růstu určité země LDCs v určitém roce. Stoupající trend korelační přímky naznačuje pozitivní vliv FDI na ekonomický růst zemí LDCs. Korelační koeficient r dosahuje hodnoty 0,22; což svědčí o poměrně nízké korelační vazbě mezi těmito proměnnými.

Graf č. 17: Vztah mezi ekonomickým růstem a přímými zahraničními investicemi v LDCs mezi roky 2000–2013

Vytvořeno autorkou na základě dat World Bank, 2015

4.1.2. Sociálně-politické a rozvojové indikátory

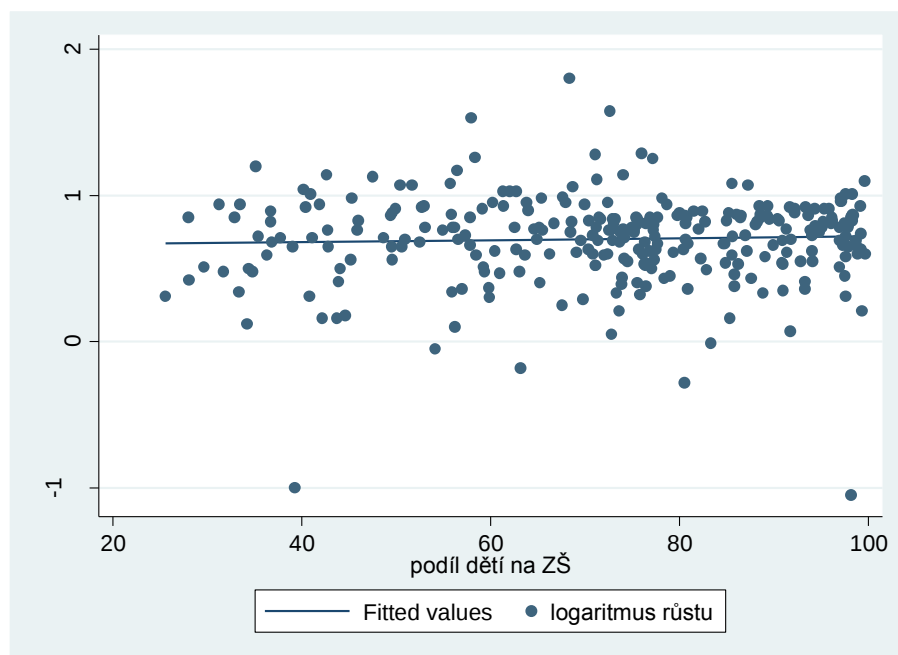
Sociálně-politické a rozvojové indikátory v této regresní analýze reprezentují proměnné *počet dětí na základních školách, politická svoboda a rozvojová pomoc*.

Počet dětí na základních školách

Lidský kapitál hraje v novějších teoriích ekonomického růstu významnou roli, a to především v endogenních růstových modelech. Tato proměnná je při hledání determinantů ekonomického růstu nejčastěji aproximována dle různých indikátorů spjatých se vzděláváním. Barro (2003) používá indikátor průměrného počtu let sekundárního a terciárního vzdělání chlapců a sledává tento indikátor statisticky významným, nicméně v celosvětovém měřítku zde nepozoruje silný efekt na ekonomický růst. Proti tomu Ndambiri et al. (2012) v panelové regresi pro africké státy pracují s mírou gramotnosti a potvrzují silně pozitivní efekt tohoto indikátoru na ekonomický růst. Tsangarides (2012) používá indikátor celkového počtu let školní docházky a potvrzuje zde významný efekt na ekonomický růst, nicméně tento vztah podle něho v Africe není tak silný jako v jiných regionech světa.

Pro účely této práce byl zvolen indikátor *podílu počtu dětí zapsaných na základních školách* k celkovému počtu dětí v relevantní věkové skupině, jeho průměr v poslední dekádě v zemích LDCs činil 72 %. Nejvyšší průměrné hodnoty zaznamenaly Vanuatu, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Kambodža, Malawi, Bangladéš, Rwanda, Togo a Uganda (World Bank, 2015). Graf č. 18 znázorňuje vztah mezi ekonomickým růstem a podílem dětí na základních školách v zemích LDCs během let 2000–2013. Osa x zobrazuje podíl dětí zapsaných na základních školách k celkovému počtu dětí v relevantní věkové skupině, osa y logaritmus ekonomického růstu. Graf zachycuje 291 pozorování, každá modrá tečka představuje logaritmus ekonomického růstu určité země LDCs v určitém roce. Dle tohoto grafu se neprojevuje příliš výrazný vztah mezi počtem dětí na ZŠ a růstem LDCs v poslední dekádě. Korelační koeficient r dosahuje hodnoty 0,04; což svědčí o nízké síle korelace mezi těmito proměnnými.

Graf č. 18: Vztah mezi ekonomickým růstem a podílem dětí na základních školách v LDCs mezi roky 2000–2013

Vytvořeno autorkou na základě dat World Bank, 2015

Politická svoboda

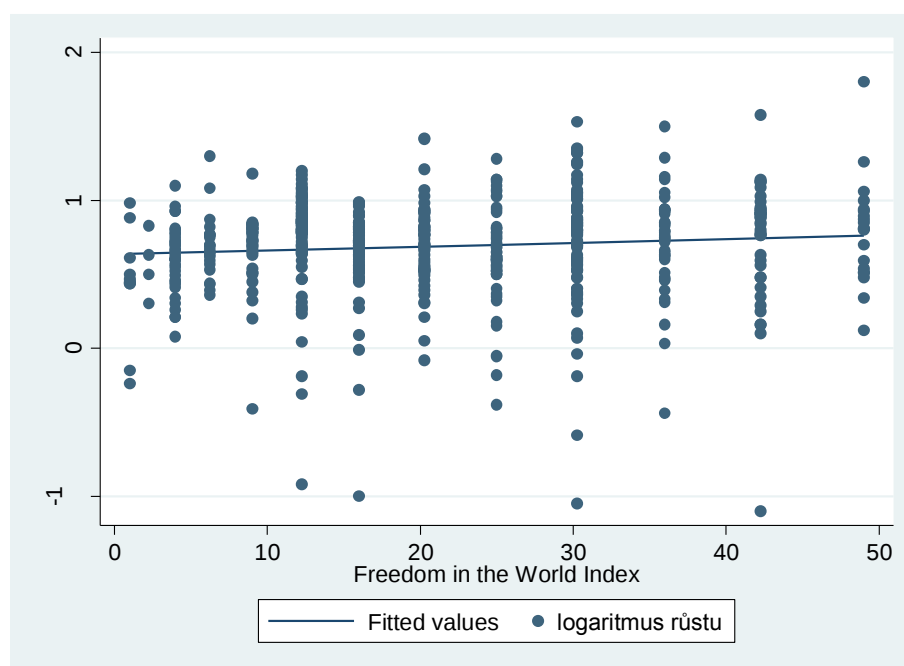
Vazba mezi politickými institucemi a ekonomickým růstem je složitá a názory ekonomů o tom, jaký režim prospívá ekonomickému růstu nejvíce, se zde různí. Argumenty zastánců demokracie se opírají o dva názory. *Za první*, ekonomické svobody a vymahatelnost vlastnických práv snižují míru nejistoty v ekonomice a podporují podnikání, což se následně pozitivně projeví na ekonomickém růstu. *Za druhé*, politická svoboda ve smyslu politického pluralismu a demokracie, zajišťuje veřejnou kontrolu vlády a tím i větší politickou a makroekonomickou stabilitu. Demokratické režimy mají také tendenci k větší redistribuci příjmů a investicím do lidského kapitálu, čímž podporují dlouhodobý ekonomický růst (Tavares, Wacziarg, 2001). Proti tomu druhá názorová skupina tvrdí, že demokracie brzdí ekonomický růst tlakem na okamžitou spotřebu. Autoritářské režimy disponují vysokou mírou státní autonomie a jsou schopny lépe kumulovat úspory, jako tomu bylo například u asijských tygrů (Przeworski, Limongi, 1993). Nicméně kritici argumentují tím, že na jednoho osvíceného jihoasijského diktátora, jenž byl schopný zajistit společnosti prosperitu, připadalo 10 diktátorů v Africe a Latinské Americe, kteří tak úspěšní nebyli (Bhalla, 2012).

Barro (2003) v regresní analýze pro 113 států mezi roky 1965–1995 u proměnné demokracie potvrdil statistickou významnost s nelineárním vztahem na ekonomický růst. Zlepšení demokracie se projevilo jako faktor stimulující ekonomický růst v autoritářských režimech, zároveň však mírně zbrzdilo růst v zemích, které již demokratické byly. Tsangarides

(2012) pozoruje v případě zlepšení úrovně demokracie lepší výsledky na ekonomický růst v afrických státech než jinde ve světě. V této regresní analýze je demokracie měřena dle indexu Freedom House, který je vzhledem ke svému nelineárnímu vztahu na ekonomický růst umocněn. Tento index každoročně publikuje stejnojmenná americká nezisková organizace ve zprávách o Svobodě ve světě. Státy jsou v ní klasifikovány dle politických práv a občanských svobod na stupnici 1 (svobodné) až 10 (nejméně svobodné). Mezi nejvíce autoritářské režimy z řad LDCs patřily mezi roky 2000–2013 Súdán, Barma, Somálsko, Rovnická Guinea, Eritrea, Laos, Demokratická republika Kongo a Čad (Freedom House, 2014).³²

Graf č. 19 zobrazuje vztah mezi ekonomickým růstem a demokracií v zemích LDCs mezi roky 2000–2013. Osa x zobrazuje výši umocněného indexu Freedom House, osa y logaritmus ekonomického růstu. Graf zachycuje 550 pozorování, každá modrá tečka představuje logaritmus ekonomického růstu určité země LDCs v určitém roce. Korelační přímka je zde mírně stoupající, což nasvědčuje tomu, že nedemokratické LDCs rostly během poslední dekády v průměru rychleji. Korelační koeficient r dosahuje hodnoty 0,09; což svědčí o nízké síle korelace mezi těmito proměnnými.

Graf č. 19: Vztah mezi ekonomickým růstem a demokracií v LDCs mezi roky 2000–2013

Vytvořeno autorkou na základě dat World Bank, 2015

³² Barma a Somálsko v regresní analýze nejsou zahrnuty vzhledem k tomu, že pro ně nejsou dostupná všechna panelová data.

Rozvojová pomoc

Dopad rozvojové pomoci na ekonomický růst je mezi ekonomy dlouhodobě předmětem sporů. Rozvojová pomoc je obecně spíše spojována se zvýšením životních standardů populace, v souvislosti s přímou spotřebou. Z této perspektivy je pak její dopad na ekonomický růst spíše nižší (Berg, Zanna, 2010). Empirické výzkumy v oblasti efektivity rozvojové pomoci komplikuje řada problémů. Jedním z nich je *endogenní charakter* rozvojové pomoci, který spočívá v tom, že chudší země získávají větší objem rozvojové pomoci vzhledem k tomu, že jsou méně rozvinuté. Někteří autoři hovoří o *podmíněné efektivnosti rozvojové pomoci*, kdy efekt rozvojové pomoci na ekonomický růst je pozitivní v zemích s dobrými institucemi a nízkou korupcí. Kritikové se přiklání k nelineárnímu vztahu rozvojové pomoci na ekonomický růst a poukazují na fenomén *klesajících výnosů z rozvojové pomoci*. Tyto studie přinesly řadu otázek o tom, zda existuje nějaká hranice, kdy rozvojová pomoc začne mít spíše negativní charakter a vysoké příjmy zahraniční měny například mohou způsobit efekt holandské nemoci (Arndt et al., 2010). Mimo tyto otázky je ve výzkumu potřeba také zohlednit skutečnost, že rozvojová pomoc není *homogenní* a dopad na ekonomický růst bude různý podle podob, skrze které je realizována (granty, půjčky, humanitární pomoc, technická pomoc, oddlužení apod.)

Dle článku autorů Ndambiri et al. (2012) má rozvojová pomoc v subsaharské Africe negativní dopad na ekonomický růst.³³ Tsangarides (2012) naopak potvrzuje pozitivní dopad rozvojové pomoci na růst, ale v afrických státech rozvojová pomoc v tomto směru nehraje tak významnou roli jako ve zbytku světa. V této regresní analýze je rozvojová pomoc měřena dle proměnné oficiální rozvojová pomoc (ODA)³⁴. Průměrný podíl ODA na HDP zemí LDCs během let 2000–2013 činil 15 %. Největšími recipienty ODA v tomto období byly dle World Bank (2015) Libérie (64 % HDP), Afghánistán (40 % HDP), Šalamounovy ostrovy (36 % HDP), Tuvalu (34 % HDP), Svatý Tomáš a Princův ostrov (29 % HDP) Burundi (28 % HDP) a Mosambik (24 % HDP).

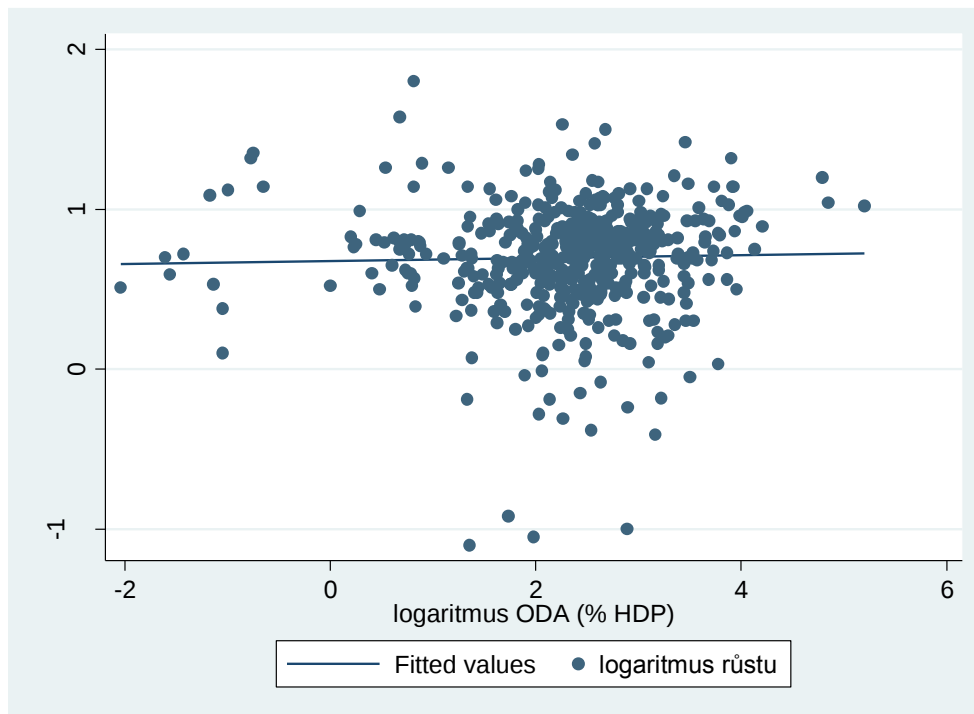
Graf č. 20 zobrazuje vztah mezi ekonomickým růstem a rozvojovou pomocí v LDCs během poslední dekády. Osa x zobrazuje logaritmus oficiální rozvojové pomoci na HDP, osa y logaritmus ekonomického růstu. Graf zachycuje 501 pozorování, každá modrá tečka představuje logaritmus ekonomického růstu určité země LDCs v určitém roce. Tento graf nenasvědčuje příliš výraznému vztahu mezi rozvojovou pomocí a růstem LDCs v poslední

³³ Autoři kontrolovali endogenitu proměnných v regresním modelu skrze Hausmanův test.

³⁴ Všechny bilaterální i multilaterální finanční toky do rozvojových zemí s cílem ekonomického rozvoje a prosperity recipientů. ODA v sobě může zahrnovat zvýhodněné půjčky s minimální grantovou složkou ve výši 25 %.

dekádě. Korelační koeficient r dosahuje hodnoty 0,03; což svědčí o nízké síle korelace mezi těmito proměnnými.

Graf č. 20: Vztah mezi ekonomickým růstem a rozvojovou pomocí v LDCs mezi roky 2000–2013

Vytvořeno autorkou na základě dat World Bank, 2015

4. 2. Analýza výstupů regresního modelu

4.2.1. Ekonometrická specifikace modelu

Za příčiny ekonomického růstu jsou v této regresní analýze považovány tyto vysvětlující (nezávislé) proměnné: logaritmus hrubé tvorby kapitálu (CAP), export zboží a služeb s přidanou hodnotou (VA), logaritmus podílu průmyslu na HDP (IND), logaritmus inflace (INF), logaritmus přímých zahraničních investic (FDI), logaritmus rozvojové pomoci (AID), počet dětí na základních školách (NETENROLL) a mocnina politické svobody (FIWSQ). Regresní analýza pracuje s níže uvedenými modely, kde Y je vysvětlovaná (závislá) proměnná měřená dle logaritmu ekonomického růstu (GROWTH)³⁵.

³⁵ Logaritmy byly použity pro kontrolu heteroskedasticity dat, kdy nekonstantní rozptyl zapříčiňuje zkreslení výsledků.

- (1) $Y = f(CAP, VA, FDI, INF)$
- (2) $Y = f(CAP, VA, FDI, INF, IND)$
- (3) $Y = f(CAP, VA, FDI, INF, AID)$
- (4) $Y = f(CAP, VA, FDI, INF, NETENROL)$
- (5) $Y = f(CAP, VA, FDI, INF, FIWSQ)$

Tyto ekonometrické modely lze specifikovat následujícím způsobem:

- (1) $Y = const + x_1 (\log_cap) + x_2 (va) + x_3 (\log_fdi) + x_4 (\log_inf)$
- (2) $Y = const + x_1 (\log_cap) + x_2 (va) + x_3 (\log_fdi) + x_4 (\log_inf) + x_5 (\log_ind)$
- (3) $Y = const + x_1 (\log_cap) + x_2 (va) + x_3 (\log_fdi) + x_4 (\log_inf) + x_5 (\log_aid)$
- (4) $Y = const + x_1 (\log_cap) + x_2 (va) + x_3 (\log_fdi) + x_4 (\log_inf) + x_5 (netenroll)$
- (5) $Y = const + x_1 (\log_cap) + x_2 (va) + x_3 (\log fdi) + x_4 (\log_inf) + x_5 (fiwsq)$

4.2.2. Postup a výsledky regresního modelu

V případě regrese panelových dat jsou k dispozici dvě základní metody analýzy: použití metody fixních a náhodných efektů. Metoda *náhodných efektů* se používá v případě, kdy se domníváme, že v našem modelu neexistují žádné opomenuté proměnné anebo pokud se domníváme, že naše vysvětlující proměnné nejsou korelovány s vysvětlovanou proměnnou Y . V tomto případě je použití metody náhodných efektů výhodnější z toho důvodu, že odhady koeficientů x v regresní rovnici budou přesnější (Williams, 2015). V sociálních vědách většinou nemůžeme vyloučit, že jsme v modelu zahrnuli všechny potenciálně vysvětlující proměnné. Zvláště v případě zkoumání determinantů ekonomického růstu nemůžeme vyloučit, že zvolené vysvětlující proměnné x nejsou korelovány s vysvětlovanou proměnnou. K potvrzení nutnosti volby metody *fixních efektů* byl použit **Hausmanův test**, který srovnává odhady koeficientů x dle metody fixních a náhodných efektů. Tento test potvrdil statisticky významnou P-value (0,0054) a vysokou hodnotu chí kvadrát testu (21), čímž i nutnost použití modelu fixních efektů.

Pro ověření kolektivní významnosti všech indikátorů byl aplikován **Waldův test**. Tento test umožňuje ověřit nulovou hypotézu o tom, že vysvětlující proměnné jsou rovny 0 a jsou tedy stejné. Vzhledem k vysoké hodnotě chí kvadrát testu (38) a nízké P-value (0), můžeme zavrhnout nulovou hypotézu a potvrdit kolektivní významnost zvolených indikátorů. Pro

zamítnutí hypotézy o autokorelaci vysvětlujících proměnných, byl použit **Wooldridgeův test**, který umožňuje rozeznat v panelových datech jev sériové korelace. Vysoká P-value (0,7) a nízká hodnota F-testu (0,2) svědčí o statistické nevýznamnosti testu, proto můžeme zavrhnout hypotézu o existenci sériové korelace v datech.

Tabulka č. 4 uvádí výsledky použitých regresních modelů. Dle modelu 1 ekonomický růst zemí LDCs během poslední dekády pozitivně ovlivnily faktory *kapitálová akumulace* a *přímé zahraniční investice*. Při navýšení kapitálu na HDP o 1 % se ekonomický růst v LDCs zvýšil v průměru o 12 % za jinak stejných okolností. Podobně také při navýšení podílu přímých zahraničních investic na HDP o 1 %, se zvýšil ekonomický růst o 4 % za jinak stejných okolností. Negativně na růst působil *export zboží a služeb s přidanou hodnotou* a *míra inflace*. Při zvýšení exportu zboží a služeb s přidanou hodnotou o jeden procentní bod klesl ekonomický růst LDCs přibližně o 1 % za jinak stejných okolností. Pokud se zvýšila v zemích LDCs inflace o 1 %, ekonomický růst za jinak stejných okolností klesl o 5 %.

Tabulka č. 4: Výsledky regresního modelu

proměnná	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
log_cap	0,12 (0,02)	0,12 (0,02)	0,12 (0,03)	0,11 (0,13)	0,11 (0,03)
va	-0,01 (0,01)	-0,01 (0,01)	-0,01 (0,01)	-0,02 (0)	-0,01 (0,003)
log_fdi	0,04 (0,02)	0,04 (0,03)	0,04 (0,03)	0,05 (0,12)	0,04 (0,04)
log_inf	-0,05 (0,01)	-0,06 (0,003)	-0,05 (0,01)	-0,01 (0,59)	-0,05 (0,008)
konstanta	0,9	0,7	0,9	1,8	1,1
log_ind	-	0,08 (0,36)	-	-	-
log_aid	-	-	0,02 (0,59)	-	-
netenroll	-	-	-	-0,003 (0,17)	-
fiwsq	-	-	-	-	-0,005 (0,19)
R ²	0,11	0,10	0,11	0,11	0,09

Pozn.: Zelené zvýraznění představuje statisticky významné proměnné v daném modelu. Číselné hodnoty v tabulce udávají regresní koeficienty proměnných, údaje v závorkách jsou hodnoty P-value. R² je celková vysvětlivá schopnost modelu, která značí, jak velkou míru variability závislé proměnné Y vysvětlují nezávislé proměnné x.

Výše průmyslové produkce na HDP se neukázala jako signifikantní faktor ekonomického růstu v LDCs během let 2000–2013. Podobně také sociálně-politické a rozvojové indikátory nejsou v této regresi statisticky významné. Platí tedy, že rozvojová pomoc, vzdělávání ani politická svoboda na ekonomickém růstu zemí LDCs v tomto období nehrály roli. Z výsledků této regresní analýzy je patrné, že ekonomický růst v zemích LDCs je spojen s mírou investic v tamějších ekonomikách, a to skrze domácí kapitálovou akumulaci i

přímé zahraniční investice. Jak již bylo předesláno v předchozí kapitole, největší objem přímých zahraničních investic je v zemích LDCs nejčastěji alokován do sektoru těžby. Export zboží a služeb s přidanou hodnotou v této regresi působí na hospodářský růst negativně. Tedy nejrychleji rostly během let 2000–2013 ty země, které exportovaly nerostné suroviny. Za hlavní příčinu ekonomického růstu LDCs v poslední dekádě tedy lze považovat extrakci a export primárních komodit.³⁶ Z výsledků regrese také vyplývá, že role exportu služeb a zpracovatelského průmyslu na ekonomickém růstu byla ve většině LDCs marginální, což potvrzuje, že většina zemí LDCs se do světových řetězců přidané hodnoty zapojuje zejména skrze export nerostných surovin, čímž stojí na nejnižších pozicích tohoto dodavatelského řetězce.

³⁶ Celková vypovídací schopnost použitých modelů dosahuje 11 %, z tohoto vyplývá, že ekonomický růst zemí LDCs během poslední dekády ovlivnily další faktory, které zde zahrnuty nejsou. K získání přesnějších výsledků by bylo nutné použít regresní analýzu s instrumentálními proměnnými jako například Barro (2003). Poměrně nízká vypovídací schopnost modelu je také dána výběrem pozorovaných zemí. Zatímco ekonometrické studie zkoumající determinanty růstu jsou nejčastěji prováděny pro širokou škálu zemí, relativně podobné LDCs mají nižší variabilitu vysvětlujících proměnných x , což snižuje přesnost regresního odhadu.

5. kapitola: Růst a rozvoj v zemích LDCs

Výsledky regresní analýzy z předchozí kapitoly potvrzují, že statistická významnost sociálních indikátorů jako determinantů ekonomického růstu zemí LDCs mezi roky 2000–2012 je nízká. Pokud ekonomický růst v těchto zemích není spjat se zlepšením životních standardů obyvatel, nabízí se pak otázka, jaký je vztah mezi ekonomickým růstem a lidským rozvojem. Prospívá silný ekonomický růst v zemích LDCs také jejich nejchudším obyvatelům? Následující kapitola si klade za cíl analyzovat vliv ekonomického růstu na rozvoj těchto států. Nejprve bude zmíněno, jaké jsou obecně trendy vlivu ekonomického růstu na chudobu v současném světě. V další podkapitole bude specifikováno, jak vypadá situace chudoby a lidského rozvoje v zemích LDCs. Závěrečná podkapitola nastíní, jaké strategie doporučuje mezinárodní společenství pro dosažení inkluzivního ekonomického růstu v těchto zemích.

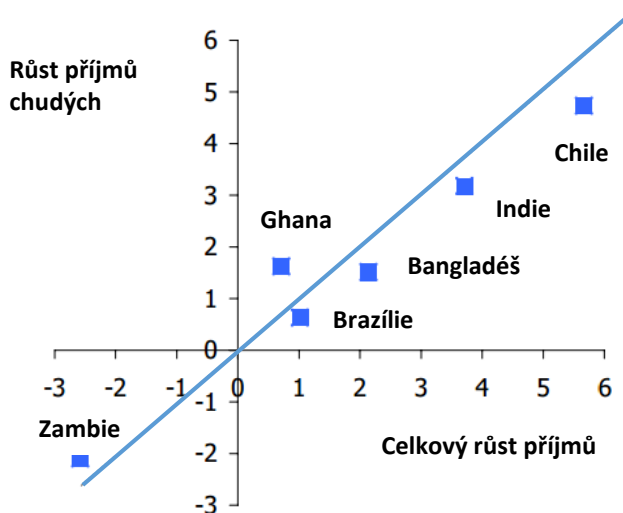
5. 1. Ekonomický růst a redukce chudoby v dnešním světě

Inkluzivní ekonomický růst je takový růst, kde jsou přínosy nově získané prosperity rozděleny rovnoměrněji mezi různé sociální skupiny v populaci (OECD, 2014). V rozvojové ekonomii se také hovoří o růstu *pro-poor*, ze kterého mají zvláště prospěch chudí. Tento růst lze definovat dvojím způsobem (DFID, 2004):

- (a) Dle *rychlosti* růstu příjmu populace pod hranicí chudoby. Pokud tyto příjmy rostou rychle, míra chudoby v zemi se sníží.
- (b) Dle růstu příjmu populace pod hranicí chudoby *vzhledem k růstu průměrného příjmu* v zemi. Pokud příjmy chudých rostou relativně rychleji než příjmy celé populace, příjmové nerovnosti se snižují a chudoba klesá.

Korelační analýza v grafu č. 21 zobrazuje pozitivní asociaci mezi ekonomickým růstem a růstem příjmu chudých během osmdesátých a devadesátých let. V zemích s vyšším ekonomickým růstem (např. v Chile) rostly příjmy nejchudší populace rychleji než v zemích s nižším ekonomickým růstem (např. v Zambii). Nicméně vztah mezi růstem a redukcí chudoby se liší dle jednotlivých zemí. Ghana a Brazílie měly během pozorovaného období podobný průměrný ekonomický růst, ale k větší redukci chudoby došlo v Ghaně, kde příjmy chudých rostly rychleji (mírou 1,6 %) než v Brazílii (0,6 %). V Ghaně tedy došlo k procentuálně větší redukci chudoby než v Brazílii.

Graf č. 21: Ekonomický růst a růst příjmu chudých v letech 1975–1995

Zdroj: DFID (2004)

Ekonomický růst během posledních 30 let celosvětově snížil míru chudoby. Zatímco v roce 1980 žilo pod hranicí absolutní chudoby 1,25 USD (na osobu na den) 52 % světové populace, do roku 2010 se tento podíl snížil na 21 % (World Bank, 2013). Za touto výraznou změnou stojí především ekonomický růst ve velkých asijských ekonomikách, jako Čína nebo Indie; nicméně ekonomický růst spojený s redukcí chudoby zaznamenaly také další světové regiony³⁷. Dle výzkumu Světové banky (2013) realizovaného pro 180 států od roku 1970, lze vysvětlit 62 % růstu příjmu spodních 20 % populace růstem průměrného příjmu. Můžeme tedy usuzovat, že ekonomický růst z větší části prospívá nejchudší části populace. Dle konceptu „sdíleného blahobytu“, který Světová banka definuje jako růst příjmu spodních 40 % domácností, je tento poměr vyšší. V tomto případě lze ekonomickým růstem vysvětlit 77 % růstu příjmu spodních 40 % populace, obecně je tedy dnes elasticita chudoby na ekonomickém růstu poměrně vysoká. Zároveň však platí, že výsledky této studie se liší pro různé světové regiony. Situace, kdy se ekonomický růst příliš neprojevuje na růstu příjmů nejchudších domácností, je zapříčiněna vysokými *nerovnostmi* ve společnosti.

Příjmové nerovnosti jsou dnes široce diskutovaným tématem. Tuto problematiku nedávno zpopularizovala kniha francouzského ekonoma Thomase Pikettyho s názvem „Kapitál ve 21. století“, kde autor vyvrací Kuznetzovu hypotézu o automaticky klesajících nerovnostech v souvislosti s ekonomickým růstem. Na příkladu příjmových statistik ze západní Evropy

³⁷ Například v Brazílii během vlády prezidenta Luly da Silvy v letech 2003–2011 (období komoditního boomu a redistribučních politik jako „Bolsa Familia“) poklesl počet obyvatel žijících pod hranicí chudoby o 25 milionů (The Economist, 2013).

Piketty dokazuje, že nerovnosti zde od 70. let stoupají a koncentrace bohatství ve společnosti se blíží předválečným hodnotám. Podobné tematické se věnuje i nobelista Joseph Stiglitz, který v knize „Cena nerovností“ v roce 2012 popsal důsledky rapidně rostoucí příjmové polarizace uvnitř americké společnosti.

Ačkoli míra absolutní chudoby celosvětově poklesla, relativní chudoba je na vzestupu v rozvinutém i rozvojovém světě. V současné době rostou příjmové nerovnosti především v zemích OECD³⁸ a rychle se rozvíjejících rozvojových zemích (OECD, 2014). Zatímco v rozvinutých zemích je tato skutečnost dána slabým ekonomickým růstem doprovázeným úspornými opatřeními vlád, v rozvojových zemích se zpravidla jedná o ekonomický růst, který není provázen zlepšením životních standardů většiny obyvatel. Příkladem úspěšných rozvojových zemí, kde se příjmová nerovnost daří snižovat je Mexiko a Chile, poměr mezi příjmy 10 % nejbohatších a 10 % nejchudších se zde snížil na 27:1. Také Brazílii se podařilo snížit míru nerovností ve společnosti, nicméně poměr mezi nejbohatšími a nejchudšími zde stále činí 50:1. Proti tomu nerovnosti v Jihoafrické republice rostou a poměr mezi příjmy 10 % nejbohatších a 10 % nejchudších dosáhl 100:1 (OECD, 2014).

Také UNCTAD (2013a) uvádí, že rozdělení příjmu je ve světové společnosti extrémně nerovné. Průměrný příjem nejbohatších 5 % populace je odhadem 200 krát vyšší než průměrný příjem nejchudších 10 %. Je tedy jasné, že eradikace extrémní chudoby v rámci nové rozvojové agendy po uplynutí MDGs³⁹ v roce 2015 nebude možná bez adekvátní reakce na tyto výzvy. Pokud by v následujících 15 letech hodnoty růstu příjmů nejchudších 20 % populace byly totožné s hodnotami mezi roky 1993–2010, míra absolutní chudoby by se snížila na 0,1 % ve východní Evropě a střední Asii a na 0,7 % ve východní Asii. Na Blízkém Východě a v severní Africe by se míra absolutní chudoby takto snížila na 1,5 % a na 3,2 % v Latinské Americe. Nicméně Jižní Asie a subsaharská Afrika by na tom byly v průměru hůře. V roce 2010 míra absolutní chudoby v jižní Asii činila 33 %, při zachování stejných podmínek ekonomického růstu a růstu příjmů nejchudší populace by zde v roce 2030 stále žilo 12 % populace pod hranicí absolutní chudoby. V případě subsaharské Afriky, kde v roce 2010 míra absolutní chudoby dosahovala 49 %, by se do roku 2030 tato hodnota snížila na 37 %. Vzhledem k tomu, že cílem

³⁸ OECD (organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj) sdružuje 34 nejrozvinutějších států na světě, které přijaly principy demokracie a tržní ekonomiky. V současné době 11 % obyvatel těchto zemí žije v relativní chudobě, přičemž hůře na tom jsou méně rozvinuté země OECD a Spojené státy americké (OECD, 2014).

³⁹ Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs), které byly stanoveny v roce 2000 s platností do roku 2015, budou na konci roku 2015 nahrazeny tzv. „Udržitelnými rozvojovými cíli“ (SDGs) s platností do roku 2030. Nový akční plán osmi rozvojových cílů má klást důraz právě na udržitelný ekonomický růst a redukci nerovností.

MDGs mezi lety 2000–2015 bylo zredukovat míru extrémní chudoby v Africe na 28 %, je jasné, že za těchto podmínek k naplnění vytyčeného cíle nedojde (UNCTAD, 2013a).

5. 2. Ekonomický růst a lidský rozvoj v zemích LDCs

Poslední zpráva UNCTAD o stavu LDCs v roce 2014 uvádí, že ačkoli tyto země od roku 2000 zažily „*bezprecedentní*“ ekonomický růst a vysoké přílivy oficiální rozvojové pomoci (ODA), jejich neúspěch v oblasti zlepšení životních standardů a plnění Rozvojových cílů tisíciletí naznačuje existenci hlubšího strukturálního problému v těchto ekonomikách. Také v jiných zdrojích se uvádí, že elasticita chudoby na ekonomickém růstu těchto zemí je nízká a tedy růst samotný v těchto zemích nebude stačit ke zlepšení životních standardů většinové populace (UN-OHRLLS, 2013). Následující podkapitola nastíní, jaký je vztah mezi ekonomickým růstem a lidským rozvojem v zemích LDCs. Nejprve bude analyzována celková úroveň lidského rozvoje v těchto zemích, přičemž bude věnována pozornost jednotlivým indikátorům lidského rozvoje, tak jak ho popisují Rozvojové cíle tisíciletí. V další části budou vybrány nejrychleji a nejpomaleji rostoucí země LDCs, u kterých bude srovnáváno, jak se vybrané indikátory vypovídají o životních standardech obyvatel zlepšily během pozorovaného období.

5.2.1. Celková situace lidského rozvoje v zemích LDCs

V zemích LDCs v současnosti žije 850 milionů obyvatel, dle populačních projekcí má do roku 2020 jejich populace převršit 1 miliardu lidí (UN-OHRLLS, 2013). Průměrný počet obyvatel žijících pod hranicí chudoby (1,25 USD) se zde snížil z 65 % v roce 1990 na 45 % v roce 2010.⁴⁰ V roce 2010 se tak v zemích LDCs nacházelo přibližně 400 milionů obyvatel žijících pod hranicí chudoby (UNCTAD, 2014). Následující část se bude věnovat popisu trendů o zlepšování životní úrovně v těchto zemích, přičemž budou zmíněny základní indikátory lidského rozvoje a jejich plnění dle Rozvojových cílů tisíciletí.

Souhrnně vykazují LDCs pokroky ve statistikách o zdraví, konkrétně díky snížení dětské úmrtnosti, zlepšení zdraví matek a poklesu prevalence HIV/AIDS. Průměrná úmrtnost dětí do pěti let v těchto zemích mezi roky 1990–2010 poklesla téměř o polovinu, a to ze 156 úmrtí na 1000 živě narozených dětí na 83 úmrtí (UNCTAD, 2014). Nicméně stále se jedná o

⁴⁰ Africké LDCs a Haiti vykazují horší výsledky než tento celkový průměr. Zatímco v asijských LDCs se během let 1990–2010 podařilo zredukovat chudobu téměř o polovinu (z 64 % na 36 %), v afrických LDCs a Haiti se během tohoto období chudoba snížila z 64 % na 51 % (UNCTAD, 2014).

vysokou hodnotu, která je přibližně třikrát vyšší než v ostatních rozvojových zemích. Zlepšení statistik dětské úmrtnosti se přikládá dostupnějšímu očkování a také lepší výživě dětí a matek. Mezi země, kterým se již podařilo splnit 4. cíl MDGs hovořící o redukci počtu dětských úmrtí o 2/3 proti roku 1990, patří Bangladéš, Libérie, Malawi, Nepál, Bhútán, Etiopie, Madagaskar a Rwanda (UNCTAD, 2014). Proti tomu nejhorší výsledky v dětské úmrtnosti vykazují země, kde probíhají konflikty nebo se z dlouhých válek vzpamatovávají; patří sem Angola, Středoafriická republika, Čad, Demokratická republika Kongo, Guinea-Bissau, Sierra Leone a Somálsko. Děti do pěti let v těchto zemích nejčastěji umírají na zápal plic, průjemová onemocnění, malárii a podvýživu (UN-OHRLLS, 2013).

Rozvojový cíl č. 5 hovoří o redukci počtu úmrtí matek o $\frac{3}{4}$ proti stavu z roku 1990. Zemím LDCs se podařilo snížit poměr úmrtí matek na 100 000 narozených dětí z průměru 792 v roce 1990 na 429 v roce 2010, tedy přibližně o polovinu. Oproti průměru ostatních rozvojových zemí, který činí 240, jsou země LDCs pozadu. Stejně jako v případě dětské úmrtnosti, ani zde souhrnně LDCs tento cíl MDGs nesplnily (UNCTAD, 2014). Rozvojový cíl č. 6 klade důraz na zpomalení šíření HIV/AIDS a zlepšení přístupu k antiretrovirální léčbě. Od roku 2000 se podařilo víceméně stabilizovat šíření viru HIV, nicméně přístup k adekvátní léčbě zůstává v řadě LDCs stále problémem. Pouze ve třech zemích LDCs (Kambodža, Rwanda a Zambie) má přístup k antiretrovirální léčbě více než 75 % nakažené populace. Pro většinu zemí LDCs, kde jsou dostupná data, se uvádí asi polovina populace s přístupem k této léčbě a v sedmi zemích LDCs⁴¹ je tento podíl menší než 15 % (UNCTAD, 2014). Proporcionálně největší počet nakažených žije v Lesothu, Malawi, Mosambiku a Zambii (UN-OHRLLS, 2013).

Co se týče vzdělávání, ani zde se zemím LDCs nepodaří splnit 2. rozvojový cíl, dle kterého mají mít do konce roku 2015 všechny děti školního věku přístup k základnímu vzdělávání. Oproti ostatním rozvojovým zemím, kde 10 % dětí nechodí do školy, v zemích LDCs přístup k základnímu vzdělávání nemá 1/3 dětí. Pouze pět z těchto zemí dosáhlo míry zápisů dětí na základních školách 100 %; jedná se o Bhútán, Nepál, Sv. Tomáš a Princův ostrov a Kiribati. Gramotnost populace mezi 15 až 25 lety života v zemích LDCs souhrnně činí 76 % (UN-OHRLLS, 2013). Specifickým problémem v těchto zemích je nevyvážená genderová skladba ve školách. Zatímco na základních školách se situace postupně lepší, velké rozdíly v počtu dívek a chlapců jsou patrné na středních a vysokých školách (UNCTAD, 2014).

Lidský rozvoj také významně ovlivňuje přístup k nezávadné pitné vodě a sanitačním službám; například díky snížení dětské úmrtnosti a zvýšení počtu dětí chodících do školy. Podíl

⁴¹ Afghánistán, Komory, Bhútán, Madagaskar, Somálsko, Jižní Súdán, Jemen.

populace s lepším přístupem k pitné vodě se v zemích LDCs mezi roky 1990 a 2011 zvýšil z 54 % na 69 %. Ke splnění rozvojového cíle 7 by se však tento podíl musel zvýšit na 81 % (UNCTAD, 2014). Co se týče přístupu k sanitačním službám, zde se navýšil poměr z 22 % populace v roce 1990 na 36 % v roce 2012. Proti ostatním rozvojovým zemím, kde má přístup k sanitačním službám 76 % populace, je i v tomto ohledu situace v LDCs velice špatná. Pokud bychom brali v úvahu pouze venkovské oblasti, poměr populace s přístupem k sanitačním službám dosahuje pouze 18 % (UNCTAD, 2014).

5.2.2. Případové studie zemí LDCs: růst a zlepšení životní úrovně

Článek ekonomů Světové banky (Christaensen et al., 2003) s názvem „*Makro a mikro perspektivy růstu a chudoby v Africe*“ zkoumal, zda ekonomický růst afrických států v 90. letech přispěl k zlepšení životních standardů. Autoři na příkladu 8 zemí subsaharské Afriky (z nichž polovina vykazovala vysoké míry ekonomického růstu a druhá polovina měla růst stagnující nebo záporný) srovnávali míru ekonomického růstu a změnu životních standardů během 90. let. Životní standardy byly měřeny dle spotřeby domácností, míry zápisů na základních školách a podvýživou dětí do 5 let. Analýza těchto indikátorů potvrdila, že životní úroveň v těchto zemích stoupla a ke zlepšení zdravotnictví a školství docházelo v těchto zemích i bez ekonomického růstu. Z obdobné logiky vychází i následující podkapitola, která se zabývá růstem a životní úrovní v zemích LDCs.

Tabulka č. 3 zobrazuje případové studie pěti nejrychleji a nejpomaleji rostoucích zemí LDCs během období 2000–2013. Do první skupiny států patří *Rovníková Guinea, Libérie, Angola, Afghánistán a Etiopie*; které v průměru dosáhly ekonomického růstu téměř ve výši 10 %. Nejpomaleji rostoucími zeměmi LDCs byly v tomto období *Komory, Guinea-Bissau, Eritrea, Haiti a Středoafrická republika*. Na rozdíl od 90. let, od počátku nového milénia i země LDCs s nejhoršími růstovými statistikami průměrně vykazovaly vždy pozitivní růst. Tato skupina relativně pomaleji rostoucích LDCs v tomto období rostla v průměru mírou 1,6 % ročně. Pro srovnání životních standardů byl použit index vzdělání, očekávaná délka života při narození a dětská úmrtnost.⁴²

⁴² Vzhledem k omezené dostupnosti dat pro tyto LDCs bylo pozorování redukováno na zmíněné indikátory zdraví a vzdělání.

Tabulka č. 5: Nejrychleji a nejpomaleji rostoucí LDCs během let 2000–2013 a zlepšování životních standardů v tomto období, srovnání s Českou republikou

Nejrychleji rostoucí LDCs (2000-2013)										
země	Průměrný ekonomický růst 2000-2013	index vzdělání (a)			očekávaná délka života při narození (b)			dětská úmrtnost (c)		
		2000	2013	změna	2000	2012	změna	2000	2012	změna
Rovníková Guinea	13,1	0,41	0,41	0	48	52	4	143	100	-43
Libérie	10,2	0,34	0,36	0,02	52	60	8	176	75	-101
Angola	9,4	0,30	0,47	0,17	45	51	6	203	164	-39
Afganistán	8,9	0,23	0,37	0,14	55	61	6	134	99	-35
Etiopie	8,8	0,17	0,32	0,15	52	63	11	146	68	-78
PRŮMĚR	9,6	0,27	0,36	0,08	48	55	7	175	120	-55
Nejpomaleji rostoucí LDCs (2000-2013)										
země	Průměrný ekonomický růst 2000-2013	index vzdělání (a)			očekávaná délka života při narození (b)			dětská úmrtnost (c)		
		2000	2013	změna	2000	2012	změna	2000	2012	změna
Komory	2,2	0,40	0,45	0,05	58	61	3	99	78	-21
Guinea-Bissau	2,1	0,31	0,33	0,02	51	54	3	174	129	-45
Eritrea	1,7	-	0,23	0,23	56	62	6	89	52	-37
Haiti	1,1	0,33	0,37	0,04	67	63	-4	105	76	-29
Středoafrická republika	0,9	0,25	0,32	0,07	44	49	5	164	129	-35
PRŮMĚR	1,6	0,32	0,34	0,08	55	57	2	126	93	-33
Srovnání s Českou republikou (2000–2013)										
Česká republika	2,9	0,78	0,87	0,09	75	78	3	7	4	-3

Zdroj: UNDP (2014); World Bank (2015)

- (a) Index vzdělání dle MPI (Multidimenzionálního indexu chudoby) je kalkulován na základě průměrného počtu let školní docházky a očekávaného počtu let školní docházky. Pro Eritreu jsou data k dispozici teprve od roku 2010, kdy tato země vykazovala stejné hodnoty indexu vzdělávání jako v roce 2013.
- (b) Očekávaná délka života při narození je uváděna v letech.
- (c) Dětská úmrtnost ve stáří 0–5 let je vyjádřena poměrem na 1000 živě narozených dětí.

Z tabulky č. 3 je na první pohled patrné, že existuje souvislost mezi ekonomickým růstem v zemích LDCs a zlepšením životních standardů obyvatel dle indikátorů zdraví a vzdělávání. LDCs s vyšším ekonomickým růstem dosáhly v průměru nejvyšší změny v prodloužení délky života (zlepšení v průměru o 6 let), než země, které rostly během tohoto období pomaleji (zlepšení v průměru o 2 roky). Podobně také rychle rostoucí LDCs dosáhly

většího snížení dětské úmrtnosti než pomalu rostoucí země této skupiny. Z tohoto vztahu se jeví, že čím vyšší je v LDCs ekonomický růst, tím výraznější je zlepšení životní úrovně v těchto zemích.

Z tabulky však také vyplývá, že rychle rostoucí LDCs vycházely z podstatně *horší* úrovně, než pomalu rostoucí LDCs. Pokud se zaměříme na očekávanou délku života, rychle rostoucí skupina zaznamenala průměrné zvýšení ze 48 let na 55 let, zatímco pomaleji rostoucí skupina zvýšení z 55 let na 57 let. Stejný princip platí i u indikátorů dětské úmrtnosti. Rychle rostoucí skupina zaznamenala snížení z průměru 175 úmrtí (na 1000 živě narozených dětí) na 120, zatímco druhá skupina snížila tento poměr ze 126 úmrtí na 93. Nejchudší LDCs, které mají také nejhorší indikátory lidského rozvoje, tedy dle této studie rostou rychleji než LDCs s vyšším příjmem. Rychle rostoucí země první skupiny (s výjimkou dvou ropných velmocí: Rovnické Guinei a Angoly) měly v roce 2000 nižší příjem na obyvatele než země druhé skupiny (s výjimkou válkou poznamenané Eritrei).⁴³

Co se týče vzdělávání, zde je průměrná změna totožná pro rychle i pomalu rostoucí LDCs. Zdá se tedy, že míra vzdělání tolik nezávisí na ekonomickém růstu, což potvrzuje i studie autorů Christaensen et al. (2003). Lze tedy na základě tohoto drobného šetření konstatovat, že růst v zemích LDCs během let 2000–2012 přispěl ke zlepšení životních standardů? Odpověď je nutno hledat v konkrétních příkladech. Vidíme, že nejrychleji rostoucí Rovnická Guinea s očekávanou délkou života 52 let a mírou dětské úmrtnosti 100 (na 1000 živě narozených dětí) v roce 2012 vykazuje horší životní podmínky než všechny nejpomaleji rostoucí LDCs (s výjimkou Středoafričké republiky) z této příkladové studie. Je velmi pravděpodobné, že pokud by tato případová studie byla rozšířena na všechny země LDCs a doplněna o další indikátory, uvidíme více příkladů, které by potvrzovaly, že ekonomický růst v těchto zemích má omezený efekt na zlepšení životních standardů a následnou redukci chudoby. Pokud bychom vzali v úvahu počet obyvatel pod hranicí absolutní chudoby uvedený v tabulce č. 4; extrémní hodnoty, jako například u Libérie, Rovnické Guinei, Středoafričké republiky nebo Haiti, svědčí o tom, že bohatství ve společnosti je v těchto zemích velice nerovnoměrně rozděleno.

⁴³ HDP na obyvatele v roce 2000 v paritě kupní síly (World Bank, 2015):

- **Rychle rostoucí LDCs:** Rovnická Guinea 218 USD/os; Libérie 182 USD/os; Afghánistán 115 USD/os; Angola 655 USD/os; Etiopie 124 USD/os.
- **Pomalu rostoucí LDCs:** Komory 382 USD/os; Guinea Bissau 290 USD/os; Eritrea 179 USD/os; Haiti 427 USD/os; Středoafričká republika 251 USD/os.

Tabulka č. 6: Nejrychleji a nejpomaleji rostoucí LDCs během let 2000–2013 a podíl počtu populace pod hranicí absolutní chudoby (1,25 USD) dle nejaktuálnějších dostupných dat

země	růst 2000 - 2013	populace pod hranicí absolutní chudoby
Rovníková Guinea	13,10	65 % (2010)*
Libérie	10,19	84 % (2007)
Angola	9,40	43 % (2009)
Afghánistán	8,89	36 % (2008)*
Etiopie	8,84	37 % (2011)
Komory	2,19	46 % (2004)
Guinea-Bissau	2,14	49 % (2002)
Eritrea	1,70	50 % (2004)*
Haiti	1,07	62 % (2002)
Středoafriická republika	0,98	63 % (2008)

Zdroj: World Bank, 2015

*pro Rovníkovou Guineu, Afghánistán a Eritreu neexistují oficiální statistiky o počtu lidí žijící v chudobě. Pro Rovníkovou Guineu byl použit odhad z článku Tinguiri (2010), pro Afghánistán a Eritreu jsou zde odhady dle CIA (2015).

Dle trendů popsanych v této a předchozích kapitolách je jasné, že ekonomický růst je pro země LDCs stěžejní; nicméně pro zlepšení indikátorů lidského rozvoje a redukci chudoby sám o sobě nestačí. Nabízí se tedy otázka, jaká opatření by měly tyto státy uplatnit, aby v následující dekádě byly přínosy ekonomického růstu ve společnosti rozděleny rovnoměrněji. Odpověď na tuto otázku hledá poslední podkapitola.

5.3. Strategie pro inkluzivní ekonomický růst v zemích LDCs

Nejlépe fungující a dlouhodobě udržitelnou strategií pro-poor růstu je *tvorba pracovních míst*. Dle Istanbulské deklarace z roku 2011 není růst v LDCs inkluzivní a zlepšení makroekonomické rovnováhy a celkové hospodářské situace ve většině těchto zemí nebylo doprovázeno tvorbou pracovních míst a redukcí chudoby (UNCTAD, 2011). Pracovní místa rostla v zemích LDCs během poslední dekády přibližně mírou 3 %; což je méně, než průměrný 5% ekonomický růst těchto zemí. Pracovní místa také nejsou vytvářena dostatečně rychle, aby držela tempo s rychle rostoucí pracovní silou. Například v Etiopii byl odhadovaný počet nově příchozích na pracovní trh v roce 2005 asi 1,4 milionu lidí; do roku 2050 se s populačním růstem země má toto číslo zvýšit třikrát (UNCTAD, 2013b). Jedním z problémů nedostatku kvalitních pracovních míst v zemích LDCs je nedostatečná strukturální diverzifikace těchto ekonomik. Hospodářství založené na těžbě nerostných surovin má limitovanou kapacitu tvorby pracovních

míst. Ekonomický růst, kde nedochází k tvorbě pracovních míst, je z dlouhodobého hlediska neudržitelný. Zároveň platí, že vytváření pracovních míst bez rozvoje produktivních kapacit je také neudržitelné. Klíčovou strategií pro inkluzivní ekonomický růst a redukci chudoby v zemích LDCs by proto mělo být zlepšení *produktivních kapacit* spjaté s kapitálovou akumulací, strukturální transformací ekonomik a posílením privátního sektoru.

5.3.1. Koncept produktivních kapacit

Koncept „produktivních kapacit“ (*productive capacities*) vyvinul UNCTAD s cílem porozumět, jaké jsou klíčové faktory, jenž umožňují zemím LDCs produkovat zboží k domácí spotřebě nebo exportu a jak se tyto faktory spolupodílí na tvorbě pracovních míst a redukci chudoby. V tomto ohledu lze definovat tři hlavní faktory, které určují kapacitu dané země produkovat statky a služby a umožňují tak ekonomický růst a rozvoj:

- (a) *Produktivní zdroje* – přírodní a lidské zdroje, finanční a fyzický kapitál.
- (b) *Podnikatelské dovednosti* – schopnosti, technologie a vědomosti potřebné pro mobilizaci zdrojů a vznik firem. Tyto podnikatelské dovednosti v sobě také zahrnují schopnosti investovat, inovovat a využívat nové technologie a podporují proces strukturální změny v ekonomice.
- (c) *Produktivní vazby* – toky statků, služeb, vědomostí a produktivních zdrojů mezi podniky a sektory v dané ekonomice.

Produktivní kapacity se vyvíjejí, jen pokud země vykazuje pokrok ve všech těchto třech faktorech současně. Rozvoj produktivních kapacit umožní dané zemi rozšířit portfolio výroby, vytvářet pracovní místa, nastartovat ekonomický růst vedený domácí poptávkou a snadněji se integrovat do světové ekonomiky. Pokud takovýto rozvoj přetrvává, země získá produktivní kapacity, které umožňují vytvářet pracovní místa s vyššími mzdami, a osvojuje si schopnost produkovat širší množství zboží a služeb s vyšší přidanou hodnotou (UNCTAD, 2013b).

K měření produktivních kapacit slouží index ESCAP, pojmenovaný podle stejnojmenné agentury OSN, která ho v roce 2011 zkonstruovala.⁴⁴ Na rozdíl od definice produktivních kapacit UNCTAD je tento index mnohem jednodušší a zobrazuje spíše „exportní“ kapacity daných států (UNCTAD, 2011). Index porovnává tyto produktivní kapacity jednotlivých LDCs se světovým průměrem. Vzhledem k tomu, že produktivní kapacity se v krátkodobém horizontu nemění, index byl vypočten pro časové období 25 let dle pozorování mezi roky 1984–2009.

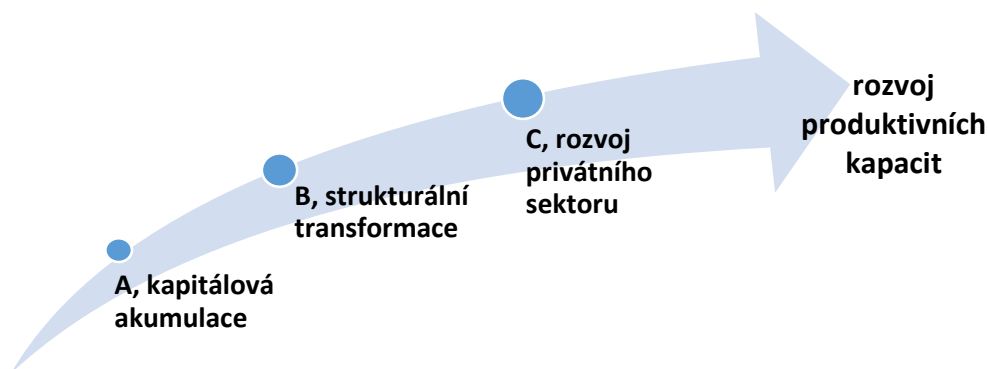
⁴⁴ Jedná se o Ekonomickou a sociální komisi pro Asii a Pacifik (ESCAP), která dle tohoto indexu v roce 2011 měřila produktivní kapacity v asijských LDCs.

Většina států LDCs během tohoto období nebyla schopna rozvíjet své produktivní kapacity stejným tempem jako zbytek světa. Dle indexu ESCAP pouze Uganda a Tanzanie dokázaly rozvíjet své produktivní kapacity rychleji, než světový průměr (UNCTAD, 2011).

5.3.2. Politiky pro rozvoj produktivních kapacit

Mezi doporučené politiky pro rozvoj produktivních kapacit formulované dle UNCTAD (2013) patří kapitálová akumulace, strukturální transformace a posilování privátního sektoru. Na rozdíl od předchozích konceptů rozvoje, které kladly důraz zejména na zlepšení investičního prostředí v zemích LDCs a jakousi „změnu z vnějšku“ díky zahraničním investicím apod., *koncept produktivních kapacit* předpokládá „změnu zevnitř“ vedenou státem a realizovanou skrze veřejné výdaje.

Obrázek č. 6: Doporučené politiky pro rozvoj produktivních kapacit zemí LDCs

Zdroj: UNCTAD (2013b)

A, Kapitálová akumulace

Kapitálová akumulace je proces, kdy se investicemi zvyšuje objem různých druhů kapitálu⁴⁵. Předpokládá se, že největší roli při kapitálové akumulaci (mimo akumulaci lidského kapitálu) hraje privátní sektor. Nicméně v rozvinutých ekonomikách také stát hrál vždy v tomto procesu důležitou roli, ať už vytvářením dobrých podmínek pro rozvoj privátního sektoru nebo přímými zásahy do procesu kapitálové akumulace. Míra investic v zemích LDCs se během let 2000–2011 zvýšila z 19 % HDP na 22 % HDP, čímž se zemím LDCs podařilo přiblížit průměru ostatních rozvojových zemí, kde se podíl investic na HDP pohybuje kolem 24 % (UNCTAD, 2013). Ačkoli se jedná o pozitivní vývoj, k udržení dlouhodobého ekonomického růstu tato hodnota nestačí. Pro udržení stabilního růstu v délce 30 let a více se odhaduje nutná míra

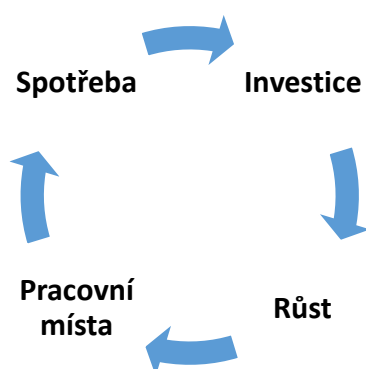
⁴⁵ tj. fyzického kapitálu, finančního kapitálu, lidského kapitálu a přírodních zdrojů

investic ve výši 25 % nebo více. Je tedy patrné, že ani v období komoditního boomu se většině zemí LDCs nepodařilo dosáhnout tuto hodnotu.

Mimo nedostatečnou výši investic je v zemích LDCs také problémem jejich koncentrace. Společně s exportně orientovaným růstem je od roku 2000 většina investic v zemích LDCs orientována do těžebního průmyslu. Jak již bylo předesláno, těžební sektor má omezenou kapacitu nových pracovních míst. Komoditní boom na počátku nového milénia a následující dekáda silného ekonomického růstu tedy v zemích LDCs vedla k fenoménu „*jobless growth*“ (tj. ekonomického růstu bez tvorby nových pracovních míst). Na základě této zkušenosti by se země LDCs měly v následujících letech soustředit na vazbu mezi investicemi a ekonomickým růstem, který generuje zaměstnání pro většinu populace. Tento koncept vychází z logiky zachycené na obrázku č. 7. Investice podpoří růst, jež vytvoří nová pracovní místa. Zaměstnanost zvýší celkovou poptávku a tím stimuluje spotřebu, která podpoří další investice (UNCTAD, 2013b).⁴⁶

Aby tento cyklus správně fungoval, předpokládá se, že investice budou dostatečně výnosné a zvýšení produktivity pracovní síly bude spjato se zvýšením mezd, což posílí domácí poptávku. Nejpragmatičtější názory navrhnou odstartovat výše popsany cyklus nejprve skrze *veřejné výdaje*. Za příklad lze uvést investice do infrastruktury, které jsou díky mnohým externalitám vysoce rentabilní. V dlouhodobém horizontu takovýto typ investic zvyšuje životní standardy populace a je spjatý s růstem produktivity, v krátkodobém horizontu rostou pracovní místa a rozvíjí se privátní sektor (UNCTAD, 2013b).

Obrázek č. 7: Propojenost mezi investicemi růstem a tvorbou pracovních míst

Zdroj: UNCTAD (2013b)

⁴⁶ Jedná se o teorém, který by dokonale fungoval pouze v uzavřené ekonomice, v realitě je fungování tohoto cyklu oslabeno. Zpracovatelský průmysl je v zemích LDCs méně konkurenceschopný, příjmy země jsou tedy často investovány spíše do importů než do tvorby nových pracovních míst (UNCTAD, 2013).

B, Strukturální transformace

Problematika nedostatečné strukturální transformace zemí LDCs souvisí s výše popsaným problémem koncentrace investic nejčastěji v těžebním sektoru. Na počátku nového milénia zaznamenaly LDCs vysoký nárůst podílu průmyslu na HDP, což je spjato s rostoucími cenami primárních komodit a následnou expanzí těžebního průmyslu. Nicméně podíl zpracovatelského průmyslu na HDP mezi lety 2001–2011 zůstává pro země LDCs jako celek téměř beze změny. Největší objemy industriální produkce jsou dodnes tvořeny těžbou nerostných surovin a hydroenergetikou, což platí především pro africké LDCs.

Výzvou pro LDCs není zrychlit proces strukturální transformace, ale spíše změnit *způsob*, jakým probíhá. Ve většině případů strukturální změny v hospodářství těchto států nejsou spojeny s růstem produktivních kapacit a vytvářením kvalitních pracovních míst v dostatečném počtu. Dochází k přesunu pracovní síly z primárního sektoru s nízkou produktivitou (zemědělství) do sekundárního sektoru s nízkou produktivitou (neformální sektor ve městech). V zemích LDCs se tak vytváří nová skupina obyvatel označována jako „pracující chudí“ (*working poor*) a rozšiřuje se fenomén městské chudoby (UNCTAD, 2013b).

Strukturální transformace v zemích LDCs by měla být spojena s rozvojem zpracovatelského průmyslu s vyšší přidanou hodnotou, moderními postupy v těžbě a mechanizací zemědělství. Zejména modernizace zemědělství by se měla stát pro rozvoj LDCs prioritou nejen z hlediska potravinové soběstačnosti. Zemědělství je sektor s vysokým potenciálem tvorby pracovních míst, nejen na venkově, ale i ve městech, kde přispívá k rozvoji potravinářského průmyslu. Produktivita zemědělství LDCs je však velmi nízká a v porovnání s ostatními rozvojovými zeměmi se snižuje. Zatímco v roce 1990 zde byl průměrný výnos 1 hektaru pole obilnin 61 % průměru ostatních rozvojových zemí, do roku 2011 se tento podíl snížil na 37 % (UNCTAD, 2013b). Pro zvýšení produktivity tohoto sektoru bude nejprve nutno investovat do oblastí jako závlahové systémy, elektrifikace, transport, skladování, komunikace apod.

C, Rozvoj privátního sektoru

Dle Istanbulské deklarace je rozvoj privátního sektoru stěžejní výzvou pro dosažení inkluzivního růstu a udržitelného rozvoje v zemích LDCs. V celosvětovém měřítku tvoří malé a střední podniky (SMEs) přibližně 80 % všech pracovních míst (ITC, 2014). Rozvoj privátního sektoru umožní zemím LDCs zlepšit kvantitu i kvalitu pracovních míst a také zprostředkuje technologickou konvergenci se zeměmi s vyššími příjmy. Dle definice UNCTAD (2013) se rozvojem privátního sektoru rozumí budování domácích produkčních kapacit investicemi do

nových podniků a technologický pokrok spojený s lepšími výrobními prostředky, dovednostmi, organizací výroby apod.

Ve většině zemí LDCs je privátní sektor tvořen dvěma póly: na jedné straně to jsou mikro a malé podniky, které často operují v neformálním sektoru; zatímco na druhé straně se nachází velké soukromé firmy, zejména ve vlastnictví zahraničních investorů. Tyto velké firmy lze najít v nejvíce rentabilních sektorech, jako těžební průmysl, letecká doprava a finanční služby. Střední podniky se v zemích LDCs vyskytují zřídka. Za tímto faktem stojí skutečnost, že mikropodniky nejsou schopny růst a dosáhnout efektivní výrobní kapacity. Tato bipolarita privátního sektoru v LDCs vysvětluje, proč i během komoditního boomu od počátku milénia nebylo možné v těchto zemích dosáhnout růstu spojeného s tvorbou pracovních míst (UNCTAD, 2013).

Hlavními příčinami tohoto stavu je omezený přístup malých podniků ke kapitálu, vysoké úroky u případných půjček, omezený přístup k technologiím a znalostem, horší organizační schopnosti apod. Jak již bylo zmíněno, spojeným rysem zemí LDCs je přesun pracovní síly ze sektoru zemědělství do neformálního sektoru s nízkou produktivitou ve městech. Dle odhadů tato „paralelní ekonomika“ tvoří 41 % HDP v subsaharské Africe, nejčastěji se jedná o drobná subsistenční zaměstnání jako různorodé práce z domova nebo pouliční prodej. Do této kategorie se řadí například i individuální podnikání v IT sektoru („freelancing“), jež zažívá boom zejména v asijských LDCs, nicméně tyto odborné služby zaměstnávají jen nepatrnou část pracovní síly v neformálním sektoru. Přibližně 80 % pracovní síly v zemích LDCs jsou osoby samostatně výdělečně činné nebo zaměstnanci rodinných firem, kteří nepobírají plat (UNCTAD, 2013).

Tyto trendy svědčí o nutnosti nastavit politiky v zemích LDCs tak, aby se tyto malé podniky mohly snadněji rozvíjet, soustavně zvyšovat kvalitu výroby a formalizovat svou činnost. Tyto politiky by v sobě měly zahrnovat rozvoj mikropůjček, programů pro posílení podnikatelských dovedností a také nejrozumnějších iniciativ pro podporu vzájemné spolupráce a sdružování těchto malých podniků do větších uskupení. Vytvoření středních podniků a následující výnosy z rozsahu umožní firmám dále rozšiřovat svou činnost. Jakmile tyto středně velké firmy jednou rozšíří svou výrobu za použití dostupných technologií, budou nuceny dále hledat inovativní řešení pro zvýšení zisku. Z tohoto hlediska je rozvoj středně velkých firem také cestou k dosažení technologického pokroku v zemích LDCs.

Závěr

Tato diplomová práce se zabývala současnými determinanty ekonomického růstu v zemích LDCs a jeho dopady na chudobu a životní úroveň v těchto zemích. Přelom nového tisíciletí byl v zemích LDCs spojen s vysokými cenami komodit a dynamickým hospodářským růstem, jenž přetrvává dodnes. Země LDCs, z nichž převážná většina leží v subsaharské Africe a v jihovýchodní Asii se během poslední dekády v této souvislosti mění. Jejich zapojení v mezinárodním obchodu narůstá a řada těchto zemí postupně diverzifikuje portfolio svých exportů. Osm zemí LDCs má přebytkové saldo obchodní bilance v exportu komerčních služeb a i další země této skupiny zažívají rozmach sektorů jako turismus, transport, informační technologie apod. Dynamický vývoj globálních hodnotových řetězců (Global Value Chain) mění tradiční vzorce mezinárodního obchodu a země LDCs nyní stojí před výzvou, jak se do tohoto řetězce zapojit tak, aby v této nové fázi globalizace uspěly. Významným potenciálem v oblasti integrace do tohoto řetězce se stává obchod s dalšími rozvojovými zeměmi, který v zemích LDCs překotně roste.

Praktická část této práce hledala determinanty růstu zemí LDCs z řad ekonomických, sociálně-politických a rozvojových indikátorů. Pro tento účel byla použita regresní analýza panelových dat pro 44 zemí LDCs mezi roky 2000–2013. V tomto období zde byl hospodářský růst pozitivně spjat s mírou kapitálové akumulace a přímými zahraničními investicemi. Nejrychleji rostly ty země, které exportovaly zboží s nízkou přidanou hodnotou. Na základě těchto výsledků lze za hlavní příčinu růstu LDCs považovat extrakci a export primárních komodit. Míra vzdělání, hlavní determinanta růstu v endogenních modelech, se neprojevila jako statisticky významný indikátor. Celková situace lidského rozvoje a životních standardů v zemích LDCs svědčí o tom, že ekonomický růst v těchto zemích nepřináší zásadní pokrok v oblasti sociálního rozvoje. I přes dekádu nebyvalého ekonomického růstu žije v současné době 45 % celkové populace zemí LDCs pod hranicí absolutní chudoby.

Pro dosažení inkluzivního ekonomického růstu spojeného s redukcí chudoby v zemích LDCs je stěžejní výzvou tvorba pracovních míst. Aby byla tvorba pracovních míst udržitelná, bude muset být doprovázena rozvojem produktivních kapacit. Země LDCs by se měly v tomto ohledu soustředit na tři typy politik. V oblasti kapitálové akumulace je nutno alokovat investice tak, aby byly spojeny s ekonomickým růstem, jenž vytváří pracovní místa pro většinu populace. Strukturální transformace zemí LDCs by měla být cílena zejména na rozvoj zpracovatelského průmyslu a modernizaci zemědělství. V neposlední řadě je také nutné podporovat privátní

sektor a rozvoj středních podniků, což zemím LDCs umožní zlepšit kvantitu i kvalitu pracovních míst a dohnat technologický pokrok.

Seznam zdrojů a literatury

Zdroje 2. kapitola:

CDP (Committee for Development Policy); 2008. *Handbook on the Least Developed Country Category: Inclusion, Graduation and Special Support Measures*. United Nations, New York. Dostupné z: http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_publications/2008cdphandbook.pdf

DESA (Development Policy and Analysis Division); 2014. *The criteria for identifying least developed countries*. Dostupné z: http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/ldc/ldc_definitions.shtml#14i

EIF (Enhanced Integrated Framework); 2014a. *How does it work?* Dostupné z: <http://enhancedif.org/en/about/how-does-it-work>

EIF (Enhanced Integrated Framework); 2014b. *EIF Portfolio*. Dostupné z: <http://enhancedif.org/en/eif-portfolio>

ITC (International Trade Centre); 2013a. *International Trade Forum Magazine: Trade Facilitation*. Issue 04/2013. Dostupné z: <http://www.tradeforum.org/2013-04/>

ITC (International Trade Centre); 2013b. *LDCs and Global Value Chains. Using Aid for Trade to seize new opportunities*. Dostupné z: <http://www.intracen.org/LDCs-and-Global-Value-Chains-Using-Aid-for-Trade-to-Seize-New-Opportunities/>

Kuensehl online, 2012. *Why Bhutan? A GNH Perspective*. Dostupné z: <http://www.kuenselonline.com/why-bhutan-a-gnh-perspective/#.VLt9unu4vIc>

Moyo D; 2009. *Dead Aid. Why aid is not working and how there is a better way for Africa*. Douglas & McIntyre. Vancouver, Canada.

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development); 2003. *Official Development Assistance*. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6043>

The Economist; 2015. *Gauging growth in 2015: Global GDP growth prospects*. Dostupné z: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/01/daily-chart>

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2013a. *The Least Developed Countries Report 2013*. United Nations, Geneva. Dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldc2013_en.pdf

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2013b. *UN Recognition of Least Developed Countries (LDCs)*. Dostupné z: <http://unctad.org/en/Pages/ALDC/Least%20Developed%20Countries/UN-recognition-of-LDCs.aspx>

UNIDO (UN Industrial Development Organization); 2011. *Making It Industry for Development*. Trade: Engine of development? Number 5, 1st quarter 2011. Vienna, Austria. Dostupné z: <http://www.unido.org/makingit.html>

UN-OHRLLS (UN Office of the High Representative for the Least Developed Countries, Landlocked Developing Countries and Small Island Developing States); 2015a. *About LDCs*. Dostupné z: <http://unohrlls.org/about-ldcs/>

UN-OHRLLS (UN Office of the High Representative for the Least Developed Countries, Landlocked Developing Countries and Small Island Developing States); 2015b. *Istanbul Declaration and Programme of Action – 2011*. Dostupné z: <http://unohrlls.org/about-ldcs/istanbul-programme-of-action/>

World Bank; 2014. *The World Data Bank*. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

WTO (World Trade Organization); 2010. *Understanding the WTO*. Geneva, Switzerland. Dostupné z: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/understanding_e.pdf

WTO (World Trade Organization); 2013a. *Briefing note – decision for least developed countries*. Dostupné z: http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/brief_ldc_e.htm

WTO (World Trade Organization); 2013b. *Market Access for Products and Services of Export Interest to Least Developed Countries*. Sub-Committee on Least-Developed Countries, WTO. Dostupné z: http://www.wto.org/english/news_e/news12_e/devel_10oct12_e.htm

WTO (World Trade Organization); 2015a. *Who are the developing countries in WTO?* Dostupné z: http://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/d1who_e.htm

WTO (World Trade Organization); 2015b. *Least-developed countries*. Dostupné z: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org7_e.htm

WTO (World Trade Organization); 2015c. *Trade Facilitation*. Dostupné z: http://www.wto.org/english/tratop_e/tradfa_e/tradfa_e.htm

WTO (World Trade Organization); 2015d. *Enhanced Integrated Framework*. Dostupné z: http://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/teccop_e/if_e.htm

Zdroje 3. kapitola:

CCS (Centre for Chinese Studies at Stellenbosch University); 2013. *Chinese-led Special Economic Zones in Africa: problems on the road to success*. Dostupné z: <http://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/85280>

CIA (Central Intelligence Agency); 2014. *The World Factbook*. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

Deutsche Bank; 2014. *Current Issues Emerging Markets: Agricultural Value Chains in Sub-Saharan Africa. From development challenge to business opportunity*. Dostupné z: www.dbresearch.com

ICTSD (International Centre for Trade and Sustainable Development); 2012. Bridges Africa. Special edition: Unlocking Africa's potential through services trade and development. *Global Value chains and services: Implications for African countries*. Volume 1, Issue 4. Dostupné z: <http://www.ictsd.org/bridges-news/bridges-africa/issue-archive/special-edition-unlocking-africas-potential-through>

ITC (International Trade Centre); 2013a. *International Trade Forum Magazine: Opportunities and pitfalls of LDCs in value chains*. Dostupné z: <http://www.tradeforum.org/article/opportunities-and-pitfalls-of-ldcs-in-value-chains/>

ITC (International Trade Centre); 2013b. Technical Paper. *LDCs Services Exports: Trends and Success Stories*. Dostupné z: <http://www.intracen.org/LDC-Services-Exports-Trends-and-Success-Stories/>

ITC (International Trade Centre); 2014. *Annual Report 2013*. Dostupné z: <http://www.intracen.org/itc/about/working-with-itc/corporate-documents/annual-report/>

ITC (International Trade Centre); 2015. *Trade in Services*. Dostupné z: <http://www.intracen.org/itc/sectors/services/>

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development); 2013a. *Made in the World: How trade in value-added affects policy*. Dostupné z: http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/3965/93Made_in_the_world_94.html

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development); 2013b. *Who's smiling now?* Dostupné z: http://www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/4227/Who_92s_smiling_now_.html

The Economist; 2015. *China in Africa: One among many*. Dostupné z: <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21639554-china-has-become-big-africa-now-backlash-one-among-many?fsrc=scn/tw/te/rfd/pe>

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2011. *The Least Developed Countries Report 2011. The Potential Role of South-South Cooperation for Inclusive and Sustainable Development*. United Nations, New York and Geneva. Dostupné z: http://unctad.org/en/docs/ldc2011_en.pdf

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2013. *World Investment Report 2013. Global Value Chains: Investment and Trade for Development*. United Nations, New York and Geneva. Dostupné z: http://unctad.org/en/publicationslibrary/wir2013_en.pdf

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2014a. *Services Policy Review: Rwanda*. Dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctncd2013d6_en.pdf

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2014b. *Services Policy Review: Uganda*. Dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctncd2013d12_en.pdf

World Bank; 2010. *Economic Premise. The Service Revolution*. Number 14, May 2010. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTPREMNET/Resources/EP14.pdf>

WTO (World Trade Organization); 2013a. *Market Access for Products and Services of Export Interest to Least Developed Countries*. Sub-Committee on Least-Developed Countries, WTO. Dostupné z: http://www.wto.org/english/news_e/news12_e/devel_10oct12_e.htm

WTO (World Trade Organization); 2013b. *Connecting Least-Developed Countries to Value Chains*. Geneva, Switzerland. Dostupné z: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/ldc_oecd_e.pdf

WTO (World Trade Organization); 2015c. „Made in the World“. Dostupné z: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/miwi_e.htm

Zdroje 4. kapitola:

Arndt Ch., Jones S., Tarp F.; 2010. *Aid, Growth and Development: Have We Come Full Circle?* Journal of Globalization and Development. Volume 1, Issue 2. Dostupné z: <https://ideas.repec.org/p/unu/wpaper/wp2010-96.html>

Barro R. J.; 2003. *Determinants of Economic Growth in a Panel of Countries*. Annals of Economic and Finance 4. Dostupné z: <http://down.aefweb.net/WorkingPapers/w505.pdf>

Berg A., Zanna L. F.; 2010. *Half Empty or Half Full*. Finance and Development. September 2010. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2010/09/berg.htm>

Bhalla S.; 2012. *Devaluing to Prosperity: Misaligned Currencies and Their Growth Consequences*. Peterson Institute for International Economics, Washington DC. Dostupné z: http://www.piie.com/publications/chapters_preview/6239/02iie6239.pdf

The Economist; 2007. *Guide to Economic Indicators: Making Sense of Economics*. The Economist in Association with Profile Books Ltd, Sixth Edition.

Montalieu T.; 2001. *Economie du développement*. Amphi Economie, Editions Bréal.

Ndambiri H. K, Rito C., Nganga S. I. et al.; 2012. *Determinants of Economic Growth in Sub-Saharan Africa: A Panel Data Approach*. International Journal of Economic and Management Sciences. Vol. 2, No. 2. Dostupné z: <http://www.managementjournals.org/ijems/22/IJEMSi2n2i3i2222203.pdf>

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development); 2002. *Foreign Direct Investment for Development: Maximising Benefits, Minimising Costs*. Dostupné z: <http://www.oecd.org/investment/investmentfordevelopment/1959815.pdf>

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development); 2009. *Trade in Intermediate Goods and Services*. OECD Trade Policy Working Paper No. 93. Dostupné z: <http://www.oecd.org/trade/its/44056524.pdf>

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development); 2012. *Input-Output Tables*. Dostupné z: <http://www.oecd.org/trade/input-outputtables.htm>

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development); 2013. *OECD-WTO Database on Trade in Value-Added*. May 2013 Release. Dostupné z: <http://www.oecd.org/sti/ind/TIVA%20flyer%20FINAL.pdf>

Przeworski A., Limongi F.; 1993. *Political Regimes and Economic Growth*. The Journal of Economic Perspectives. Vol. 7, No. 3. Dostupné z: http://homepage.ntu.edu.tw/~kslin/macro2009/Przeworski&Limongi_1993.pdf

Tavares J., Wacziarg R.; 2001. *How democracy affects growth*. European Economic Review. Vol. 45, No. 8. Dostupné z: http://www.anderson.ucla.edu/faculty_pages/romain.wacziarg/downloads/democ.pdf

Tsangardies Ch. G; 2012. *Determinants of Growth Spells: Is Africa Different?* International Monetary Fund. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=26261.0>

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2008. *Trade and Development Report, 2008*. Dostupné z: http://unctad.org/en/docs/trdr2008_en.pdf

Williams R.; 2015. *Panel Data 4: Fixed Effects vs Random Effects Model*. University of Notre Dame. Dostupné z: <http://www3.nd.edu/~rwilliam/stats3/Panel04-FixedVsRandom.pdf>

World Bank; 2015. *The World Data Bank*. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

Zdroje 5. kapitola:

CIA (Central Intelligence Agency); 2015. *The World Factbook*. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

DFID (Department for International Development); 2004. *What is pro-poor Growth and why do we need to know?* Pro-Poor Growth Briefing Note 1. Dostupné z: <http://www.sed.manchester.ac.uk/research/iarc/edais/pdf/BriefingNote1.pdf>

The Economist; 2013. *Brazil's future. Has Brazil blown it?* Dostupné z: <http://www.economist.com/news/leaders/21586833-stagnant-economy-bloated-state-and-mass-protests-mean-dilma-rousseff-must-change-course-has>

ITC (International Trade Centre); 2014. *Beyond 2015: tackling inequality to help lift more people out of poverty*. Dostupné z: <http://www.tradeforum.org/news/Beyond-2015-tackling-inequality-to-help-lift-more-people-out-of-poverty/>

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development); 2014. *All on board: Making inclusive growth happen*. Dostupné z: <http://www.oecd.org/inclusive-growth/All-on-Board-Making-Inclusive-Growth-Happen.pdf>

Tingiri K. L.; 2010. *Guinée Equatoriale : Une croissance sans développement ?* STATECO, No 105. Dostupné z: <http://www.insee.fr/fr/insee-statistique-publique/connaitre/stateco/stateco105/stec105f.pdf>

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2011. *The Least Developed Countries Report 2011*. Dostupné z: http://unctad.org/en/docs/ldc2011_en.pdf

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2013a. *Growth and Poverty Eradication: Why Addressing Inequalities Matters*. Post-2015 Policy Brief No. 02. Dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/presspb2013d4_en.pdf

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2013b. *The Least Developed Countries Report 2013*. Dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldc2013_en.pdf

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); 2014. *The Least Developed Countries Report 2014*. Dostupné z: http://www.unic.org.in/items/Publication_TheLeastDevelopedCountriesReport2014.pdf

UNDP; 2014. Human Development Reports. *Multidimensional Poverty Index Data*. <http://hdr.undp.org/en/content/multidimensional-poverty-index-mpi>

UN-OHRLLS (United Nations High Representative for the Least Developed Countries, Landlocked Developing Countries and Small Island Developing States); 2013. *State of the Least Developed Countries*. Dostupné z: <http://unohrlls.org/custom-content/uploads/2013/10/State-of-the-LDCs-2013.pdf>

World Bank, 2013. *Growth Still is Good for the Poor*. Policy Research Working Paper 6568. Dostupné z: <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6568>

World Bank; 2015. *The World Data Bank*. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>